

EIRO IEVIEŠANAS LATVIJĀ POLITISKĀ DIMENSIJA

Zinātniskais redaktors Kārlis Bukovskis

RĪGAS
STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

LATVIAN INSTITUTE OF
INTERNATIONAL AFFAIRS
LATVIJAS ĀRPOLITIKAS
INSTITŪTS

Zinātniski pētnieciskās publikācijas “Eiro ieviešanas Latvijā politiskā dimensija” mērķis bija starpdisciplināri izvērtēt to, kādu ietekmi uz valsti no ģeopolitiskās, politisko partiju, sabiedrības un vēsturiskās perspektīvas ir radījusi Latvijas pievienošanās Ekonomikas un monetārās savienības trešajam līmenim. Galvenais arguments, kam pievērsās rakstu krājuma autori, ir tāds, ka eiro ieviešanu Latvijā no 2014. gada 1. janvāra nedrīkst uzskatīt tikai par ekonomisku procesu, kā tas visbiežāk ir ticis darīts, bet tā ir atstājusi iespaidu uz valsts ģeopolitisko vietu, drošību, kā arī ekonomisko un politisko piederību ārpolitiski. Vērtējot notikumus gadu pirms un gadu pēc eiro valūtas ieviešanas, jāsecina, ka eirozonas integrācijas process ir acīmredzami ietekmējis valsts ekonomisko situāciju, nacionālo interešu īstenošanas iespējas un Latvijas sabiedrības un valsts varas attiecības. Projekts ir tapis, pateicoties ciešai sadarbībai starp Rīgas Stradiņa universitātes mācībspēkiem un zinātniekiem un Latvijas Ārpolitikas institūta pētniekiem.

Zinātniskais redaktors Kārlis Bukovskis
Projekta vadītāja Ilga Kreituse

Zinātniskais recenzents Edijs Bošs
Autori: Kārlis Bukovskis, Mārtiņš Daugulis, Simona Gurbo, Ilga Kreituse,
Andris Sprūds, Valters Ščerbinskis, Elizabete Vītola

Vāka dizains: Ivs Zenne
ISBN: 978-9984-583-58-7 (pdf)
UKD: 336.744 (474.3); 323.2(474.3)

© Rīgas Stradiņa universitāte, Latvijas Ārpolitikas institūts, 2014

Satura rādītājs

IEVADS: JAUNAJĀ LATVIJĀ? <i>Kārlis Bukovskis</i>	4
EIRO IEVIEŠANA LATVIJĀ: JAUNĀ ĢEOPOLITISKĀ PIEDERĪBA? <i>Andris Sprūds, Mārtiņš Daugulis</i>	8
PARTIJU PROCESI UN EIRO VALŪTAS IEVIEŠANA LATVIJĀ <i>Ilga Kreituse, Elizabete Vītola, Simona Gurbo</i>	22
POLITISKĀS ELITES UN SABIEDRĪBAS KOMUNIKĀCIJA LATA/EIRO PĀREJAS KONTEKSTĀ <i>Mārtiņš Daugulis</i>	30
NAUDAS MAIŅA LATVIJĀ. 20. GADSIMTA PIEREDZE <i>Valters Ščerbinskis</i>	43
SECINĀJUMI UN KOPSAVILKUMS LATVIJAS EUROINTEGRĀCIJAI <i>Kārlis Bukovskis</i>	51
PIELIKUMI.....	57

IEVADS: JAUNAJĀ LATVIJĀ?

Kārlis Bukovskis

Kopš 2014. gada 1. janvāra Latvija ir pievienojusies Eiropas Savienības (ES) Ekonomikas un monetārās savienības trešajam integrācijas līmenim jeb tā saucamai eirozonai, kas paredz vienotas valūtas lietošanu visās ES dalībvalstīs, lai nodrošinātu sekmīgu Kopējā tirgus darbību. Latvija jau kopš 2003. gada septembra referenduma par iestāšanos Eiropas Savienībā ir konsekventi centusies valdību deklarācijās saglabāt pozīciju par pievienošanas eirozonai. Straujā ekonomiskā izaugsme kombinācijā ar nepietiekamu fiskālo instrumentu izmantošanu radīja gan ekonomiskas neatbilstības tā saucamiem Māstrihtas kritērijiem – galvenokārt inflācijas rādītājos –, gan arī politiski eiro valūtas projekts zaudēja uz laiku popularitāti sabiedrībā. Tomēr 2008.–2011. gada ekonomikas krīzes laikā veiktā makroekonomisko rādītāju stabilizēšana un bezkompromisa apņemšanās pievienoties eirozonai visās Valda Dombrovska vadītajās valdībās (no 2009. g. marta līdz 2014. gada janvārim) rezultējās Latvijas lata nomaiņā pret eiro.

Latvijas ceļš uz pievienošanas eirozonai bija sarežģīts process ne tikai no ekonomisko Māstrihtas kritēriju izpildes viedokļa, bet arī raugoties no politisko un diplomātisko pasākumu viedokļa. Jau laikus, 2012. gadā, saprotot iestāšanās procesa sarežģītību un daudzo iesaistīto pušu ietekmi uz procesu, Latvijas politiķi un administratīvais aparāts sāka regulāras un intensitātē pieaugošas pārrunas ar ES iestādēm un dalībvalstīm. Vēl 2013. gada sākumā eirozonas finanšu krīzes kontekstā nebija pilnīgas pārliecības ne tikai par to, vai Latvija atbildīs kritērijiem, bet arī par to, vai eirozona būs politiski gatava paplašināties. Tādēļ daudzskaitlīgās oficiālās un neoficiālās sarunas, Latvijas apņemšanās turpināt stingro makroekonomisko un fiskālās stabilitātes kursu bija fundamentāli svarīgas, pieprasot un saņemot pozitīvus atzinumus no ES iestādēm un pārliecinot partnerus par valsts gatavību būt eirozonā.

No procesuālā viedokļa raugoties, pēc 2013. gada 4. marta Ministru kabineta lēmuma jau 5. martā Latvijas valdība aicināja Eiropas Komisiju (EK) un Eiropas Centrālo banku (ECB) sagatavot ārpuskārtas konverģences ziņojumus par Latvijas ekonomikas rādītāju atbilstību Māstrihtas kritērijiem. Lai gan bija izskanējis daudz bažu par iespējamo Latvijas banku sektora stabilitāti, mikrokreditēšanas negatīvi ietekmējies Latvijas ekonomiku, aktualizējies ekonomiskās stabilitātes ilgtspējas jautājums un, visbeidzot, Latvijas sabiedrības atbalsts Latvijas dalībai eirozonā bija zīmīgi zems, 5. jūnija EK konverģences ziņojums tomēr bija Latvijai pozitīvs. To 20. jūnija Ekonomikas un finanšu ministru padomes () sanāksmē Luksemburgā atbalstīja visi 17 tolaik esošie eirozonas valstu finanšu ministri un sniedza pozitīvu ieteikumu Latvijas dalībai.

Pēc šā pirmā lēmuma bija jāsaņem arī Eiropas Parlamenta (EP) atbalsts. EP par atbildīgo ziņotāju rezolūcijas projektam par Latvijas dalību eirozonā bija noteicis Eiropas Tautas partijas (EPP) deputātu no Vācijas, kurš 18. jūnijā

iesniedza ziņojumu Ekonomikas un monetārā komitejā (). 3. jūnija EP plenārsēdē sagatavotais ziņojums un EP rezolūcija ar ieteikumu uzņemt Latviju eirozonā tika apstiprināti, 613 deputātiem balsojot „par”, 67 balsojot „pret” un 29 atturoties. Pirms tam 28. jūnijā Eiropadomē ES valstu un valdību vadītāji arī sniedza savu atbalstu Latvijas kļūšanai par astoņpadsmito eirozonas dalībvalsti.

Beidzamais lēmums tika pieņemts 2013. gada 9. jūlijā atbilstoši Līgumam par ES darbību sanāksmē. Padomei bija jāapstiprina trīs tiesību akti: ar 17 eirozonas un Latvijas vienbalsību apstiprināmā Padomes Regula, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 2866/98 attiecībā uz maiņas kursu Latvijai un kas noteica fiksētu lata un eiro valūtas maiņas kursu, kurā viena eiro vērtība bija 0,702804 Latvijas valsts lati; ar kvalificēto balsu vairākumu apstiprināmais Padomes Lēmums par ieviešanu Latvijā no 2014. gada 1. janvāra un eirozonas plus Latvijas vienbalsīgi apstiprināmā Padomes Regula par grozījumiem Regulā (EK) Nr. 974/98, kurā tādējādi tika veiktas tehniskas izmaiņas saistībā ar Latvijas pievienošanos eirozonai. Šo sarežģīto procedūru rezultātā un atbilstoši Līguma par Eiropas Savienības funkcijām 140. panta 2. punktam Latvijai tika noņemts izņēmums, kas noteica tās atrašanos ārpus eirozonas.

Latvijas pievienošanās eirozonai ir bijis komplekss, caurvijošs procesu kopums ne tikai ekonomiski¹, bet arī politiski. Kā jau katrs valsts ekonomisko un politisko kursu un piederību būtiski mainošs faktors, pievienošanās eirozonai radīja un atstāja paliekošas pārmaiņas ne tikai tautsaimniecībā, bet arī pašā sabiedrībā, iekšpolitiskajos partiju procesos un ģeopolitiskajā situētībā. Tādēļ arī izvēle nepilnu divu gadu garumā, izmantojot starptautisko attiecību, socioloģijas, politikas zinātnes un vēstures disciplinām piekrišanu pieeju, analizēt Latvijas pievienošanās eirozonai procesus projektā „Eiro ieviešanas Latvijā politiskā dimensija” bija izsvērts solis, lai paralēli daudzskaitlīgajiem pētījumiem par šīs „eurointegrācijas” ekonomiskajiem aspektiem pievērstos tieši procesa politiskajai dimensijai Latvijā. Attiecīgi arī centrālais šajā publikācijā iekļauto pētījumu mērķis bija atsevišķo politisko elementu ietekmes izvērtējums uz šo eurointegrācijas procesu Latvijā.

Šo zinātnisko pētījumu veido atsevišķu autoru radītās nodaļas, kas katra pievēršas noteiktam aspektam attiecībā uz Latvijas pievienošanos un dalību eirozonā. Rakstā “Eiro ieviešana Latvijā: jaunā ģeopolitiskā piederība?” Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) profesors un Latvijas Ārpolitikas institūta (LĀI) direktors Andris Sprūds kopā ar RSU lektoru un LĀI pētnieku Mārtiņu Dauguli analizē ģeopolitisko apsvērumu klātbūtni Latvijas dalības eirozonā diskursā. Ņemot vērā, ka Latvija nav atrauta no Eiropas Savienības stratēģiskajām nostādnēm un politikas virzieniem, neatņemamai šā projekta daļai bija jābūt pārejas uz eiro izvērtējumam kopējā Eiropas Savienības kontekstā. Īpaši svarīgi pievienošanās eirozonai diskusiju laikā 2013. gadā bija

¹ Sk., piemēram, Austers Aldis, Bukovskis Kārlis, „Latvia's Socio-Economic and Political-Institutional Challenges in the Context of the Eurozone Accession” in Aldis Austers, Kārlis Bukovskis, Kai-Olaf Lang, Andris Sprūds, *Baltic-German Strategic Engagement: Realignment after the Eurocrisis?* Riga: Latvian Institute of International Affairs, Friedrich Ebert Stiftung, 2013. – 15–37, <http://liia.lv/en/publications/baltic-german-strategic-engagement-realignment-aft/>

aplūkot eiro kā daļu no Eiropas Savienības stratēģiskajiem uzstādījumiem. Tādēļ arī nodaļas centrālā pievienotā vērtība ir pievienošanās eirozonai ģeopolitiskā diskursa iekšpolitiskais izvērtējums. Nodaļā iekļautais jaunais empīriskais materiāls un konceptuālais skatījums attiecīgi papildina Latvijas-ES identitātes un ģeopolitiskās zinātniskās debates.

Otrā nodaļa ir veltīta politisko partiju savstarpējās mijiedarbības vērtējumam, ko veica RSU profesore Ilga Kreituse, RSU lektore Simona Gurbo un Elizabete Vītola. Nodaļa „Partiju procesi un eiro valūtas ieviešana Latvijā” ir veltīta Latvijas politiskās vides un politisko partiju nozīmes izvērtējumam eiro ieviešanā. Ņemot vērā, ka eiro ieviešana Latvijā ir kļuvusi par pozīcijas/opozīcijas sadursmes diskursu, neapšaubāmi nozīmīga ir tieši politiskās vides ietekme uz argumentāciju. Savā pētījumā autore atklāj politiskās dinamikas sasaisti ar eiro ieviešanas jautājuma publisko iztirzājumu. Autore papildina politikas zinātnes disciplīnu ar analīzi, kurā, pamatojoties uz eiro ieviešanas Latvijā piemēru, aplūko sekas, kuras izraisa politisko partiju nevēlēšanās nodrošināt konsekventas ārpolitiskās diskusijas. Sekas, kas izpaužas arī nepietiekamajā sabiedrības informētībā un kritiskajā skatījumā par eiro ieviešanas procesu.

Trešajā nodaļā „Politiskās elites un sabiedrības komunikācija lata/eiro pārejas kontekstā” jau daudz sikāk Mārtiņš Daugulis analizē politiskās elites veiktās sabiedrības informēšanas kampaņas iespaidu uz sabiedrību. Šajā pētījumā nozīmīgs ir sabiedrības viedokļa izvērtējums, kurā analizēta iedzīvotāju reakciju uz politiskās komunikācijas raidītajiem signāliem par pāreju uz eiro. Projekta ietvaros šī nodaļa atklāja sabiedrības nozīmi naudas maiņas kontekstā, un līdzās vēsturiskai, politiskai, ekonomikas un ārpolitikas situācijas analīzei projekts kopumā iegūst noslēgtu un pilnvērtīgu pētījuma formu, vienlīdz aktuālu kā Latvijas, tā starptautiskā līmenī. Vērts norādīt, ka tieši sabiedrības mikrolīmeņa un ES politisko procesu politiku savstarpējā mijiedarbība pašlaik ir diskusiju centrā arī Eiropas akadēmiskajās aprindās un universitāšu analizēs, jo īpaši debatējot par ES kompetenci un nākotnes institucionālo uzbūvi.

Visbeidzot, ceturtajā nodaļā RSU docents Valters Ščerbinskis analizē naudas maiņas pieredzi Latvijā 20. gadsimtā. Šajā rakstā autors aplūko līdz šim notikušos naudas maiņas procesus Latvijā un to ietekmi uz Latvijas sabiedrību, tās izpratni par naudas maiņu kopumā. Nodaļā no vēstures disciplīnas viedokļa tiek analizētas valūtas reformas un naudas maiņa Latvijā un sabiedrības izpratne par tām, valdošās varas komunikācija ar sabiedrību. Rakstā veiktā analīze lieliski atklāj sabiedrības attieksmes veidošanos attiecībā uz naudas maiņu Latvijā un tās iemeslus, kuri daļēji izraisīja arī eiro ieviešanas diskusiju.

Šā zinātniskā pētījuma pamatā ir veiksmīga sadarbība starp Rīgas Stradiņa universitātes akadēmisko personālu un Latvijas Ārpolitikas institūta pētniekiem, kā rezultātā „Eiro ieviešanas Latvijā politiskā dimensija” ir starpdisciplinārs autoru veikums, kas ļauj daudz skaidrāk izprast politiskos un ekonomiskos procesus, kuri risinājušies ap eurointegrāciju (eiro valūtas ieviešanu Latvijā)

2013. un 2014. gadā. Eurointegrācija ir bijis komplekss, daudzšķautņains process, kas ir mainījis Latvijas ģeopolitisko un ģeoekonomisko piederību, ietekmējis Latvijas sabiedrības pašidentifikāciju, pietuvinot to Eiropas Savienībai, kā arī radījis nozīmīgu precedentu Latvijas politiskās elites un sabiedrības komunikācijā par Eiropas Savienības jautājumiem. No ekonomiskā viedokļa eurointegrācija radīja ne tikai atvieglotas norēķina iespējas uzņēmumiem, bet arī papildu iespējas sekmēt valsts tēlu savu produktu izplatīšanā kā eirozonas dalībvalstij. No politiskā viedokļa eurointegrācija iezīmēja vienlaikus ļoti veiksmīgu un tomēr fundamentāli kļūdainu sabiedrības un lēmumu pieņēmēju komunikācijas piemēru. Euro ieviešana bija jautājums ne tikai par dalību eirozonā, bet arī par Latvijas iedzīvotāju kopējo sevis izpratni Eiropas Savienībā, ko savukārt jau ir noteikusi iepriekš retā politisko partiju komunikācija ar vēlētājiem par ES un ārlietu jautājumiem.

EIRO IEVIEŠANA LATVIJĀ: JAUNĀ ĢEOPOLITISKĀ PIEDERĪBA?

Andris Sprūds, Mārtiņš Daugulis

Latvijas ģeopolitiskās piederības veicināšana un stiprināšana Eiro-Atlantiskajai kopienai ir bijis viens no svarīgākajiem ārpolitiskajiem un iekšpolitiskajiem uzstādījumiem pēc valstiskuma atjaunošanas. Tādējādi, sākot eiro ieviešanas Latvijā motivācijas un seku pētījumu 2013. gada nogalē, aktuāls kļuva jautājums par eiro ieviešanas korelāciju ar valsts ģeopolitiskās piederības veicināšanas aspektu. Zinātniskā interese pievērsties šim jautājumam saistījās arī ar normatīvajiem uzstādījumiem, kas izriet no starptautisko attiecību, valsts ārpolitiskās piederības un konkrētu aspektu socializācijas analīzes zinātniskās literatūras.

Ārpolitiskās identitātes veidošana un valstiskuma starptautiskā pozicionēšana ir pastāvīgs process, ko ietekmē gan iekšpolitiskās, gan starptautiskās vides pārmaiņas. Ģeopolitiskās vides un eiro ieviešanas pamatotības uztveres pārmaiņas ir notikušas arī Latvijā. Līdz eiro ieviešanai Latvijā gan politiķi, gan analītiķi aplūkoja Latvijas piederību ES monetārajai savienībai visupirms caur ekonomisko prizmu, protams, akcentējot arī atsevišķus kopējās valūtas ieviešanas politiskos aspektus. Situācija transformējās 2014. gadā Ukrainas krīzes kontekstā – valsts komunikācijā un arī sabiedrības uztverē eiro tika „pieenkurots” drošības aspektam ģeopolitiskā izpratnē, skaidri iezīmējot līnijas, kas līdz tam netika uzsvērtas, – eiro kā drošības garants pašreizējās ģeopolitiskās kartes kontūru saglabāšanai. Eiro faktora ierindošanās pie ģeopolitiskiem apsvērumiem nenotika tikai valsts komunikācijas ietvaros – kā tas bieži vien notiek ar virkni politiskās komunikācijas vienību Latvijā –, bet arī sabiedriskajā diskursā (par to izvērstā analīze veikta šā projekta ietvaros nodaļā „Politiskās elites un sabiedrības komunikācija lata/eiro pārejas kontekstā”). Šie apstākļi padara eiro piesaisti ģeopolitisko faktoru spektram par neapšaubāmi aktuālu pētniecības objektu gan eiro ieviešanas, gan vēlākas pamatošanas izvērtējuma procesā.

Dotās problemātikas pētniecības laika rāmis – no 2013. gada aprīļa līdz 2014. gada oktobrim – ļauj pilnvērtīgi konstatēt ne tikai eiro kā ģeopolitiskās piederības faktu, bet arī izvērtēt procesu, kā valsts komunikācijā un sabiedrībā vienotas valūtas zonas piederība transformēta un transformējusies no visupirms ekonomizētās jomas uz daudz izteiktāk ģeopolitiski drošībiskotu jautājumu pētīšanas lauku. Šo eiro ieviešanas uztveres un izvērtēšanas motivējošo faktoru un rezultējošo aspektu salīdzināšana ārpolitiskās dinamikas kontekstā kļūst par šīs nodaļas svarīgāko analītisko mērķi. Attiecīgi šā raksta struktūra ir arī veidota atbilstoši galvenajiem šīs nodaļas uzdevumiem, analītiski nodalot periodu līdz eiro ieviešanas dienai Latvijā un vēlāk pievēršoties nozīmīgākā 2014. gada ārpolitiskā impulsa – Ukrainas krīzes – ietekmei uz valdības komunikācijas un sabiedrības uztveres pārmaiņu motivējošajiem un raksturojošajiem lielumiem.

Vienotas valūtas faktors ģeopolitiskajā pozicionēšanā: Latvija eiro ieviešanas kontekstā

Attiecībā uz valūtas un ģeopolitiskās pozicionēšanās sasaistes problemātiku, raugoties virspusēji, pastāv tendence konkrētas valūtas ieviešanu piesaistīt ģeopolitiski motivējošam faktoram. Tomēr valūtas izvēle, valstis (valstu savienības) un ģeopolitiskā pozicionēšanās nav automātiski sasaistīta parādība. Nozīmīgs ir konteksts, kādā tiek piemērota vienota valūtas zona konkrētajā situācijā – tikai analizējot kontekstu, var secināt, vai vienota valūta veicinās ģeopolitisko „noenkurošanos” atsevišķām valstīm vai tieši pretēji – ilgtermiņā veicinās pretestību esošai ģeopolitiskajai sistēmai.² Ja raugāties no starptautisko attiecību normatīvās perspektīvas, monetārās sistēmas nav viennozīmīgi definējamas kā vienojošas, viendabīgas un pat kopumā identitāti mainošas nozīmīgos lielumos (³ – tikai un vienīgi politiskais, sociālais, ekonomiskais un arī esošais ģeopolitiskais konteksts nosaka, vai valūta nozīmīgi ietekmēs minētos identitātes lielumus. Tāpēc ir praktiski neiespējami izdarīt secinājumus par valūtas ietekmi uz konkrētās monetārās sistēmas dalībvalstu ģeopolitisko pašpozicionēšanos, meklējot vispārīgumu, kas būtu attiecināms uz visām valstīm. No zinātniski normatīvā aspekta, katra dalībvalsts monetārajā sistēmā ir unikāls gadījums gan ar savu ģeopolitisko pašizpratni, gan tās attīstības dinamiku. Vienīgais veids, kā pētīt konkrēto problemātiku, ir veikt gadījumu analīzi (, apzinot konkrētās valsts unikālos parametrus. Tādējādi, apzinot par problemātiku pieejamo zinātnisko literatūru, jāsecina, ka pētniecības nozare vēl ilgi nespēs formulēt vienotu secinājumu par monetārās sistēmas ietekmi uz politisko un ģeopolitisko identitāti valstu savienībām, bet noteikti atrodas virzībā uz to, liekot kopā minēto ainu no atsevišķiem gadījumu analīzes (valstu) piemēriem.⁴

Aizsākot ģeopolitiskās pozicionēšanās problemātiku Latvijas gadījumā pirms eiro ieviešanas perspektīvā, pirmais aspekts, ar ko saskaramies, ir Eiropas identitātes/nacionālisma dialektika praktiski jebkurā lokālajā kontekstā.⁵ Tā nav tikai Latvijas situācijai unikāla dialektika. Jau 1997. gadā Miltons Frīdmens savā rakstā norādīja uz pamatrisku, kas rodas, ieviešot vienotu monetāro sistēmu virknē Eiropas dalībvalstu, – nacionālisma pretkustību „uzspiestai” kopējai identitātei, kas ir katrai valūtas reformas sekas.⁶ Pašlaik Frīdmena viedoklim tiek „nopūsti putekļi” un tas tiek atzīts par vienu no visprecīzāk prognozējošajiem rakstiem eiro krīzes kontekstā (jo īpaši Grieķijas gadījumā). Jābilst gan, ka Frīdmana

² Thomas Risse, „The Euro Between National and European Identity” in *Journal of European Public Policy*, Vol. 10, No. 4 (2003), pp. 488.

³ Jeffrey T. Checkel, Peter J. Katzenstein, *European Identity* (Cambridge, 2009), 12.

⁴ Neil Fligstein, *Euroclash: The EU, European Identity and the Future of Europe* (Oxford 2008), vii.

⁵ „Nacionālo ideju popularitāte sabiedrībā”, SKDS, 2012. gada jūlijs.

http://www.skds.lv/doc/Nacionalo_ideju_popularitate_sabiedriba_072012_LV.pdf

⁶ Milton Friedman, „The Euro: Monetary Unity to Political Disunity?” (Aug 28, 1997) in *Project Syndicate: The World's Opinion Page*,

<http://www.project-syndicate.org/commentary/the-euro-monetary-unity-to-political-disunity>

uzstādījumi tiek daļēji atrauti no viņa kopējā viedokļa konteksta – vispārinājumus attiecībā uz visām dalībvalstīm nav iespējams izdarīt – katrs gadījums ir unikāls, un monetārā savienība var gan vienot, gan šķelt –, un šo dinamiku nosaka faktoru kopums, kam monetārā savienība kalpo kā katalizators. Šis viedoklis saskan un kļūst par pamatuzstādījumu Latvijas situācijas izvērtējuma procesā.

Pamatojoties uz minēto uzstādījumu, ka pievienošanās monetārai savienībai ir katalizators sabiedriskām un valstiskās komunikācijas tendencēm, jāaplūko, ko tieši eiro “ir katalizējis” līdz eiro ieviešanas dienai. Šeit noderīga ir sabiedrisko aptauju sniegtā informācija, uz kuru pamatojoties arī valdība veido savu oficiālo komunikāciju gan iekšpolitiski, gan ārpolitiski. Uzreiz jāpievērš uzmanība faktam, ka jēdziens “ģeopolitika” sasaistē ar drošības aspektu vispār sabiedrisko aptauju galveno atbilstu grupās neparādās statistiski nozīmīgos lielumos. Latvijas sabiedrībā vēl gadu līdz eiro ieviešanai eiro diskurs izpaužas visupirms divos veidos.

- Galvenā uzmanība tika pievērsta tehniskajiem eiro ieviešanas aspektiem un savai pozitīvai/negatīvai attieksmei pret tiem (lielākas ērtības ceļojot, valūtas konvertācijas jautājumi, kredītu pārkreditēšanas ieguvumi; kā arī tehniskās neērtības – naudas maiņa, izmaiņas dokumentācijā).
- Galvenā uzmanība tika pievērsta ekonomiski politiskiem eiro ieviešanas aspektiem un savai pozitīvai/negatīvai attieksmei pret tiem (ekonomiskā stabilitāte, iekļaušanās Eiropas Savienībā, dzīves līmeņa pielīdzināšanās Eiropai; kā arī negatīvais aspekts – inflācijas pieaugums, nacionālās identitātes zaudēšana, valsts neatkarības mazināšanās).⁷

Šā raksta ietvaros nozīmīga ir tieši otrā sprieduma grupa – par ekonomiski politiskajiem uzskatiem. Tieši šeit novērojams zināms paradokss – tā sabiedrības daļa, kas ir pret eiro ieviešanu, visvairāk apelē tieši pie nacionālās identitātes elementa, cenšoties norādīt uz Latvijas neatkarības zaudēšanas risku, – zināmā mērā ģeopolitisku terminoloģiju, taču ar mīnusa zīmi – drīzāk ģeopolitiskās nozīmes zudumu, zaudējot valstiskumu.⁸ Savukārt tā sabiedrības daļa, kas norāda pozitīvos eiro ieviešanas aspektus, ģeopolitiskās identitātes lielumus īpaši neakcentē. Protams, parādās tādi jēdzieni kā „ciešāka iekļaušanās Eiropā” – taču, aplūkojot sīkāk, kas ar šo iekļaušanos domāts, redzams, ka vairāk tiek diskutēts par tehnisko risinājumu jautājumiem, nevis identitātes mainību „eiropiešu” virzienā vai stingrāku valstisko līniju novilkšanu vienotā ģeopolitiskā sistēmā.⁹

Tāpēc, raugoties no sabiedriskās uztveres viedokļa, var konstatēt faktu, ka ģeopolitiskās paradigmas maiņu sasaistē ar eiro līdz eiro ieviešanas dienai – pat ja pastarpināti, bet tomēr – akcentē tieši eiro ieviešanas pretinieki. Aplūkojot šo aspektu tuvāk, varētu teikt, ka Eiropas identitātes/nacionālisma dialektika šādā

⁷ DnB Latvijas Barometrs, *Eiro ieviešana Latvijā*, Nr. 53, 2012. gada novembris, https://www.dnb.lv/sites/default/files/dnb_latvian_barometer/documents/dnb-latvijas-barometrs-petijums-nr53.pdf

⁸ Uldis Dreiblats, Rītuks Rozenbergs, „Vairākums Latvijas iedzīvotāju – nemainīgi pret eiro”, NRA.lv, 08.02.2013, <http://nra.lv/latvija/88865-vairakums-latvijas-iedzivotaju-nemainigi-pret-eiro.htm>

⁹ „Latvijas ārpolitikā sola darbīgu un dinamisku gadu”, *LSM.lv*, 24.02.2014, <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/latvijas-arpolitika-sola-darbigu-un-dinamisku-gadu.a22139/>

izpratnē pamatojas tieši uz bažām zaudēt esošo ģeopolitisko identitāti, nevis iegūt jaunu – lai gan, protams, abi šie procesi būtu vienas medaļas divas puses. Redzot kopainu, var secināt, ka ģeopolitiskās paradigmas maiņa tiek pieļauta, taču ne atbilstoši teorētiski normatīvam uzstādījumam, kura ietvaros Latvija kļūst par pilnvērtīgu Eiropas daļu, – drīzāk kā sava valstiskā statusa zaudēšana, lielākām ģeopolitiskajām nostādnēm nemainoties (jo „Latvija jau ir Eiropā”¹⁰, kā to akcentēja gan eiro ieviešanas atbalstītāji, gan pretinieki).

Vērtējot no kritiskāka skatpunkta, varētu teikt, ka sabiedrība kopumā vienkārši ir šauri redzējusi eiro ieviešanas sekas līdz eiro ieviešanas dienai. Tāpēc pilnvērtīgai ainai ir jāpievieno arī valdības redzes leņķis līdz eiro ieviešanai. Taču – ar atsevišķiem izņēmumiem – arī valdības eiro ieviešanas aspektā ģeopolitiskās maiņas netiek akcentētas tik izteikti, kā to varētu gaidīt. Gluži kā ievērojot iepriekšējās rindkopās aplūkotās sabiedriskās aptaujas, valdība praktiski nepieskaras pozicionēšanās jautājumam reģionā, reģionālajam drošības aspektam vai Latvijas ārpolitiskā virziena nostiprināšanai līdz eiro ieviešanas faktam un drošības situācijas pārmaiņām 2014. gadā. Savā ziņā iespējams teikt, ka eiro tematiku visos diskursos ir monopolizējis ekonomiskais aspekts, taču ir atrodamas arī norādes ģeopolitisko jautājumu iekļaušanai svarīgo tematu lokā, taču tikai ļoti attālināti un pastarpināti. Tā, piemēram, valdības komunikācijas ietvaros par eiro ieviešanu komunikācijas pamatdokumentos, kas caurvij visu pastarpināto informāciju, ar kuru operē valdība un valsts iestādes, ir Valsts kancelejas izstrādātie informatīvie materiāli. Tajos atspoguļotā informācija, kas saistās ar ģeopolitisko jautājumu spektru, iedalāma turpmāk norādītajās kategorijās.

1. Ietekmes un piederības Eiropas Savienības kodolam jautājumus spektrs, kas ietver šādus aspektus:
 - 1.1. Latvijas ietekmes Eiropas Savienībā pieaugumu līdz ar eiro ieviešanu;
 - 1.2. Iespēju piedalīties Eiropas Savienības un eirozonas nākotnes plānošanas procesos;
 - 1.3. Latvijas ierindošanos Eiropas Savienības centrā, nevis perifērijā.
2. Euro kā stabilitātes garantis krīzes periodā
 - 2.1. Uz kopējā globalizētās pasaules fona izdevīgāk un drošāk ir saimniekot tik lielam reģionam kā Eiropai ar vienu valūtu.
 - 2.2. Eiropas Centrālās bankas finanšu sistēmas atbalsts eirozonas valstu bankām likviditātes grūtību gadījumā.
 - 2.3. Eirozonas valstu savstarpējais atbalsts, sniedzot iekšējās kredītešanas pakalpojumus finanšu grūtību gadījumā.
3. Euro ietekme uz Latvijas identitāti – abi apakšpunkti saistās ar tehnisku informāciju par Latvijas simbolu attēlošanu uz eiro monētām.¹¹

¹⁰ Datu tabula / viedokļu aptauja Rīgas Stradiņa universitātes pētījuma „Euro ieviešana latvijā: politiskā un ekonomiskā procesa veidojošo elementu izvērtēšana” vajadzībām, Rīga 2013/14 (pielikums Nr.1)

¹¹ „Latvijas pievienošanās eirozonai: plusi un mīnusi”, Valsts kanceleja, 2013, http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/eiro_plusi_un_minusi.pdf

Ir skaidri redzams, ka ģeopolitiskais aspekts visās minētajās grupās skarts vispārēji un vairāk saistās ar lēmumu pieņemšanas iespēju palielināšanu jau esošās sistēmas ietvaros. Arī globālais aspekts, ja ievērojam plaši izplatīto jau vēsturisko uzstādījumu, ka Latvija atrodas vai nu Rietumos, vai Austrumos¹², ir skarts pastarpināti, pamatojoties uz reģiona ekonomiskās konkurētspējas akcentēšanu, nevis šā jautājuma politisko pusi. Identitātes jautājuma reducēšana līdz tehniskai informācijai par eiro monētas dizaina elementiem savā ziņā liek ciest kopējai izpratnei par eiro ieviešanu kā loģisku turpinājumu Latvijas pilnvērtīgai integrācijai Eiropas ģeopolitiskajā sistēmā.

Tomēr jānorāda, ka atsevišķi politiķi un valdības pārstāvji ir minējuši ģeopolitisko aspektu kā eiro pozitīvo iezīmi, taču arīdzan tikai „atgriešanās pie Eiropas” procesa pabeigšanas kontekstā. Ministru prezidents pirms eiro ieviešanas posmā Valdis Dombrovskis ir principā ieskicējis kopējo koalīcijas politiku attiecībā uz eiro ģeopolitisko kontekstu 2013. gada sākumā: „Eiro ieviešanai ir arī ģeopolitiskais aspekts. Iestājoties eirozonā, mēs nostiprināsim savu piederību vadošo Rietumvalstu saimei. Dalība eirozonā nozīmē iekļaušanos Eiropas Savienības attīstību virzošo valstu kodolā. Sekojoši pieaugs mūsu loma gan Eiropas Savienībā, gan pasaulē. Īpaši būtiski tas ir, ņemot vērā pēdējā laika skaidro virzību uz divu ātrumu Eiropu – alternatīva eirozonai ir atrašanās Eiropas perifērijā un marginalizācija. Pievienojoties eirozonai, gūsim labākas iespējas piedalīties ES un eirozonas nākotnei būtisku lēmumu pieņemšanā.”¹³ Citi koalīcijas politiķi zināmā mērā tikai atkārtoti minēto, savā ziņā ieskicējot jaunu prizmu ģeopolitisko jautājumu spektrā – Latvijas pietuvošanos Eiropas lēmumu pieņemšanas centram. Zināmā mērā tā ir paradigmas maiņa (Latvija perifērijā Latvija kodolā, taču praksē tai viennozīmīgi pietrūkst apstiprinājuma – vēl līdz šim nav skaidri konstatējams fakts, ka kādā lēmumu pieņemšanas procesa stadijā Latvija būtu vairāk ieguvusi, būdama eirozonas valsts, nevis atrazdamies ārpus eirozonas. Jebkurā gadījumā vismaz teorētiski normatīvā līmenī eiro ir kā drošības josta pret Eiropas Savienības šāda veida attīstības dinamiku.

Ja raugāties distancētāk uz eiro ieviešanas faktu ģeopolitiskā kontekstā, redzam, ka ārvalstu analītiķi Latvijas pievienošanos eirozonai raksturo kā ģeopolitisku procesu krietni skaidrāk un intensīvāk nekā Latvijā praktizējošie politiķi un iestādes (kā arī sabiedrība) līdz eiro ieviešanas dienai. Edvards Lūkass zināmā mērā reprezentē ārvalstu analītiķu un žurnālistu toni, kas līdzās ekonomiskajam aspektam allaž min arī politisko – turklāt ļoti specifiski ģeopolitisko: „(..) Cits iemesls pievienoties ir politisks. Dalība eirozonā ieliek Latviju telpā, kur tiek veikti nozīmīgākie lēmumi. Valstij, kas bija noslaucīta no kartes slepenas vienošanās dēļ starp Padomju Savienību un nacistisko Vāciju 1939. gadā, priekšrocības, iekļaujoties atpakaļ lēmumu pieņēmēju vidū, ir izteikti

¹² Eliza Keterliņa, „Latvijas un Krievijas attiecības – vai pastāvīgs naidīgums?”, *Providus.lv*, 13.06.2006, <http://providus.lv/article/latvijas-un-krievijas-attiecibas-vai-pastavigs-naidigums>

¹³ Valdis Dombrovskis, „Par ieguvumiem un eiro ieviešanas riskiem”, *IR*, 31.01.2013, <http://www.ir.lv/2013/1/31/dombrovskis-par-iguvumiem-un-riskiem-no-eiro>

skaidras(..) pievienošanās eirozonai nozīmē „mēs esam pabeiguši mūsu misiju” pievienoties visām Eiropas institūcijām, sākot ar ES un beidzot ar NATO (..)”¹⁴ Šeit gan atkal jāmin plašāks konteksts – Baltijas valstu pievienošanās Eiropas Savienībai tiek bagātīgi raksturota kā vēsturiskā „atgriešanās pie Eiropas” un „atgriešanās Rietumos” virknē starptautisku pētījumu. Raugoties no šā vēsturiskā konteksta, Latvijas pievienošanās eirozonai ir tikai institucionālu detaļu noslēgšana procesam, kas aizsākts jau ar pievienošanos Eiropas Savienībai.¹⁵ Vēl jo vairāk aspekts, kas līdz ar pievienošanos Eiropas Savienībai juridiski tika definēta arī jauno dalībvalstu pievienošanās eirozonai, tikai norāda uz to, ka paradigmas maiņa Latvijai ir 2004. gads un pievienošanās eirozonai – tikai jau esošas ģeopolitiskas paradigmas nostiprināšana.

Īpaši būtu izceļams ārvalstu politiķis, Latvijas kaimiņvalsts Igaunijas prezidents Tomass Hendriks Ilvess, kas eiro sasaista ar ģeopolitisko aspektu praktiski katrā eiro tematikai veltītā kontekstā jau krietni pirms Krievijas agresijas renesanses Ukrainas virzienā. Ilvesa skatījumā tieši eiro vairāk nekā jebkas cits simbolizē „mūsu austrumu kaimiņam – mēs esam projām uz neatgriešanos un esam laimīgi par to”¹⁶. Protams, uzreiz jānorāda, ka Igaunijas retorika vienmēr ir aktīvāk pamatojusies tieši ģeopolitiskajās interesēs, vismaz sabiedriskajā telpā, kamēr Latvija ir vairāk izvēlējusies tilta lomu un mērenāku pieeju savai pašpozicionēšanai.

Tādējādi, izdarot kopsavilkumu par Latvijas situāciju eiro sasaistē ar ģeopolitisko aspektu līdz eiro ieviešanas dienai, ir jānodala vairākas jautājuma uztveres prizmas.

Latvijas sabiedrībā, valsts komunikācijā un valdības komunikācijā eiro sasaiste ar ģeopolitiskajiem aspektiem novērojama reti – Latvijas pievienošanās eiro „par un pret” pamatā saistās ar tehnisko argumentu lietošanu, un sasaiste ar ģeopolitiku tās drošības un reģionālās piederības izpratnē notiek tikai pastarpināti –, vairāk diskutējot par varas iespējamo pieaugumu Eiropas lēmumu pieņemšanas procesā (divu ātrumu Eiropa) vai Latvijas identitātes un valstiskuma zaudēšanu eiroskeptiķu retorikā.

Lūkojoties no starptautisko analītiķu skatpunkta, jāsecina, ka Latvijas pievienošanās eirozonai ir dabisks ģeopolitisks solis, taču neatraujams no kopējā vēsturiskā konteksta – Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gadā.

Tiešā veidā eiro tiek minimāli sasaistīts ar ģeopolitiskā stāvokļa drošības aspektu līdz eiro ieviešanas dienai – oficiālajā valdības komunikācijā ģeopolitisks faktors tiek uztverts un uzsvērts kā sekundārs. Šāda eiro prizma sasaistē ar ģeopolitiku, visticamāk, parādītos arī pēc eiro ieviešanas, ja vien 2014. gads neiezīmētu pasaules notikumu kalendārā Ukrainas krīzi, kas Rietumu un Latvijas sabiedrībā aktualizēja drošības jautājumus kopumā. Atsaucoties uz raksta sākumā izteikto teorētisko novērojumu – monetārās savienības ir kā katalizatori ne tikai

¹⁴ Edward Lucas, „Lat Go”, *The Economist*, 01.01.2014,

<http://www.economist.com/blogs/theworldin2014/2014/01/latvia-and-euro>

¹⁵ Anders Wivel, Hans Mouritzen, *The Geopolitics of Euro Atlantic Integration* (Routledge, 2005), 137.

¹⁶ „Ilvess: Igaunija ir ieinteresēta eirozonā sev līdzās”, *IR*, 04.06.2012,

<http://www.ir.lv:889/2012/6/4/ilvess-igaunija-ir-ieintereseta-eirozona-sev-lidzas>

iekšējām valstu problēmām (piemēram, nacionālismam eiropeizācijai), bet arī var sasaistīties aktualitātē ar tobrīd sabiedrību un valsti nodarbinošiem dienas kārtības jautājumiem. Šā iemesla dēļ minētie divi eiroģeopolitiskie skatpunkti, kas dominēja līdz eiro ieviešanas dienai, strauji mainījušies 2014. gada kontekstā – turklāt tieši „iekšējais” eirozonas novērtējums – sabiedrības, valsts iestāžu un valdības. Starptautiskie notikumi kļuva par svarīgu faktoru Latvijas pievienošanās Eiropas monetārajai savienībai izvērtēšanā un uztveres maiņā.

Latvija kā eirozonas dalībvalsts: ģeopolitiskās piederības jautājums Ukrainas krīzes kontekstā

Krievijas agresija Ukrainā 2014. gada pavasarī kļuva par nozīmīgu ģeopolitiskās vides transformētāju un Eiropas drošības arhitektūras destabilizētāju. Ukrainas krīzei ir bijusi pakāpeniska, bet acīmredzama ietekme uz Latvijas sabiedrības uztveri un valdības apsvērumiem par valsts drošības izaicinājumiem un ģeopolitiskās piederības identitāti. Trīs mēnešus pēc eiro ieviešanas Latvijā 2014. gada martā sabiedriskās aptaujas uzrādīja ainu ar vairākām raksturiezīmēm.

- Ieviestā eiro novērtējums kļuva vēl tehniskāks respondentu izpratnē, vēl vairāk akcentējot eiro ieviešanas makro un (it īpaši) mikroekonomiskos aspektus.
- Neskatoties uz „tehnisko fonu”, pie negatīvajām sekām eiro ieviešanai izteiktāk nekā pirmā svarīguma fakts iezīmējās respondentu bailes par valstiskās identitātes zaudēšanu. No tā iespējams secināt, ka negatīvāk noskaņotie respondenti vai nu pastiprināti jūta spriedzi jautājuma kontekstā, vai arī vienkārši vairāk negatīvo respondentu vispār izteicās, jo eiro jau bija kļuvis par neatņemamu lielumu atšķirībā no brīža pirms jaunās valūtas ieviešanas.¹⁷

Savā ziņā ģeopolitiskais aspekts sākotnēji parādījās minimāli vai, kā minēts, ar mīnusa zīmi. Jānorāda, ka valsts un valdības komunikācijā eiro ieviešana pēc eiro ieviešanas dienas saistījās ar tehniskās informācijas sniegšanu (atkal gluži kā ievērojot sabiedrības „pieprasījumu”), īpaši neveltot laiku izvērstām diskusijām par Latvijas ģeopolitisko faktoru realizēšanos eiro kontekstā. Turklāt, kā norāda virkne nevalstisko organizāciju un uzņēmēju apvienību, arī informācija par tehniskajām niansēm pēc eiro ieviešanas dienas no valdības puses sāk ierindoties „deficīta” statusā.¹⁸ Turpmāk sniegtajā vizuālajā atspoguļojumā redzams gan pozitīvo, gan negatīvo viedokļu par eiro uzskaitījums salīdzinošā aspektā pirms/pēc eiro ieviešanas periodos. Viedokļi būtībā „apstiprina pašsaprotamo”¹⁹ – bažīgākā

¹⁷ DnB Latvijas Barometrs, *Eiro ieviešana Latvijā*, Nr. 67, 2014. gada marts, https://www.dnb.lv/sites/default/files/dnb_latvian_barometer/documents/dnb-latvijas-barometrs-petijums-nr67.pdf

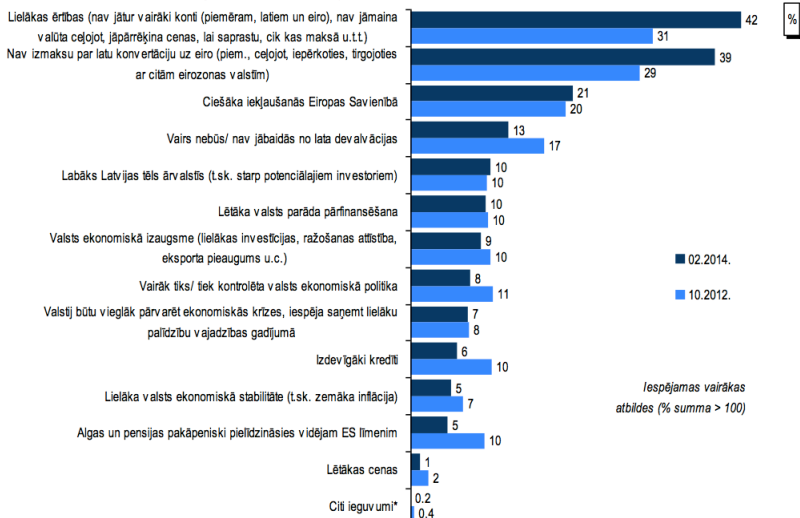
¹⁸ „LTA: Lielākā kļūda eiro ieviešanā – sīknaudas aprīte un tās iemaksāšana kontā”, *Db.lv*, 20.02.2014, <http://www.db.lv/tirdznieciba/lta-lielaka-kluda-eiro-ieviesana-siknaudas-aprite-un-tas-iemaksasana-konta-410361>

¹⁹ DnB Latvijas Barometrs, *Eiro ieviešana Latvijā*, Nr. 67, 2014. gada marts, https://www.dnb.lv/sites/default/files/dnb_latvian_barometer/documents/dnb-latvijas-barometrs-petijums-nr67.pdf

sabiedrības daļa par eiro sekām runā izteiktāk, jo eiro ir neizbēgami un reāli nonācis sabiedrības uzmanības lokā pēc pārejas uz jaunu valūtu (taču negatīvā sabiedrības daļa neidentificē ģeopolitiskos aspektus plašākā izpratnē, tikai atsaucas uz nacionālisma idejām); savukārt pozitīvāk noskaņotā sabiedrības daļa fokusējas uz jautājuma tehniski finansiālo pusi un ģeopolitisko izpratni atzīmē tikai pastarpināti.

Pārstāvētā grupa – visi Latvijas iedzīvotāji

Kas, Jūsuprāt, būs/ ir lielākie ieguvumi, ieviešot Latvijā eiro?

Avots: DnB Latvijas Barometrs, Euro ieviešana Latvijā, Nr. 67, 2014. gada marts

Ar alternatīvu notikumu gaitu zinātniska pētījuma ietvaros nav iespējams spekulēt – katrā ziņā bez Krievijas agresijas Ukrainā 2014. gadā šīs nodaļas slēdziens būtu ārkārtīgi vienkāršs – līdz ar iestāšanos eirozonā Latvija nevar runāt par ģeopolitiskās paradigmas maiņu praktiskā izpratnē, bet tikai par esošās paradigmas padziļināšanu vai pastiprināšanu. Bez ģeopolitikas „drošībasiskošanas”²⁰ nav iespējams runāt par ģeopolitiskās paradigmas maiņu – tādējādi eiro ieviešanai būtu jāiet sasaistē ar skaidru sabiedrības izpratni par Latvijas pozicionēšanos starptautiskajā vidē, ietverot arī drošības aspektus, Latvijas ārpolitisko virzienu definēšanu, nostiprināšanu vai pārdefinēšanu. Vēl 2013. gada sākumā Latvijas ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs uzsvēra, ka eiro ieviešana nenoteiks Latvijas

²⁰ „Drošībasiskošanas” terminu 1995. gadā formulēja starptautisko attiecību konstruktīvistu skolas pārstāvis Ole Vivers (*Ole Weaver*), apvienojot klasiskā reālisma un konstruktīvisma iezīmes un norādot, ka tādi pamatsistēmas elementi un procesi kā starptautiskā sabiedrība, drošība, ģeopolitiskie formējumi nepastāv paši par sevi, bet tiek „drošībasoti” no iesaistīto aktoru pusēs. „Drošībasiskošana” ietilpst objekts, kam tiek piešķirts apdraudējuma statuss, aktors, kas to piešķir, un draudi, no kā objekts jāpasargā. Ole Vivera izpratnē ģeopolitika nav nemainīgs statuss, bet gan aktīva minēto trīs aspektu mijiedarbība. [Barry Buzan, Ole Weaver, and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998), 25.

kursa maiņu, jo Latvija bez sadarbības ar Krieviju nav iedomājama.²¹ Šāda nostāja bija kopumā vienojošs un raksturīgs pozīcijas atspoguļojums visos lēmuma pieņemšanas līmeņos, kā arī sabiedriskajā domā.

Avots: DnB Latvijas Barometrs, Eiro ieviešana Latvijā, Nr. 67, 2014. gada marts

Situācija mainījās, sākot ar 2014. gada februāra beigām/marta sākumu, Krievijai sākot agresiju pret Ukrainas suverenitāti un teritoriālo integritāti. Ņemot vērā konflikta ilglaicīgumu un eskalāciju, kā arī jautājuma izteikto polarizāciju masu medijos (Krievijas mediji Rietumu mediji), arī Latvijas sabiedrības ģeopolitiskajā uztverē norisinājās straujas pārmaiņas, un zināma nozīme tajās bija arī nesenantam eiro ieviešanas aspektam. Ņemot vērā, ka visa Ukrainas krīze norisinās izteiktā ģeopolitiskā pretnostatījumā,²² šāds ārpolitiskais impulss konsolidēja tās sabiedrības daļas, kas ir piesaistītas savam informatīvajam pamatavotam (proti – Krievijas informatīvā telpa Latvijā iepretim Latvijas mediju telpai), padarot tās viendabīgākas savos uzskatos.

Saglabājot iepriekš iedibināto struktūru, ģeopolitikas sasaisti ar eiro ieviešanas faktu, sākoties Ukrainas krīzei, aplūkosim secīgi, sākot ar sabiedriskās domas, kā arī valdības un valsts komunikācijas apskatu, noslēgumā analizējot ārvalstu analitiķu viedokļus un teorētiski normatīvos uzstādījumus. Pētījuma rakstīšanas brīdī vēl nav publicēti kvantitatīvo sabiedrības aptauju dati attiecībā uz eiro mērījumiem saistībā ar ģeopolitisko Latvijas pozicionēšanos pēc Ukrainas krīzes sākuma. Tomēr ir pieejami kvalitatīvo aptauju dati (fokusgrupas analīze), kas šā paša pētījuma citas nodaļas vajadzībām tika veikti gan pirms, gan pēc eiro ieviešanas dienas Latvijā (turklāt otrā kārtā tika veikta 2014. gada augustā, kad Ukrainas konflikts jau tika piedzīvojis vairākus eskalācijas viļņus un sabiedrībā bija skaidri

²¹ Anita Daukste, „Rinkvičs: valdībā viss nenotiek, kā gribētos”, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 31.01.2013, Nr. 22 (6417), <http://www.mfa.gov.lv/lv/Jaunumi/Raksti/2013/01-31/>.

²² Ulrich Speck, „Ukraine crisis: Who will blink first, Vladimir Putin or the West?”, *CNN*, April 28, 2014, <http://edition.cnn.com/2014/04/28/opinion/ukraine-putin-west-chess/index.html>

noformulējies dominējošais viedoklis par notiekošo) un ir pieejami šā pētījuma pielikumā. Jānorāda, ka, salīdzinot kvantitatīvos un kvalitatīvos rādītājus līdz eiro ieviešanai, fokusgrupas analīzes rezultāti apstiprināja kvantitatīvo aptauju rezultātu saturu – protams, ar atsevišķām niansēm – fokusgrupās atklājās plašāka sabiedrības demogrāfiskā griezumā ietekme uz viedokli pret eiro, taču izteikti neviena sabiedrības grupa ciešā veidā nesaistīja eiro ar ģeopolitiskās drošības elementiem primārā kārtā.²³ Aina pēc eiro ieviešanas apvienojumā ar Ukrainas krīzes ārpolitisko stimulu Latvijai fokusgrupu analīzē paveras pavisam citāda, kas ļauj domāt, ka arī kvantitatīvā griezumā būs jūtamas pārmaiņas attieksmē pret eiro, visnotaļ šīm pārmaiņām jābūt fiksētām 2014. gada beigās.

Attiecīgi, pamatojoties uz fokusgrupu pētījumu 2014. gada augustā, iespējams nonākt pie galvenajiem slēdzieniem.

- Lielākajā daļā grupu (grupu segmentāciju skatīt datu tabulā pielikumā Nr. 1) eiro ieviešanas fakts tiek atzīts par papilddrošības elementu Krievijas agresijas kontekstā. Uzreiz jānorāda, ka drošības aspektu eiro un diskusiju par to fokusgrupas norises laikā aptaujātie inicēja paši, attiecīgi – ārējais ārpolitiskais stimuls ir „veicinājis domāšanu” sabiedrībā drošības virzienā, un eiro organiski iekļaujas pie ģeopolitiskajiem drošības faktoriem.
- Eiro tiek uztverts kā ārējais drošības garants konservatīvajās sabiedrības grupās, jo to skatījumā nodrošina Eiropas papildu aizmuguri iepretim Latvijas potenciāli neizlēmīgai rīcībai un neskaidrai nostājai ārējā apdraudējuma gadījumā. Šis aspekts – Latvijas pozicionēšanās trūkuma risks – parādās virknē savstarpēji nesaistītu diskusiju tematu, kas papildus šajā kontekstā pētītajam norāda uz valdības kredibilitātes trūkumu, tostarp hipotētiskā ārējā apdraudējuma aspektā un ar to saistītā lēmumu pieņemšanā. Minētais „Eiropas aizmugures” garants ir piederības fakts kopējai monetārai savienībai – attiecīgi ekonomiski pragmatisks spriedums – proti, ārējais agresors ar savu ietekmi Latvijā neizbēgami grautu kopējo monetārās savienības stabilitāti, kas ir iemesls šādas situācijas nepieļaušanai un apturēšanai ar visu pieejamo līdzekļu klāstu.
- Latvijas pievienošanās fakts eirozonai noslēdz vēsturiskā kontekstā Latvijas „nepabeigtību” reintegrācijai Eiropā gan sabiedrības uztverē, gan institucionāli normatīvā līmenī. Tas nozīmē, ka arguments, ka Latvija ir perifērijā un mazāk nozīmīga par citām Eiropas valstīm, jo tai būtu kāds „nepabeigts mājasdarbs”, vairs nav lietojams (un kā aptaujātie atzina – nav vairs lietojams tieši Krievijas retorikā). Vairums aptaujāto atzīst, ka situācija ir mainījusies – mainījusies gan drošības, gan drošības nodrošināšanas aspektā (t. i., iekļaujot tieši eiro pie šīs drošības nodrošināšanas).²⁴

²³ Datu tabula / viedokļu aptauja Rīgas Stradiņa universitātes pētījuma „Eiro ieviešana Latvijā: politiskā un ekonomiskā procesa veidojošo elementu izvērtēšana” vajadzībām, Rīga 2013/14 (pielikums Nr. 1)

²⁴ Datu tabula / viedokļu aptauja Rīgas Stradiņa universitātes pētījuma „Eiro ieviešana Latvijā: politiskā un ekonomiskā procesa veidojošo elementu izvērtēšana” vajadzībām, Rīga 2013/14 (pielikums Nr. 1)

Tādējādi, ja mēs aplūkojam sabiedrības viedokļa maiņu kontekstā ar drošības aspektiem, ir iespējams secināt, ka ģeopolitiskās paradigmas maiņa ir notikusi kā loģiska iepriekšējās paradigmas kritiskās masas sasniegšana un noslēgšanās:

- maiņa ir notikusi, jo Latvijai ir noslēdzies reintegrācijas process Eiropā pēc visiem nepieciešamiem izpildes parametriem – pievienošanās eiro bija pēdējais šķērslis;
- jauna ģeopolitiskā paradigma ir sākusies tieši agresīva drošības apdraudējuma dēļ esošajā ģeopolitiskajā pozicionējamā – eiro šajā kontekstā ir kā robežlinija starp ģeopolitiskajām pozīcijām. Latvijas valdības izteikumi sabiedrības acīs kļūst pat zināmā mērā sekundāri, jo ekonomiski monetārā saliedēšanās ar Eiropu pēc noklusējuma nozīmē Eiropas lielāku interesi par Latvijas labklājību jebkurā griezumā;
- jāprecizē tomēr, ka ģeopolitiskās paradigmas maiņu primāri ir nodrošinājis tieši Krievijas agresijas fakts un eiro sekundāri iekļaujas šīs jaunās ģeopolitiskās paradigmas sekmēšanā. Tāpat, atsaucoties uz aptaujāto argumentiem fokusgrupu aptaujā un arī uz starptautiskajiem analītiķiem, jāsecina, ka faktiski jau jaunā paradigma vienmēr ir pastāvējusi, taču tagad tā ir zināmā mērā „nosaukta vārdā” – pat ja apzīmējumi ir dažādi: jaunais Aukstais karš, Krievija pret Rietumiem²⁵ u. c. Eiro ieviešanas kontekstā iespējams konstatēt, ka tieši Krievijas rīcība pilnīgi iekļāva eiro Latvijas sabiedrības pašizpratnē un identitātē, padarīja to pieņemamu, ar savu agresijas apdraudējumu ļaujot saskatīt arī kopējas monetārās savienības papildu labumus.

Raugoties arī uz valdības nostāju Ukrainas krīzes kontekstā, eiro tiek leģitimizēts kā papildu drošības līdzeklis, tomēr vairāk griezumā kā drošībai nepieciešamā ekonomiskā stabilitāte, ne tik daudz kā ģeopolitiskās pašidentificēšanās parametrs. 2014. gada 3. jūlijā Saeimas ārkārtas sēdē par Latvijas nacionālo drošību Ministru prezidente Laimdota Straujuma min eiro sasaistē ar Latvijas banku sektora integrāciju Eiropā: „Būtisks ekonomiku stabilizējošs faktors ir Latvijas pievienošanās eirozonai un ar to saistītā Latvijas dalība Banku savienībā, kas līdztekus nozīmīgām uzraudzības reformām Eiropā papildus sekmē arī finanšu stabilitāti (...)”²⁶ Ārkārtas sēdes laikā citu deputātu uzdotie jautājumi gan vedina uz to, ka eiro nozīmes potenciāls ģeopolitiskajā pašpozicionēšanā un drošības jautājumu definēšanā līdz galam nav izmantots. Tā, piemēram, deputāts Ilmārs Latkovskis: „(..) Valdībai ļoti nopietni būtu jāpārdomā iespējas uzrunāt sabiedrību. Mēs redzam, ka būtiski jautājumi, teiksim, arī eiro (..) Eiropas Savienības un NATO iestāšanās gadadiena tomēr (..) šī stratēģiskā komunikācija ir izpalikusi, sabiedrība pietiekami netiek uzrunāta, netiek iesaistīta pietiekami. Ņemot vērā to, kas notiek informatīvajā

²⁵ Robert Legvold, „Managing the New Cold War”, *Foreign Affairs*, July/August 2014, <http://www.foreignaffairs.com/articles/141537/robert-legvold/managing-the-new-cold-war>

²⁶ „Ministru prezidenta ziņojums Saeimai par Latvijas nacionālo drošību”, *Latvijas Vēstnesis* 2014. gada 11. jūlijs, Nr. 134 (5194).

vidē, ņemot vērā to, ka Latvijai ir jāstiprina gan transatlantiskā piederība, gan piederība eiropēiskajai telpai, tas kļūst arvien būtiskāks jautājums (..)»²⁷ Deputāta teiktajā gana intensīvi atspoguļojas arī zināma sabiedrības kritika valdībai par tās komunikācijas ziņā – gan attiecībā uz eiro ieviešanu, gan arī komunikāciju par drošības jautājumiem un mūsdienu Latvijas drošības veidojošiem elementiem.

Savukārt, ja aplūkojam eiro sasaisti ar ģeopolitiskās drošības aspektu, sākot ar Ukrainas krīzes periodu, no starptautiskās sabiedrības un normatīvajiem aspektiem, monetārā savienība ierindojas starp kopīgas ģeopolitiskās izpratnes pamatelementiem. Galu galā, tieši abpusējas Krievijas un Eiropas Savienības ekonomiskās sankcijas ir centrālais sadursmes punkts līdz šim – un kopējai eirozonas stabilitātei šajā aspektā ir izšķiroša nozīme. Lai gan pastāv viedoklis, ka Krievijas mērķis, atbildot uz Eiropas Savienības sankcijām, ir tieši eirozonas vājināšana²⁸, jānorāda arī tieši pretējs aspekts – tām Eiropas valstīm, kas ir ārpus eirozonas, jebkuras Krievijas sankcijas šīs valstis skarošām produktu grupām ir krietni grūtāk pārciešamas tieši vēl konkrētās valūtas vērtības dēļ.²⁹ Ne velti saistībā ar jaunajiem ģeopolitiskajiem apstākļiem, Eiropas Savienības sankcijām pret Krieviju (un pretēji) ir radušies jauni termini, kas līdz 2014. gadam būtu neizprotami, piemēram – „ekonomikas NATO”, ar to domājot Rietumu pasaules nostāšanos pret Krieviju ekonomiskā ziņā, tieši eirozonai kalpojot par kodolu šādai jauna veida „ģeopolitizācijai”³⁰ Turklāt eirozonas kandidātvalstis izrāda paaugstinātu gatavību iestāties eirozonā pašreizējā ģeopolitiskajā kontekstā.³¹ Kā norāda virkne ekonomistu un analītiķu, eirozona kopumā ir spējīga stāties pretim nozīmīgam savukārt atsevišķas dalībvalstis Krievijas sankciju gadījumā ir apdraudētas, jo to pašu iekšējā ekonomiskā izaugsme ir palēninājusies.³² Protams, par to, kāda ir sankciju ietekme ilgtermiņā uz eirozonas izaugsmi, jo īpaši, ja izaugsmes tempi samazinās Eiropas Savienības ekonomikas „vilcējvalstīm”, ir citas diskusijas jautājums. Skaidrs ir viens – arī ekonomiskā ziņā paradigma ir mainījusies Ukrainas krīzes dēļ, un eiro ir kā kodols šīs jaunās paradigmas izpratnei.

²⁷ „Debates par „Ministru prezidenta ziņojums Saeimai par Latvijas nacionālo drošību””, *Latvijas Vēstnesis* 2014. gada 11. jūlijs, Nr. 134 (5194).

²⁸ „Russia sanctions threaten to blow eurozone off course”, *EuroActive*, 29.07.2014, <http://www.euractiv.com/sections/euro-finance/russia-sanctions-threaten-blow-eurozone-course-303780>

²⁹ Alec Luhn, „Russia's turbulent ties in Europe – the Guardian briefing”, *The Guardian*, 17.10.2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/oct/17/-sp-russia-relations-europe-guardian-briefing>

³⁰ „9 EU countries ready to block economic sanctions against Russia”, *RT News*, 15.07.2014, <http://rt.com/business/172888-9-eu-block-sanctions-russia/>

³¹ „Ukrainas krīze paātrinājusi eiro ieviešanu Lietuvā”, *NRA.lv*, 06.06.2014, <http://nra.lv/politika/eiropas-savieniba/118791-ukrainas-krize-paatrinajusi-eiro-ieviesanu-lietuva.htm>

³² Андрей Гурков, Инна Завгородняя, „Deutsche Bank: Еврозона выдержит жесткие санкции против России”, *Finance UA*, 25.05.2014, <http://news.finance.ua/ru/news/-/326447>

Secinājumi

Aplūkojot Latvijas pievienošanās eirozonai no ģeopolitiskās prizmas, apzinot viedokļus un nostājas sabiedrībā, valdības un valsts komunikācijā un no starptautisko analītiķu normatīvā un teorētiskā skatpunkta, iespējams izdarīt vairākus secinājumus.

- Ir iespējams konstatēt ģeopolitiskās paradigmas maiņu, taču par šīs maiņas iemeslu ir Ukrainas krīze 2014. gadā. Eirozona ir kā papildelements – no Latvijas perspektīvas tā noslēdz valsts reintegrācijas procesu Eiropā gan vēsturiskā, gan politiskā izpratnē (tādējādi nostiprinot esošo Latvijas ģeopolitisko pozīciju Eiropas Savienībā, kā arī padarot Latviju par līdzvērtīgu spēlētāju lēmumu pieņemšanas procesos Eiropā).
- Tomēr Krievijas agresijas un „jauno apstākļu” ietvaros eirozonas nozīmi nav iespējams novērtēt par zemu. Ņemot vērā, ka Rietumu valstu pretreakcija Krievijas agresijai ir ekonomiskās sankcijas, eirozona un tās stabilitāte kļūst par kodolu t. s. „ekonomiskajam NATO” – monetārā sistēmā un finanšu apsvērumos definētai valstu aliansei, kuras vieno spēja uzturēt ekonomiskās sankcijas pret Krieviju ilgtermiņā, kā arī uztvert Krievijas sankciju pretdarbību. Pēc ekspertu novērtējuma, eirozonas valstīm ir lielākas iespējas izturēt sankciju radītās ekonomiskās apdraudējuma sekas nekā valstīm ar citām valūtām Eiropas ietvaros. Lai gan daudz diskutēts par eirozonas ilgtermiņa izaugsmes riskiem, tomēr neapšaubāms ir fakts, ka eirozonas stabilitātē un izaugsmē ieinteresētas ir tieši ekonomiski jaudīgākās un lielākās Eiropas Savienības valstis.
- Arī Latvijas sabiedrības izpratnē ir notikusi ģeopolitiskā pārpozicionēšanās un eiro ir nosacīti „legalizējies” sabiedrības uztverē tieši Krievijas agresijas izpausmju dēļ. Ja līdz eiro ieviešanai un īsi pēc tā ieviešanas eiro kredibilitāte sabiedrībā bija izteikti zema, pēc Krievijas agresijas Ukrainā un starptautiskās sistēmas pārpozicionēšanās arī Latvijas sabiedrībā eiro tiek pieņemts kā papildu drošību veicinošs līdzeklis – attiecīgi eiro esībai Latvijā ir rasts papildu pamatojums, kā vienmēr ir pietrūcis sabiedrības uztverē no valsts un valdības komunikācijas puses. Šajā gadījumā iespējams runāt par eiro uztveres paradigmas maiņu – no tīri ekonomiska līdzekļa tas ir ierindojies drošības un ģeopolitisko apsvērumu kategorijā.

Ņemot vērā iepriekš minēto, iespējams konstatēt, ka eiro ieviešana Latvijā ir veicinājusi Eiro-Atlantiskās ģeopolitiskās piederības stiprināšanu. Ārpolitisko stimulu veicināta, daļība monetārajā savienībā ir kļuvusi par daļību padziļinātā drošības savienībā ar līdzīgi domājošajiem, kur ekonomiskie izaicinājumi ir pārklājušies ar ģeopolitiskajiem. Tādējādi Latvijas pievienošanās eiro ne tikai ir noslēgusi ilgstošu vēsturisku Latvijas reintegrāciju Eiropas Savienības institūcijās, bet arī veiksmīgi tas ir izdarīts neilgi un preemtīvi pirms globāla līmeņa ģeopolitiskās transformācijas un nozīmīgiem reģionāliem drošības

izaicinājumiem. Tomēr noslēgumā arī jāatceras, ka, turpinoties vai pieaugot ekonomiskajiem izaicinājumiem eirozonā un ārpus tās, tematika par monetāro savienību ietekmi uz valstu kopējo drošības identitāti noteikti turpinās būt pētniecības lauks virknē dažādu perspektīvu un griezumu.

PARTIJU PROCESI UN EIRO VALŪTAS IEVIEŠANA LATVIJĀ

Ilga Kreituse, Elizabete Vītola, Simona Gurbo

Ievads

Tā kā eiro ieviešana Latvijā no 2014. gada 1. janvāra notika bez referenduma starpniecības un pamatojoties tikai uz Ministru kabineta 2010. gada 16. marta lēmumu par eiro ieviešanu, kā arī par pamatu izmantojot 2003. gada 20. septembra referenduma rezultātus par iestāšanos Eiropas Savienībā (ES), ir jāizprot, kā norisinājās politiskās mijiedarbības un procesi saistībā ar eiro valūtas ieviešanu Latvijā. Tādēļ loģiski ir sākt, aplūkojot, kāda nozīme attiecībā uz šo faktoru ir bijusi parlamentāro partiju priekšvēlēšanu programmās, sākot vēl ar periodu pirms iestāšanās ES.

Politisko partiju uzstādījumi eiro valūtas ieviešanas kontekstā

1998. gadā Latvijā tika vēlēta 7. Saeima, kurā iekļuva sešas politiskās partijas. No šīm partijām tikai trīs – „Latvijas ceļš” (LC), „Latvijas Sociāldemokrātu apvienība” (LSDA) un „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” (TB/LNNK) – atrada vietu savās programmās jautājumiem par ES. „Latvijas ceļš” pat izmantoja poētisku saistību dažādiem ceļiem – „No Tautas frontes līdz Eiropas Savienībai – tas ir Latvijas ceļš”. Partija norādīja, ka ir „stingri par iekļaušanos ES un NATO”. LSDA norādīja, ka „strādās, lai iestātos ES un NATO”, vienlaicīgi uzsverot nepieciešamību uzlabot attiecības ar NVS. TB/LNNK izteicās pragmatiskāk – „droša nākotne tikai kopā ar Eiropas valstu tautām un ES”. „Tautas partija” (TP) visu savu uzmanību bija pievērsusi sauklim – „Mēs uzticamies Andrim Šķeļem kā vadītājam. Lai ir kārtība!”, atļaujot pašiem vēlētajiem izlemt, kas slēpjas zem šiem aicinājumiem. Savukārt „Jaunās partijas” (JP) priekšvēlēšanu programmā ES jautājumam vieta neatradās. 2002. gadā uz 8. Saeimas vēlēšanām situācija partiju priekšvēlēšanu programmās faktiski saglabājās tāda pati – bez būtiskām pārmaiņām, tikai tagad jau spriežot par to, kā tiks dalīti un pārvaldīti ES līdzekļi. TB/LNNK solīja iekļaut Latviju NATO un nodrošināt ES līdzekļu efektīvu piesaisti vides un reģionu attīstības programmās. TP – pēc iestāšanās ES pieprasīt subsidijas zemniekiem; „Jaunais laiks” (JL) – aizstāvēt Latviju Eiropā un veicināt vietējo ražojumu patēriņu, bet „Latvijas Pirmā partija” (LPP) apstiprināja, ka ārpolitikas prioritātes ir dalība NATO un ES. PCTVL – līdztiesīgus ražošanas un realizācijas noteikumus ar ES valstīm. Tomēr neviena partija savās priekšvēlēšanu programmās neminēja konkrētu viedokli vai uzstādījumu par eiro ieviešanu.

Neatkarīgi no tā integrācija ES struktūrās virzījās saskaņā ar vispārējo plānu, un, kā zināms, 2003. gada 20. septembrī norisinājās referendums par dalību

Eiropas Savienībā. Diskusijās pirms referenduma vispārēji tika norādīts uz to, ka saskaņā ar Līgumu par pievienošanos Eiropas Savienībai visām ES dalībvalstīm (izņemot „atteikšanās” klauzulu parakstījušām Lielbritānijai un Dānijai) ir jāpievienojas eirozonai, kad tās būs izpildījušas eiro ieviešanas nosacījumus. Tātad, ja vairākums referendumā piedalījušos Latvijas vēlētāju 2003. gada 20. septembrī nobalsos par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai, viņi automātiski nobalsos arī par Latvijas pievienošanos eirozonai, kas būs tikai laika jautājums. Taisnības labad jānorāda, ka vispārējā pirmsreferenduma diskusiju gaisotnē, kur joprojām aktuāls bija jautājums par to, vai vispār pievienoties ES, jautājums par eiro nebija populārākā tēma un var pieņemt, ka sabiedrība nebija pietiekami informēta par to, ka kļūšana par ES dalībvalsti nozīmēs arī eiro ieviešanu. Uz šo faktoru jau pēc referenduma norādīja arī Daunis Auers rakstā „Cik demokrātisks bija referendums?”, kur viņš atsaucās uz Gintera Ferhoigena izteikumu, ka „ES paplašināšanas jautājumu nevajadzētu izlemēt, apejot tautas. Mēs nedrīkstam atkārtot tās pašas kļūdas, kādas tika izdarītas attiecībā uz eiro, kad to ieviesa, pilsoņus neuzklausot. (...) [referendums] būtu piespiedis elites nokāpt no sava zilonkaula torņa un aģitēt par eiro, iesaistoties dialogā ar tautu”³³. Taču arī Latvijas gadījumā šis padoms netika ņemts vērā, tāpēc nav pārsteidzoši, ka, pietuvojoties eiro valūtas ieviešanai Latvijā, diskusijas par to, vai tas ir nepieciešams, kad tas būtu paveicams un kam vajadzētu par to lemt – valdībai, Saeimai vai tautai, norisinājās visos sabiedrības līmeņos – sākot no valdības un Saeimas deputātiem, līdz pat sabiedrības aktīvākajiem pārstāvjiem. Savā ziņā tieši sabiedrības neinformētība gan par dalības Eiropas Savienībā, gan par pievienošanās eirozonai plusiem un mīnusiem ir viens no iemesliem tam, kāpēc atbalsts eiro ieviešanai Latvijā ir bijis tik zems. Kopš 2012. gada augusta līdz 2013. gada decembrim vidējais rādītājs sabiedrības atbalstam eiro valūtai bija 34,6 %.³⁴ Tik zems atbalsts tiek skaidrots ar to, ka arī kopējais uzticēšanās līmenis Eiropas Savienībai ir zems. Ja 2004. gadā tie bija 39 %, tad 2013. gadā – 36 %.³⁵ Tik zemu leģitimitātes pakāpi var skaidrot dažādi, taču būtiskākais iemesls tam ir iedzīvotāju zemā politiskā izglītība un vājā politisko, kā arī ekonomisko norišu izpratne. Tieši šo arī izmantoja vairāki politiskie spēki, lai kavētu eiro valūtas ieviešanas procesu Latvijā.

Eiro ieviešanas termiņa sasteigību un neatbilstību tā brīža Latvijas interesēm saistīja gan ar starptautiskajiem, gan iekšpolitiskajiem faktoriem. Runājot par starptautisko faktoru, visbiežāk tika minēts tas, ka Dānija un Lielbritānija ir saglabājušas savu nacionālo valūtu un to ir panākuši pilsoņi referendumu rezultātā. Tika arī norādīts, ka no visām 10 ES valstīm, kurās vēl nav ieviests eiro, šajā ekonomiski sarežģītajā laikā tikai Latvija ir izvirzījusi mērķi ieviest eiro. Zviedrija,

³³ Daunis Auers, „Cik demokrātisks bija referendums?”, *Providus domnīca*, 14.10.2003, <http://providus.lv/article/cik-demokratisks-bija-referendums>

³⁴ Māris Kalniņš, „Par aptauju par eiro ieviešanu”, *Latvijas Vēstneša portāls*, 21.12.2012, http://www.lvportals.lv/print_ekons.php?id=1734

³⁵ Iveta Kažoka, „Latvija pēc 10 gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija?”, *Latvijas Zinātņu akadēmija*, 08.09.2014, http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=2185&Itemid=243

kura gatavojas referendumam par eiro ieviešanu, vienlaicīgi ilgtermiņa depozītus izsniedz tikai nacionālajā valūtā – kronās. Tāpat tika minēta Polija, viena no ģeogrāfiski tuvākajām valstīm Latvijai, kas plāno eiro ieviest ne ātrāk kā 2020. gadā.

Savukārt eiro ieviešanas procesā apspriestos iekšpolitiskos faktoros var sagrupēt vairākos blokus. bija saistīts ar valsts vēsturisko atmiņu – latu kā sava veida neatkarības simbolu vēl kopš tā ieviešanas 1922. gadā. Argumentācijai tika izmantota pat lata kā skaistas naudas vērtība, savukārt eiro tika raksturots kā unificēta valūta, kas nekādi nepaudīs latvietību. Varbūt tieši šī argumentācija bija sava veida stimuls, lai Latvijas divlatnieks tiktu veidots ar t. s. Mildu centrā, kas arī kļuva par vienu no mākslinieciski interesantākajām monētām Eiropas Savienībā. – jau it kā zināmais, tomēr piemirstais – LR pilsoņi, nobalsojot par iestāšanos Eiropas Savienībā, automātiski nobalsoja par eiro ieviešanu. – tika izteikta doma, ka eiro ieviešana ir bijusi norādīta partiju 2011. gada 11. Saeimas priekšvēlēšanu programmās un, nobalsojot par parlamentārām partijām, vēlētājs ir atbalstījis arī piedāvāto eiro ieviešanas modeli. Taču, analizējot 9., 10. un 11. Saeimas priekšvēlēšanu programmas, situācija gan atklājas citāda. Eiro ieviešanas faktors ir bijis viens no vismazāk pieminētajiem turpmākās rīcības faktoriem, ko partijas ir piedāvājušas vēlētājam. Vienīgā partija, kas skar eiro tēmu pirms 10. Saeimas, ir „Vienotība”, norādot, ka „nepieciešams sagatavot Latviju dalībai eirozonā”. „Zaļo un zemnieku savienība” (ZZS) kā vienīgo faktoru saistībā ar ES min nepieciešamību veidot vietējam ražotājam godīgu konkurenci Eiropas Savienības līmenī. Nedaudz citāda situācija veidojās pēc gada, kad notika 11. Saeimas ārkārtas vēlēšanas. Šoreiz „Vienotības” programmā jau tiek uzsvērtā nepieciešamība dziļāk integrēties ES un NATO un jau ļoti precīzi norādīts eiro ieviešanas laiks – 2014. gads – un vajadzība tāpēc ievērot stingru fiskālo disciplīnu. Eiro ieviešanas jautājums tika minēts vēl tikai „Saskaņas Centra” (SC) priekšvēlēšanu programmā, paužot pretēju viedokli – „jāatliek iespējamā pāreja uz eiro”. Tādējādi jāsecina, ka šāda partiju attieksme pret eiro aktualizāciju savās priekšvēlēšanu programmās nekādi nav saistāma ar ievēlēšanu Saeimā kā uzticības izteikšanu valdībai eiro ieviešanas procesā. Vēlēšanu cīņās eiro un ES ir pakārtoti procesi un nav noteicošie parlamentārās darbības mandāta saņemšanai.

Eiro ieviešanas jautājums nobrieda līdz tam, ka interneta vietnē manabals.lv 2011. gadā tika sākta parakstu vākšanu „Par lata saglabāšanu kā Latvijas valūtu”. Parakstu vācēji norādīja, ka jāatliek Eiropas Savienības valūtas ieviešana līdz laikam, kad tas būs ekonomiski izdevīgi un galvenais – būs iegūts sabiedrības vairākuma atbalsts. Tika ierosināts valdībai sākt sarunas ar ES, lai tiktu atlikts ieviešanas termiņš. Parakstu vākšanas lapas preambulā norādīts, ka Latvijai ES stabilizācijas fondā garantējamā daļa, kas jāiemaksā, būs 186 miljoni eiro. Rezultātā šo aicinājumu parakstīja 11 895 cilvēki, taču tas palika kā sava veida cilvēku negatīvās enerģijas novadītājs, jo valdošā koalīcija praktiski uz to nereaģēja, lai gan jānorāda, ka arī pašas „Vienotības” eiroparlamenta deputātu vidū nebija vienota atbalsta Valda Dombrovska realizētajai politikai. Inese Vaidere

vēl 2012. gadā norādīja, ka kopumā Latvijas virzība uz eiro esot pareiza, bet viņa šauboties, vai vajag to darīt jau 2014. gada 1. janvārī: „Pēc Latvijas jau tā lielajiem taupības pasākumiem negribētos kļūt vēl arī par donoru tiem, kuri taupīt nevēlas. Eiro ieviešana nozīmē ne vien labumus, bet arī lielus izdevumus.”³⁶ Diskusijās tika apspriesta pašas eirozonas perspektīva – vai tā nav grimstošs kuģis? Kā argumenti par labu eirozonai tika minēti fiskālās disciplīnas līgums un Eiropas stabilitātes mehānisms, kas tomēr radīja jaunas bažas. Eiropas stabilitātes mehānisms paredz eirozonas valstu iemaksas, lai veidotu fondu, no kura ņemt līdzekļus, ja kādai dalībvalstij būtu nepieciešama finansiālā palīdzība.³⁷ Latvijas iedzīvotāju vidū negatīvu vērtējumu šajā aspektā bija ieguvis tas, ka Grieķijai bija norakstīta daļa parāda, bet Latvijai pašai bija jātiecas galā ar savām problēmām, aizņemoties naudu un ieviešot maksimālu taupības režīmu.

Iebilstot pret virzību pretī eiro valūtas ieviešanai, „Zaļo un Zemnieku savienības” frakcijas deputāti 2012. gada 8. oktobrī Saeimas Prezidijam iesniedza ZZS izstrādāto likumprojektu „Par eiro ieviešanas termiņu”, kur galvenā doma bija, ka eiro ieviešanas termiņu nosaka Saeima, nevis valdība un, ņemot vērā iedzīvotāju negatīvo attieksmi, gala lēmums pieņemams tautas nobalsošanā.³⁸ ZZS to varēja darīt, jo atšķirībā no „Saskaņas Centra” tai nevarēja nekādā veidā pārņemt ieinteresētību izmantot lata aizsardzību, lai piesegtu Krievijas interešu aizstāvību vai virzību „austrumu virzienā”, taču jau 18. oktobra Saeimas plenāra sēdē šis likumprojekts tika noraidīts.

Arī turpmāk ZZS izrādījās nopietnākais politiskais pretinieks valdībai eiro ieviešanas procesā, jo partija aktīvi iesaistījās parlamentārajā darbībā likumprojekta „Eiro ieviešanas likums” virzīšanas procesā Saeimā. 2012. gada 13. decembrī notikušajā „Eiro ieviešanas likuma” 1. lasījumā divi politiskie spēki balsoja pret šo likumu – gan „Zaļo un Zemnieku savienība”, gan „Saskaņas Centrs”. Jāuzsver, ka Andris Bērziņš no ZZS no balsošanas atturējās, savukārt Jānis Dūklavs no šīs pašas partijas balsojumā nepiedalījās. Tomēr rezultātā, 53 deputātiem balsojot „par”, 35 „pret” un 1 atturoties, likums tika nodots 2. lasījumam. 2. lasījumā, kas tika atzīts par steidzamu un notika 2013. gada 31. janvārī, balsošanas rezultāti bija nedaudz atšķirīgi. SC Saeimas frakcijas priekšsēdētāja biedrs Valērijs Agešins debatēs norādīja uz diviem svarīgākajiem argumentiem, kāpēc SC uzstājas pret eiro ieviešanu Latvijā. Pirmkārt, šī partija uzskatīja, ka eiro ieviešana 2014. gadā ir pārāk agrs solis, jo ir jāanalizē tas, ko tik kardinālās pārmaiņas valsts ekonomiskajā un savā ziņā arī politiskajā dzīvē „(..) dos pensionāram, skolotājam, ugunsdzēsējam un tā tālāk”³⁹. Jānorāda, ka jau iepriekš, vēl 2012. gada

³⁶ LETA, „Vaidere šaubās, vai Latvijai Eirozonā jāstājas tieši tagad”, *Puaro.lv*, 09.11.2012, <http://www.puaro.lv/lv/puaro/vaidere-saubas-vai-latvijai-eirozona-jastajas-tiesi-tagad>

³⁷ Dace Akule, „Par eiro bažām un joprojām (ne)iespējamo referendumu”, *Politika.lv*, 01.02.2013, <http://politika.lv/article/par-eiro-bazam-un-joprojam-ne-iespejamo-referendumu>

³⁸ „ZZS iesniedz jaunu likumprojektu “Par eiro ieviešanas termiņu””, *Dzirkstele.lv*, 09.10.2012, <http://dzirkstele.diena.lv/vietejas-zinas/latvijas-zinas/zzs-iesniedz-jaunu-likumprojektu-par-eiro-ieviesanas-terminu-4231>

³⁹ Latvijas Republikas Saeima, „Latvijas Republikas 11. Saeimas ziemas sesijas ceturrtā sēde 2013. gada 31. janvārī”, *LR Saeima*, <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/154>

3. decembrī, LNT rīta raidījumā „900 sekundes” Nils Ušakovs (SC) bija norādījis, ka „eiro vajag, jautājums tikai vai no 2014. gada, ņemot vērā iedzīvotāju augsto negatīvo attieksmi”⁴⁰. Tāpat arī Jānis Urbanovičs (SC), lai gan bija norādījis, ka eiro ieviešana ir neizbēgama un iespējama, jo 2014. gads varētu būt arī labākais laiks, tomēr skaidroja, ka „ir galīgi nepareizi nesaprast, ka tajā eirozonā, kur ir tik daudz problēmu, mēs īstenībā esam ļoti gaidīti. Un mums vajadzētu izmantot to, kas ir darīts ar mūsu valsti, ka esam ziedojuši trīs simt tūkstošu Latvijas ļaužu, ko esam emitējuši uz citām Eiropas valstīm”⁴¹. Tādējādi SC nostājā bija redzams pārmetums koalīcijai un valdībai par to, ka netika izvērtēti visi eiro ieviešanas riski un ieguvumi ne tikai valstij kopumā, bet katram iedzīvotājam atsevišķi. Otrs iemesls, kāpēc SC neatbalstīja eiro ieviešanu Latvijā, bija tas, ka šis jautājums netika nodots tautas nobalsošanā, piemēram, kā tas notika Dānijā un Zviedrijā.

Iemesls, kāpēc ZZS frakcijas deputāti nobalsoja pret eiro ieviešanas kārtības likuma ieviešanu, bija līdzīgs SC minētajam argumentam, proti, 2014. gada 1. janvāris bija pārgrabs laiks: „(..) cenas celsies, inflācija celsies, iekšējais tirgus pazaudēs savu vienīgo pašreizējo aizsardzības mehānismu, palielināsies imports, mūsu pensionāriem, mūsu skolotājiem nāksies glābt krīzē nonākušo pārējo Eiropas valstu pensionārus, Grieķijas, Spānijas, Portugāles un citu valstu iedzīvotājus, kaut gan dzīves līmenis tajās valstīs ir daudz augstāks.”⁴² SC un ZZS deputātu „pret” balsīm 2. lasījuma balsojumā pievienojās arī Jānis Dombrava no „Visu Latvijai!–Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” (VL!-TB/LNNK). Jāuzsver, kā šo J. Dombravas rīcību skaidroja viņa partijas biedrs Einārs Cilinskis debašu laikā. Viņš norādīja, ka „(..) Nacionālā apvienība bija par to lēmusi jau iepriekš frakcijas sēdē un atļāva viņam balsot atšķirīgi, jo viņam viedoklis ir nedaudz atšķirīgs”⁴³. Šāda viena partijas pārstāvja rīcība šķiet īpatnēja, jo īpaši ņemot vērā to, cik nozīmīgs jautājums visai valstij tika apspriests. Pēc sava balsojuma J. Dombrava paskaidroja, ka „(..) balsojums [pret eiro ieviešanas kārtības likumu] ir ideoloģisku apsvērumu dēļ, tomēr es cieniu un respektēju tos kolēģus deputātus, kas balsoja, neatkarīgi no tā par vai pret, bet domājot par valsts interesēm un ilgtermiņa attīstību”⁴⁴. Vienlaicīgi J. Dombrava savos komentāros nepalaida garām iespēju kritizēt „Saskaņas Centru”, norādot, ka viņi, „(..) piesedzoties ar lata aizsardzību, vēlas ievilkt Latviju austrumu kontrolē”⁴⁵. NA pārstāvis arī paziņoja jau iepriekš, ka, ja tiks vākti paraksti ar prasību prezidentam likumu neizsludināt, deputāts

⁴⁰ LETA, „SC, iespējams, varētu rosināt referendumu par eiro ieviešanu”, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 03.12.2012, <http://nra.lv/ekonomika/latvija/84607-sc-iespejams-varētu-rosinat-referendumu-par-eiro-ieviesanu.htm?cnr=9>

⁴¹ Diena, „Eiropā jābūt agresīviem egoistiem, nevis naivuliem. Intervija ar J. Urbanoviču”, *Diena.lv*, 03.12.2012, <http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/eiropa-jabut-agresiviem-egoisti-em-nevis-naivuliem-13981258>

⁴² Diena, „Eiropā jābūt agresīviem egoistiem, nevis naivuliem. Intervija ar J. Urbanoviču”, *Diena.lv*, 03.12.2012, <http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/eiropa-jabut-agresiviem-egoisti-em-nevis-naivuliem-13981258>

⁴³ Latvijas Republikas Saeima, „Latvijas Republikas 11. Saeimas ziemas sesijas ceturtdā sēde 2013. gada 31. janvārī”, *LR Saeima*, <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/154>

⁴⁴ Latvijas Avīze, „Dombava par eiro ieviešanas kārtību balso pretēji koalīcijas nostājai”, *Latvijas Avīze*, 31.01.2013, <http://www.la.lv/dombava-par-eiro-ieviesanas-kartibu-balso-preteji-koalicijas-nostajai-2/>

⁴⁵ Latvijas Avīze, „Dombava par eiro ieviešanas kārtību balso pretēji koalīcijas nostājai”, *Latvijas Avīze*, 31.01.2013, <http://www.la.lv/dombava-par-eiro-ieviesanas-kartibu-balso-preteji-koalicijas-nostajai-2/>

šajā procesā nepiedalīsies. Pamatojums bija šāds: „(..) ja sabiedrība ierosinātu referendumu, tai ir visas tiesības to darīt, (..) neuzskatu, ka vienam vai vairākiem politiķiem ir jābūt tiem, kuriem jālemj sabiedrības vietā par šo jautājumu.”⁴⁶ J. Dombrovas balsojums pārsteidza „Vienotības” frakciju, un tā aicināja „Nacionālo apvienību” izvērtēt sava deputāta rīcību. Atbilde bija īsa – VL//TB/LNNK par to zināja un ļāva savam deputātam paust savu īpašo viedokli. To var uzskatīt par nelielu saspēli sabiedrības priekšā demokrātijas demonstrējumam gan partijas iekšienē, gan koalīcijā, apzinoties, ka viena deputāta balss šajā gadījumā praktiski neizšķir neko, jo 2013. gada 31. janvāra sēdē likums tika pieņemts, 52 deputātiem balsojot „par”, 40 – „pret” un diviem atturoties. Rezultātā ZZS deputāte Iveta Grigule paziņoja, ka viņa sāks vākt parakstus, lai rosinātu referendumu: “Sākšu ar savu frakciju, sākšu ar Saeimas deputātiem. Ja man neizdosies savākt 34 deputātu parakstus, es vērsīšos pie tautas un aicināšu tautu izteikt viedokli šajā jautājumā: vai Latvijai ir jāpievienojas eirozonai 2014. gada 1. janvārī vai nē?”⁴⁷ Zinot, ka pret likuma ieviešanu balsoja gan ZZS, gan SC deputāti, Iveta Grigule bija pārliecināta par to, ka deputātu parakstu vākšana izdosies. Vēl 2013. gada 1. februārī Iveta Grigule puda attieksmi, ka ir par „99,9%” droša par eiro ieviešanas likuma apturēšanu.⁴⁸ Lai mēģinātu neitralizēt ZZS aktivitātes, notika tikšanās un garākas sarunas frakcijas pārstāvjiem, kuru vidū bija arī „Ventpilijs un Latvijai” pārstāvis Guntis Blumbergs un partijas „Vienotība” vadītāji. Tikšanās notika samērā lielā slepenībā, bet tomēr ziņas bija nonākušas presē. ZZS valdes priekšsēdētājs Uldis Augulis pēc tam apstiprināja, ka tikšanās ir notikusi, taču piebilda, ka „(..) tā nebija saruna, nekādu sadarbības priekšlikumu nebija, bija tikai draudi un brīdinājumi”⁴⁹. Vienlaicīgi U. Augulis, atbildot par iespējamo ZZS prasību iekļaut to valdībā, piebilda, ka šāda jautājuma apspriešana nav notikusi, bet, „ja mūs paaicinātu, mēs ietu”⁵⁰. Pirms šīm sarunām partijas „Vienotība” vadītā valdība jau bija spērusi pāris soļus ZZS virzienā, apmierinot dažas tās intereses. Tā Finanšu un kapitāla tirgus komisijas padomes priekšsēdētāja vietnieka amata finanšu ministrs Andris Vilks bija atbalstījis juristu Pēteri Putniņu, kura vārdu saistīja ar Aivaru Lembergu. Premjerministrs Valdis Dombrovskis bija izteicis arī šaubas par Ventpils brīvostas valdes locekļa Ģirta Kronberga (Reformu partija) pilnvarojumu amatu apvienošanas pārkāpumu dēļ. Tieši Ģirts Kronbergs bija iestājies pret Aivara Lemberga darbību ostā.

⁴⁶ Latvijas Avīze, „Dombava par eiro ieviešanas kārtību balso pretēji koalīcijas nostājai”, *Latvijas Avīze*, 31.01.2013, <http://www.la.lv/dombava-par-eiro-ieviesanas-kartibu-balso-preteji-koalicijas-nostajai-2/>

⁴⁷ Latvijas Avīze, „Dombava par eiro ieviešanas kārtību balso pretēji koalīcijas nostājai”, *Latvijas Avīze*, 31.01.2013, <http://www.la.lv/dombava-par-eiro-ieviesanas-kartibu-balso-preteji-koalicijas-nostajai-2/>

⁴⁸ LETA, „SC tomēr neparaktīsies par referendumu pret eiro ieviešana likumu”, *Delfi.lv*, 04.02.2013, <http://www.delfi.lv/news/national/politics/sc-tomer-neparaktisies-par-referendumu-pret-eiro-ieviesanas-likumu.d?id=43027590>

⁴⁹ Agnese Margēviča, „ZZS neveiksmīgās sarunās ar Dombrovski par eiro saņem brīdinājumus, nevis ielūgumu valdībā”, *Pietiek.com*, 12.12.2012, <http://www.pietiek.com/raksti/zs-veiksmigas-sarunas-ar-dombrovski-par-eiro-sanem-bridinajumus-nevis-ielugumu-valdiba>

⁵⁰ Agnese Margēviča, „ZZS neveiksmīgās sarunās ar Dombrovski par eiro saņem brīdinājumus, nevis ielūgumu valdībā”, *Pietiek.com*, 12.12.2012, <http://www.pietiek.com/raksti/zs-veiksmigas-sarunas-ar-dombrovski-par-eiro-sanem-bridinajumus-nevis-ielugumu-valdiba>

Tomēr par spīti Ivetas Grigules aktivitātēm jau 4. februārī SC deputāti atteicās parakstīties par eiro ieviešanas likuma apturēšanu, un tā bez šīs frakcijas 31 deputāta paraksta Ivetai Grigulei kļuva neiespējami savākt nepieciešamo parakstu skaitu. SC sniedza paziņojumu ir.lv, kur viens no autoriem bija Ivars Zariņš un kur norādīja: „Mēs saprotam, ka, ja mēs kā opozīcijas partija pašreiz iestāsimies un atbalstīsim šo referendumu, tad rezultātu viņš tik un tā nedos, pat ja mēs uzvarēsim.”⁵¹ SC Saeimas frakcijas priekšsēdētāja vietnieks Valērijs Agešins jokojot pieļāva iespēju, ka Iveta Grigule iepriekš runājusi par to, ka atbalstu eiro ieviešanas apturēšanai saņems no nacionālās apvienības „VL!/TB/LNNK” un „Vienotības” deputātiem.⁵² Šāds „joks”, ņemot vērā koalīcijas balsojumu, gan neiztur kritiku un pastāv versijas par to, ka SC ir saņēmis pat finansiālu kompensāciju savas nostājas maiņai, lai gan Jānis Urbanovičs SC pēkšņo viedokļa maiņu skaidroja vienkārši: „SC uzskata par bezatbildīgu rīcību bremsēt „ieviešanas kārtības likumu” stāšanos spēkā.”⁵³ Nesaņemot Saeimas deputātu atbalstu par referendumu procedūras rosināšanu saistībā ar eiro ieviešanas likumu, Iveta Grigule solīja, ka viņa vāks 30 000 parakstus referendumam, taču arī šis solījums netika izpildīts.

Secinājumi

Praktiski ar to bija beigušās parlamentāro partiju aktivitātes diskusijā par eiro ieviešanas metodiku – ar referendumu vai ar valdības lēmumu –, par eiro ieviešanas termiņiem un tā ietekmi uz Latvijas Republikas ekonomisko attīstību. 12. Saeimas priekšvēlēšanu laiks un partiju priekšvēlēšanu programmas ļauj secināt, ka akcija pret eiro ieviešanu bija galvenokārt izmantota politisko interešu apmierināšanai un popularitātes reitinga noturēšanai. Neviens partija savā priekšvēlēšanu retorikā neizmantoja eiro ieviešanas „sasteigtības” un „neatbilstības laikā” faktoru, lai kritizētu politiskos oponentus. Neviens neizmantoja arī jautājumu par „tautas gribas ignorēšanu valstij nozīmīgu jautājumu risināšanā”. Līdzīgi var teikt arī par vēlētāju – eiro ieviešanu atbalsta 22 %⁵⁴, bet Eiropas Savienībai uzticas 42 %⁵⁵.

Tādējādi secināms, ka politiskās partijas Latvijā savā politiskajā retorikā, jo īpaši priekšvēlēšanu laikā, ārpolitiskajiem jautājumiem un pat ārpolitiskajām valsts problēmām pievērš minimālu uzmanību, jo sabiedrībā pēc tā nav

⁵¹ Madara Licīte, „SC Saeimas frakcijas deputāti neparakstīsies par Eiro ieviešanas likuma apturēšanu”, *LTV Panorāma*, 04.02.2013, <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/sc-saeimas-frakcijas-deputati-neparakstisies-par-eiro-ievieshan.a51219/>

⁵² LETA, „SC tomēr neparakstīsies par referendumu pret eiro ieviešana likumu”, *Delfi.lv*, 04.02.2013, <http://www.delfi.lv/news/national/politics/sc-tomer-neparakstisies-par-referendumu-pret-eiro-ieviesanas-likumu.d?id=43027590>

⁵³ BNS, „Grigule pārsteigta par SC viedokļa maiņu; turpinās vākt parakstus eiro referendumam”, *Delfi.lv*, 04.02.2013, <http://www.delfi.lv/news/national/politics/grigule-parsteigta-par-sc-viedokla-mainu-turpinas-vakt-parakstus-eiro-referendumam.d?id=43028458>

⁵⁴ SKDS, „Iedzīvotāju viedoklis par dažādiem jautājumiem saistībā ar pāreju no lata uz eiro”, *SKDS un Europeans United for Democracy*, 2014. gada marts, http://www.skds.lv/doc/Atskaite_EIRO_08.04.pdf

⁵⁵ EC, “Standard Eurobarometer 81”, *European Commission*, June 2014, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/81/eb81_fact_lv_en.pdf

pieprasījuma. Vienīgais nozīmīgais ārpolitiskais faktors ir bijis austrumu jeb Krievijas jautājums saistībā ar Latvijas drošību, kas vēlreiz spilgti pierādījās 12. Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā. Vispārējo sabiedrības intereses trūkumu par virzību Eiropas ārpolitikā apstiprina gan zems politiskās līdzdalības līmenis Eiropas Parlamenta vēlēšanās (2014. gada vēlēšanās tikai 30,2 %), gan arī situācija ar Saeimas vēlēšanām, kur, piemēram, „Latvijas Ceļš”, kas visaktīvāk iestājās un savā priekšvēlēšanu programmā aizstāvēja iestāšanos Eiropas Savienībā, neilgi pēc uzņemšanas Eiropas Savienībā palika ārpus parlamenta. Tāpēc secināms, ka politiskajām partijām un partiju apvienībām Latvijas politiskajā arēnā ārpolitikas jautājumi vairāk ir bijis politiskās spēles moments, lai iegūtu sev tā brīža politisko labumu, taču savu ideju aizstāvēbai nepiesaistot elektorātu un minimāli turpinot skaidrot šos jautājumus pēcvēlēšanu periodā. Likumsakarīgi, ka tas ļauj politiskajiem oponentiem manipulēt ar sabiedrības viedokli, kura, neizprotot daudzus jautājumus, jūtas neapmierināta vai pat vilusies. Šādi, no vienas puses, koalīcija var realizēt arī sabiedrībā nepopulāras idejas, jo īpaši tad, ja tas notiek zināmā attālumā no vēlēšanām, bet, no otras puses, opozīcijas partijas var nodarboties ar populistisku saukļu un uzsaukumu izplatīšanu. Ne viens, ne otrs nav uzskatāmi par atbildīgas un strukturētas politikas veidošanu.

POLITISKĀS ELITES UN SABIEDRĪBAS KOMUNIKĀCIJA LATA/EIRO PĀREJAS KONTEKSTĀ

Mārtiņš Daugulis

Ievads

Latvijas pievienošanās eirozonai ir viennozīmīgi viens no tiem politiski ekonomiskajiem procesiem, kas sabiedrībā vērtēts visnotaļ pretrunīgi. Eiro ieviešanas kontekstā eiro komunikācijas „ass” galvenokārt ir pamatojusies ekonomiskajā argumentācijā, vienlaikus jautājumam neizbēgami politizējoties. Kaut arī šķietami „eiro diskursu” veidojošie elementi ir pārskatāmi, vienkārši argumentējami un komunicējami, tomēr „eiro diskurs” savā būtībā ir unikāls – jo katrs šā diskursa adresāts reaģē pret eiro citādi, kas noved pie tā, ka eiro ieviešanas kontekstā faktiski ir virkne komunikāciju un pretkomunikāciju un eiro komunikācija attiecīgi ir ārkārtīgi daudzšķautņaini vērtēta. Tas arī ir šā pētījuma uzdevums – saprast, kādu eiro diskursā iesaistītās puses formulēja viedokli par Latvijas pāreju no lata uz eiro, kā arī kā sabiedrība vērtē politiskās elites komunikāciju gan pirms, gan pēc eiro ieviešanas dienas.

No Latvijas iedzīvotāju kvantitatīvo aptauju datiem var secināt, ka eiro ieviešana ir noritējusi pret sabiedrības vairākuma interesēm (gadu līdz eiro ieviešanai kopumā tikai 13 % pilnīgi atbalstīja pāreju no lata uz eiro).⁵⁶ Eiro ieviešanas priekšvakarā eiro atbalstītāju skaits svārstījās no 20 % līdz 22 % kopējās sabiedrības aptaujās, kamēr svārstības ap 50 procentpunktiem raksturoja eiro ieviešanas pretiniekus.⁵⁷ Situācija ievērojami nemainījās arī trīs mēnešus pēc eiro ieviešanas – 2014. gada marta sākumā eiro ieviešanu neatbalstīja 52 %, iepretim 22 % atbalsta.⁵⁸ Informatīvā fona precizēšanai uzreiz jānorāda, ka aptaujas metožu formai ir izšķirīga nozīme arī šo aptauju rezultātu satura formulēšanā – tā piemēram, 2013. gada nogalē TNS aptaujas rezultāti norādīja uz 45 % atbalstu eiro ieviešanai⁵⁹, kas saistāms ar respondentiem citādi uzdotiem jautājumiem un atbilžu atšķirīgu interpretāciju.⁶⁰ (Piemēram, ja jautājums tiek formulēts polarizēti – vai Latvijas iedzīvotājs atbalsta/neatbalsta eiro –, daudz izteiktāka arī ir polarizēta atbilde; taču, ja jautājums tiek formulēts, taujājot par konkrētiem eiro ieviešanas

⁵⁶ SKDS, „Atbalsts Latvijas pārejai uz eiro ir sasniedzis rekordzemu līmeni”, *SKDS*, 23.08.2012, http://www.skds.lv/doc/Attieksme%20pret%20Eiro%20SKDS_%20082012.pdf

⁵⁷ Nozare.lv, „Sabiedrības atbalsts eiro – kritiski zems”, *Nozare.lv*, 10.10.2013, http://financenet.tvnet.lv/viedokli/482056-sabiedrības_atbalsts_eiro_kritiski_zems

⁵⁸ „Iedzīvotāju viedoklis par dažādiem jautājumiem saistībā ar pāreju no lata uz eiro”, *SKDS*, Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2014.gada marts, www.skds.lv/doc/Atskaite_EIRO_08.04.pdf

⁵⁹ Financenet.lv, „Atbalsts eiro ieviešanai turpina stabili pieaugt”, 02.12.2013, http://financenet.tvnet.lv/zinas/488537-atbalsts_eiro_ieviesanai_turpina_stabili_pieaugt

⁶⁰ Lāsma Grundule, „Aptauju dati par iedzīvotāju atbalstu eiro atšķiras”, *Diena.lv*, 02.12.2013, <http://www.diena.lv/latvija/zinas/aptauju-dati-par-iedzivotaju-atbalstu-eiro-atskiras-14035035>

aspektiem, par kuriem iedzīvotāji ir „par” un „pret”, un pēc tam atbalsts/neatbalsts tiek summēts, – mainās arī kopējā „par”/„pret” eiro aina – norādot uz fenomenu, kas pazīstams socioloģijā – pirmā sniegtā atbilde ir ar augstu iespējamību būt citāda nekā nostāja, kurā ir lūgts paskaidrot savu atbildi.) Uzreiz arī jānorāda, lai gan atšķiras eiro atbalstītāju skaits dažādu sabiedrisko aptauju uzņēmumu statistikās, eiro pretinieku skaits saglabājas nemainīgs – aptuveni puse Latvijas sabiedrības. Iepriekš minētais arī ir iemesls eiro seku pētījumā ietvert atsevišķu nodaļu ar kvalitatīvu iedzīvotāju uzskatu „atvēršanu” par Latvijas pāreju uz eiro, pamatojoties uz fokusgrupas pētījumu.

Šāda pieeja eiro jautājuma apskatei ir kopsoli arī ar sabiedrībā un atsevišķu analitiķu vidū pieaugošu viedokli, ka sabiedrības atbalsts/neatbalsts eiro nav saistīts ar Latvijas pievienošanos Ekonomikas un monetārās savienības trešajam līmenim, bet gan ar Latvijas sabiedrības novērtējumu valdības darbam, valdības un valsts komunikācijai par eiro ieviešanu, kā arī sabiedrības attieksmei pret to, ka tā nosacīti tika izslēgta no lēmuma pieņemšanas procesa par eiro ieviešanu, ko attiecīgi ekspluatēja arī atsevišķi politiķi.⁶¹ Veidojot fokusgrupu pētījumu, nebija iespējams izvairīties no valdības komunikācijas izvērtējuma nodalīšanas no sabiedrības vērtējuma par eiro kopumā – abi šie aspekti ir vienas medaļas divas puses. Taču iespēju robežās darba izvērsums ir veidots „divās kārtās” – viena daļa attiecas uz valdības komunikācijas izvērtējumu, otra – uz sabiedrības attieksmes pret eiro padziļinātu izvērtējumu un tās sekām turpmākā valsts attīstībā.

Pētījuma metode

Šajā rakstā izdarīto secinājumu pamatā ir fokusgrupu analīze, kas, protams, no autora puses papildināta arī ar satūra analīzi konkrētajā tematikā. Fokusgrupas tika organizētas divos ciklos: no 2013. gada septembra līdz decembrim un no 2014. gada augusta līdz oktobrim. Kvalitatīvā pētījuma metode fokusgrupu analīzē ļāva uzzināt dažādu sabiedrības grupu uzskatus par eiro un tā ieviešanas procesu un izprast interviju laikā, kāds komunikācijas modelis būtu bijis konkrētajai grupai pieņemams. Fokusgrupu intervijās ar respondentiem Latvijas pāreja uz eiro tika izrunāta šaurākos aspektos: kas un kāpēc apmierināja/neapmierināja valdības un valsts komunikācijā; kā tiek vērtēts politiķu darbs eiro komunikācijas ietvaros; kas ir pozitīvs Latvijas pārejā uz eiro/kas ir negatīvs, kāpēc; kādas politiskas/ekonomikas/sadzīves dimensijas eiro ietekmē pozitīvi/negatīvi. Fokusgrupu analīzes lielākā priekšrocība ir grupu interviju laikā konfrontēt pretējus viedokļus, uzzinot arī dziļāku argumentāciju, kāpēc respondenti uztver jautājumu konkrētajā veidā un kā formulē atbildi.

Ņemot vērā, ka eiro komunikācija savā ziņā bija vienpusēja (no valdības uz sabiedrību), respondenti tika atlasīti un iedalīti atbilstīgi dzīvesstila un vērtību

⁶¹ Ilze Zālīte, „Grigule: sabiedrība grib iesaistīties lemsnā par eiro”, *NRA.lv*, 08.02.2014, <http://nra.lv/latvija/politika/88860-grigule-sabiedriba-grib-iesaistities-lemsana-par-eiro.htm>

segmentizācijas pieejai. Šī segmentizācija socioloģijā ir aizgūta no marketinga jomas, kur to primāri izmanto patērētāju attieksmes izvērtēšanai par produktu ienākšanu tirgū un atbilstību patērētāju vēlmēm. (Dati izvērstā veidā – Datu tabula/viedokļu aptauja Rīgas Stradiņa universitātes pētījuma „Eiro ieviešanas Latvijā politiskā dimensija” vajadzībām, Rīga 2013/14 (pielikums Nr.1)). Būtībā eiro mēs varam raksturot tieši atbilstoši minētajai segmentizācijas definīcijai – tas bija „produkts”, ko valsts centās iedzīvināt tirgū, par to informējot sabiedrību, kam šis produkts būs jāpatērē. Protams, mūsdienu laikmetā šāda vienpusēja pieeja uzreiz saistās ar sabiedrības pretreakciju⁶², taču vienlaikus atklāj arī šīs problemātikas pozitīvo pusi – sabiedrība nav pret eiro, bet pret veidu, kādā eiro tika piedāvāts. Nākamajās raksta nodaļās sniegts sīkāks izklāsts par to, ko sabiedrība saprot ar šo piedāvājumu un tā pasniegšanas formu.

Latvijas pāreja uz eiro: process un to veidojošie elementi sabiedrības skatījumā

Apmierinošie un neapmierinošie elementi valdības un valsts komunikācijā

Lai uztverami strukturētu sabiedrības viedokli par valsts un valdības komunikāciju, par pamatatskaiti tiks izmantots fokusgrupas norises periods, pēc tam tiks sniegts dalījums apmierinošā/neapmierinošā elementu analizē.

Līdz eiro ieviešanas dienai pozitīvie aspekti saistāmi ar respondentu ciešu piesaisti to pārstāvētajai grupai sabiedrībā. Piemēram, t. s. grupas pārstāvji⁶³ vērtē valdības un valsts komunikāciju pozitīvi tā iemesla dēļ, ka paši bieži vien ir šīs komunikācijas nesēji – tie strādā valsts pārvaldē, ar augstāko izglītību, kā arī privātajā sektorā ar augstiem ienākumiem. Līdzās citām ienākumu un izglītības ziņā līdzīgām grupām viņi principā veido kvantitatīvajās aptaujās minētos 22 % pret eiro pozitīvi noskaņotās sabiedrības. Kā apmierinošs valsts komunikācijas elements tiek minēta intensīvā eiro kampaņa 2013. gada nogalē, kā arī vienota tīmekļa vietne („euro.lv”), kur atspoguļojas svarīgākā informācija aktīviem informācijas meklētājiem. Te gan uzreiz jānorāda, ka būtībā aktīvā sabiedrības daļa nesaskata valsts un valdības komunikācijā lielus trūkumus. Pretēja aina saistās ar nosacīti ikdienā pasīvo sabiedrības daļu, kas kā izteiktāko trūkumu min informācijas kanālu šaurību un vienveidību, kā arī „propagandas” raksturu par eiro ieviešanu sniegtajā informācijā – proti, objektīva skatījuma trūkumu par eiro ieviešanas plusiem un mīnusiem. Termins „propaganda” bieži parādās sabiedrības grupu vērtējuma par valdības komunikācijas stilu, kas liek tuvāk aplūkot šo fenomenu. Šāda sabiedrības uztvere liecina par virkni savā ziņā unikālu faktoru.

⁶² Joel L.Horowitz, Jordan J.Louviere, „What is the role of consideration sets in choice modeling?”, *International Journal of Research in Marketing*, Volume 12, Issue 1, May 1995, 49.

⁶³ Šeit un turpmāk autors savos spriedumos atsaucas uz Datu tabula/viedokļu aptauja Rīgas Stradiņa universitātes pētījuma „Eiro ieviešanas Latvijā politiskā dimensija” vajadzībām, Rīga 2013/14 (pielikums Nr. 1). Vietās, kur rakstā parādās citu autoru spriedumi vai izteikumi, tiek lietota atsauce.

- Eiro ieviešanas/neieviešanas debātes tika deformētas, tās pārāk politizējot un pārvēršot pozīcijas/opozīcijas debatēs. Objektīvas informācijas trūkums sabiedrības izpratnē saistīts ar faktu, ka ne pozitīvā, ne negatīvā informācija nav uztverama kā patiesa, jo to proponē konkrēts politiskais virziens. Savā ziņā valdības komunikācijas kļūda bija eiro ieviešanas debātes pārrindošana no ekonomikas nozares politikas nozarē (protams, atsevišķi ir diskutējams jautājums par valdības spēju „noturēt” kādu tematu grožos), taču tiešas norādes uz to, ka eiro ir politiska izvēle, savā ziņā līdz eiro ieviešanai bijusi tuvredzīga retorika. Respondenti norāda, ka viens no aspektiem, kas palielinātu viņu ticību eiro kampaņai, būtu valdības mērķtiecīgs skaidrojums par potenciālo negatīvo iespaidu, ko rada pāreja uz eiro, loģiski iekļaujot arī risku samazināšanai noderīgu informāciju. „Utopijas” faktors – eiro kā brīnumlīdzeklis – ir raisījis izteiktu pretreakciju sabiedrībā.
- Aspekts, kas cieši saistīts ar pirmo faktoru, – neticība eiro kampaņas objektīvatēi norāda uz zemo valdības kredibilitāti sabiedrības acīs (turklāt ne tikai valdības, bet arī opozīcijas) un kopējo valsts pārvaldes kredibilitātes trūkumu. Savā ziņā eiro pretinieku augstais procents kopā ar vēlēšanu aktivitātes kritumu gadu no gada ir satraucošs faktors, kas no komunikācijas viedokļa norāda uz nepieciešamību ar nodomu un mērķtiecīgi pievērsties valdības paustā ticamības kāpināšanai. Kā to veikt, tas, protams, ir cita pētījuma temats, taču sabiedrības viedoklis par eiro komunikāciju ir pārliecinošs piemērs problēmas esībai.
- Saistībā ar ticamības trūkumu un „propagandas” problemātiku – eiro kampaņas komunikācijā par vēlu tika iesaistītas t. s. „trešās puses” viedokļa paušanai. Šo aspektu norāda pat eiro atbalstītāji, ka plaša sabiedrības viedokļu līderu savlaicīga (ar uzsvāru uz savlaicīga) iesaistīšanās komunikācijā būtu ievērojami vairojusi kampaņas ticamību un efektu. Diemžēl ciešā valdības un Latvijas Bankas sniegtu vēstījumu sakrītība vairumā respondentu vispār neviēš pārliecību, ka Latvijas Banka būtu uzskatāma par objektīvu trešo pusi – sabiedrības šķērsgrīzuma skatījumā Latvijas Banka ir daļa no valdības, kas citkārt varētu būt kompliments Latvijas Bankai, taču ne šajā gadījumā.
- „Propagandas” kritikai pievienojas arī kampaņas laika plānošanas aspekts. Savā ziņā respondentu teiktais sakrīt ar Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā vadītājas Innas Šteinbukas kritiku 2012. gada nogalē, norādot, ka kampaņas sākuma laiks jau ir nokavēts.⁶⁴ (Te gan jānorāda, ka arī Eiropas Savienības pārstāvniecības lauciņā tiek „mests pārmetumu” akmens no respondentu puses, jo tai ir tikpat maza kredibilitāte kā valdībai). Tomēr valdības eiro informatīvās kampaņas laika rāmis ir izteikta problēma respondentu skatījumā – bet ne tāpēc, ka kampaņa sākās tikai 2013. gadā (jo, kā norādāgrupa, un citas grupas šim aspektam piekrīt – informatīva

⁶⁴ BNS, „Komunikācija par eiro ieviešanu Latvijā ir izcili sliktā”, BNS, 29.11.2012, <http://financenet.tvnet.lv/viedokli/444965-komunikacija-par-eiro-ieviesanu-latvija-ir-izcili-slikta>

informēšana par eiro pirms 2013. gada būtu bijusi lieka, jo cilvēki sagatavojas pārejai, tai tuvojoties, nevis brīžos, kad tā ir tāla un neieklājus vēl reālajā sabiedrības dienas kārtības plānošanā). Problēmas sakne respondentu uztverē slēpjas apstākļi, ka informatīvā kampaņa nebija „izlīdzināta”, „pakāpeniski pieaugoša”, „izskaidrojoša”, bet uzreiz „pārāk pielādēta” – principā valdības komunikācijai tiek pārņemta pārāk liela informēšana pārāk īsā laikposmā, kas kontrastē ar posmu pirms tam; un tas loģiski sabiedrības uztverē saistās ar jau plaši izplatīto un minēto uzspiestās informācijas jeb mūsdienu izpratnē – propagandas – terminu.

Skeptiskāk noskaņotā respondentu daļa norāda, ka izteikts bijis informatīvās kampaņas „vienpusīgums” un „nav bijis konstruktīva dialoga” eiro ieviešanas kontekstā. Protams, atvērts paliek jautājums par dialoga iespējamo būtību, ņemot vērā, ka tīri tehniski par iestāšanos eirozonā Latvijas sabiedrība nobalsoja reizē ar balsojumu par iestāšanos Eiropas Savienībā, taču tieši šis aspekts tiek norādīts ļoti saasināti. Arī sabiedriskajā un mediju telpā jautājums par referendumu ir bijis uzmanības centrā līdz pat eiro ieviešanas dienai un pat pēc tās.⁶⁵ Respondentu skatījumā konstruktīvs dialogs bija nepieciešams, lai nevis tik daudz izlemtu par eiro ieviešanas/neieviešanas faktu, cik piedalītos arī pašas komunikācijas veida un kanālu izvēlē. Šeit vislielāko kritiku pauž jauniešu sabiedrības daļa, kas pamatā ierindojas t. s. segmentā – norādot, ka, viņu skatījumā, sociālo tīklu potenciāls netika izmantots vispār – un, ņemot vērā, ka viņi citus komunikācijas kanālus nelieto, eiro ieviešanas/neieviešanas jautājums viņus ierindo vienaldzīgajā sabiedrības daļā un kā neinformētai sabiedrības daļai strauji izraisa negatīvu attieksmi, saskaroties ar kādu problēmu šā jautājuma kontekstā.

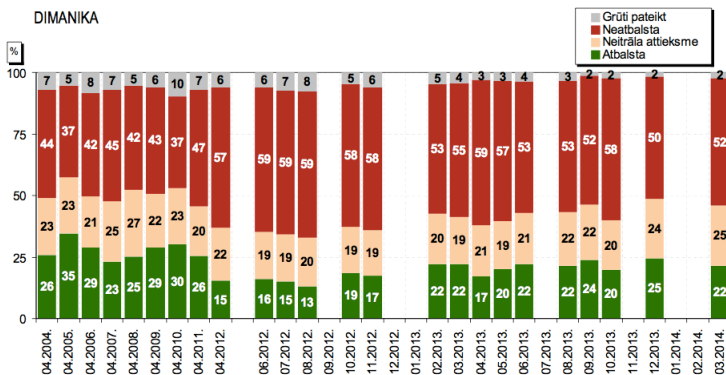
Tomēr šis „konstruktīvā dialoga” aspekts ir jāaplūko mazliet tuvāk. Tieši šā dialoga neesība (vai neesības ilūzija) ir faktors, kas eiro kontekstā virknei sabiedrības grupu ir licis justies izolētai no lēmumu pieņemšanas procesa kopumā, jau tā mazinot esošo valdības kredibilitāti. No šāda skatpunkta eiro ieviešanas problemātika plašākā kontekstā ierindojas līdzās autoritatīviem valdības lēmumiem, ko valdība nav spējusi komunicēt, vairojot jau tā esošo plaisu starp sabiedrību un tās pārvaldi. Faktiski, problēma ir aspektā, ka ne jau eiro ieviešana/neieviešana tika reāli apdraudēta, bet gan fakts, ka veids, kā valdība pieņēma lēmumu virzīties uz eiro, ir jau mitoloģizēts un iegājis sabiedrības uztveres pamatlīmenī – valdība nepieņem demokrātiskus lēmumus. Kā jau tika minēts, tehniski demokrātijas problēmu Latvijas pārejā uz eiro nav, taču jautājums ir par valdības spēju tādu vēstījumu arī sniegt, neliekot sabiedrībai justies izolētai. Arī kvantitatīvās aptaujas norāda savā ziņā „kritiskus” skaitļus tieši Saeimas darba novērtējumam – saskaņā ar 2014. gada marta datiem 66 % procenti sabiedrības uzskata, ka Saeima rīkojās nepareizi, nerīkojot referendumu par pāreju no latiem

⁶⁵ Aivars Endziņš, „Referendumam par eiro ieviešanu nav juridiska pamata”, *Delfi.lv*, 22.04.2014, <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/aivars-endzins-referendumam-par-eiro-ieviesanu-nav-juridiska-pamata.d?id=43250549>

uz eiro.⁶⁶ Protams, raugoties politiski pragmatiski, arī šāds referendums riskētu izvērsties par populisma platformu un politizētu cīņu starp pozīcijas un opozīcijas partijām, taču skaidrs secinājums ir viens – iekļaujošakai informatīvai kampaņai par Latvijas pievienošanos eirozonai būtu augsta pievienotā vērtība, kas izietu ārpus eiro problemātikas un ietekmētu valdības kredibilitāti kopumā.

Kā savdabīgs novērtējums, kas caurvij visu sabiedrības grupu respondentu novērtējumu valdības komunikācijai par eiro līdz eiro ieviešanas dienai, ir atzinums, ka valdības komunikācija nemainīja respondentu viedokli par eiro. Informācijas apjoms par tehnisko pāreju no latiem uz eiro palielinājās, taču vērtību līmenī nekas nemainījās. Šo fokusgrupu atzinumu faktiski apstiprina arī šķērsgriezums sabiedrības attieksmei par eiro ieviešanu kvantitatīvajās aptaujās. Turpmāk sniegtajā grafikā redzams, ka būtībā sabiedrības attieksme, ja neskaita pāris procentpunktu svārstību, ir konsekventa (izteiktākas svārstības konstatējamas tikai salīdzinājumā ar 2005. gadu, kas saistāmas ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā). Šādā skatījumā ieguldītais valdības darbs eiro komunikācijā ir bijis tehniski informējošs, taču ne pārliecinošs. Būtībā jau šajā fenomenā nekā nosodāma nebūtu, ja esošās komunikācijas stila dēļ sabiedrība nejustos atstumta no lēmumu pieņemšanas, ko starp citu arī pierāda statistika – sabiedrība, kas jūtas atstumta, savas domas nemaina. Attiecīgi, no šā skatpunkta raugoties, valdības komunikācija ir vērtējama kā neizdevusies, ja tās mērķis bija pārliecināt par eiro ieguvumiem.

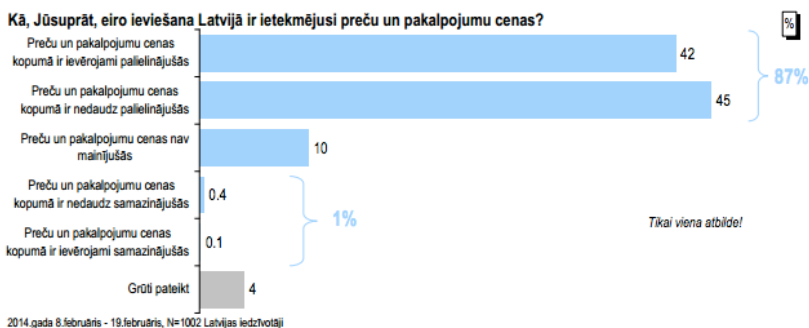
"Kāda ir Jūsu attieksme pret valdības lēmumu pāriet no latiem uz eiro? Vai Jūs to pilnībā atbalstāt, drīzāk atbalstāt, drīzāk neatbalstāt, pilnīgi neatbalstāt vai arī Jums pret to ir neitrāla attieksme?"

Avots: „Iedzīvotāju viedoklis par dažādiem jautājumiem saistībā ar pāreju no lata uz eiro”, SKDS, Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2014. gada marts.

⁶⁶ SKDS, „Iedzīvotāju viedoklis par dažādiem jautājumiem saistībā ar pāreju no lata uz eiro”, SKDS, Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2014. gada marts, www.skds.lv/doc/Atskaite_EIRO_08.04.pdf

Pēc eiro ieviešanas dienas, padziļināti iztaujājot respondentus, valdības komunikācijas vērtējums sākotnēji pārsvarā ir negatīvs, pat bez zināma racionāla pamata. Šādas reakcijas pamatā ir informatīvās kampaņas straujā intensitātes zaudēšana – informatīvais fons bija izteikti piesātināts 2013. gada nogalē, bet, sastopoties ar reālu eiro savā dzīvē, respondenti pat izjuta zināmas „fantomsāpes” pēc informatīvās kampaņas noslēgšanās. Vairākas sabiedrības grupas norāda, ka informācijai vajadzēja kļūt tehniskākai, skarot un publiski akcentējot arī inflācijas aspektu – kas ir galvenais satraukuma pamats visām sabiedrības grupām. Neatkarīgi no piederības kādam segmentam visi respondenti apstiprināja, ka ir izjutuši strauju cenu kāpumu. Grafikā redzams, ka arī kvantitatīvās aptaujas dati liecina šo pašu sabiedrības novērtējuma tendenci.

Avots: „Eiro ieviešana Latvijā”, DnB Latvijas Barometrs, Nr. 67, 2014. gada marts, skatīts 15.10.2014

https://www.dnb.lv/sites/default/files/dnb_latvian_barometer/documents/dnb-latvijas-barometrs-petijums-nr67.pdf

Savdabīgi, taču reālie inflācijas rādītāji nenorāda uz tik intensīvu cenu pieaugumu, kā to norāda fokusgrupas dalībnieki.⁶⁷ Tas nozīmē, ka šeit liela telpa parādās psiholoģiskajam faktoram, kas allaž ir risināms ar komunikatīviem līdzekļiem un, iespējams, pēc eiro ieviešanas posmā arī būtu vērtējams kā viens no galvenajiem valdības uzdevumiem – vismaz informatīvi nodrošināt iedzīvotājiem stabilitātes izjūtu, jo īpaši tad, ja tā realitātē pastāv.

Virkne respondentu, kas piesaistīti uzņēmējdarbības sektoram, norādīja arī uz valdības komunikācijas tehniskajām neprecizitātēm un novēlošanos attiecībā uz informēšanu par atsevišķām niansēm. Jautāti padziļināti par šāda viedokļa veidošanos, respondenti norādīja, ka viedokļa pamatā pārsvarā bija masu mediju

⁶⁷ Focus.lv, „Vairākumam Latvijas iedzīvotāju šķiet, ka cenas pēc eiro ieviešanas palielinājušās; eksperti tam nepiekrīt”, Focus.lv, 27.03.2014, <http://www.focus.lv/business/euro-ieviesana/vairakumam-latvijas-iedzivotaju-skiet-ka-cenas-pec-eiro-ieviesanas-palieldinajusas-eksperti-tam>

sniegtā informācijā par Latvijas Tirdzniecības asociācijas paustajām bažām.⁶⁸ Ņemot vērā, ka minētie respondenti paši bija iesaistīti uzņēmējdarbībā, jautāti par personīgo pieredzi, tie nevarēja apstiprināt, ka paši būtu saskārušies ar tehniskām problēmām pārejā no lata uz eiro, taču trešās puses (šajā gadījumā – nevalstiskās organizācijas) ir ar augstu kredibilitāti sabiedrības acīs.

Viens aspekts, kas negaidīti parādās fokusgrupu diskusijās pēc eiro ieviešanas periodā un kas loģiski nebija prognozējams līdz 2014. gadam, – ir Ukrainas krīzes aspekts, ar to saistītā Krievijas agresija un pievienošanās eiro šādā kontekstā. Savā ziņā līdz ar Ukrainas krīzes aizsākumu un saasināšanos saistībā ar eiro ir novērojama virkne pārmaiņu sabiedrības uztverē.

- Kopš Ukrainas krīzes jautājumi par eiro šķiet noņemti no dienas kārtības arī sabiedrības vajadzībās pēc valdības komunikācijas – proti, ja respondenti izrādīja kritiku valdības komunikācijai par eiro pēc 2014. gada, tad kopš Ukrainas krīzes sabiedrības uztverē eiro vairs nav diskutējams jautājums. Tam var būt vairāki iemesli – pirmkārt, sabiedrības uzskatos valdībai ir jānodarbojas ar aktuālākām tēmām (kas šajā gadījumā ir drošības aspekts); otrkārt, šādu respondentu uztveri nosaka arī elementārā mediju dienas kārtības veidošana – jauna aktualitāte nomaina iepriekšējo. Un, treškārt, pēc trim mēnešiem sabiedrība jau sāka pierast pie eiro lietojuma, nesaskatot tajā vairs tik lielu aktualitāti kā tiešā pārejas posmā (pēc sešu mēnešu eiro lietošanas kvantitatīvo aptauju dati jau viennozīmīgi apstiprina šo pieņēmumu)⁶⁹. Domājams, neviena no šīm versijām, kaut arī dažādu respondentu uzrādīta, nav intensīvāka par citām, bet visticamāk – visu minēto variantu sajaukums.
- Būtībā arī eiro ir guvis papildu „eksistences iemeslu”, proti, Krievijas agresija un pretnostatījums Eiropas Savienībai ir bijis eiro leģitimizēšanas papildu instruments sabiedrības acīs. Ģeopolitiskā pozicionēšanās un eiro kā drošības aspekts vairāk ir aplūkots šā paša pētījuma nodaļā „EIRO IEVIEŠANA LATVIJĀ: JAUNĀ ĢEOPOLITISKĀ PIEDERĪBA?”, taču skaidrs ir viens – ja Latvijas valdība savā komunikācijā eiro kā drošības kopienas elementu iezīmēja tikai pastarpināti, tad Krievija ar savām „jaunajām ģeopolitiskajām ambīcijām” savā ziņā to izdarīja Latvijas valdības vietā – jebkurā gadījumā Latvijas sabiedrības uztverē eiro uz kopējā ģeopolitiskā stāvokļa fona ir vērtējams kā pozitīvs elements; tādējādi arī, iespējams, noņemts no dienas kārtības kā diskutējams jautājums. Tas, protams, sasaistās arī ar kopējo Eiropas Savienības valstu nostāju pret eiro. Raugoties no teorētiski normatīvā aspekta – monetārās sistēmas tiek uztvertas kā drošību vairojoši

⁶⁸ Dienas Bizness, „LTA: Lielākā kļūda eiro ieviešanā – sīknaudas aprīte un tās iemaksāšana kontā”, *Db.lv*, 20.02.2014, <http://www.db.lv/tirdznieciba/ta-lielaka-kluda-eiro-ieviesana-siknaudas-aprite-un-tas-iemaksasana-konta-410361>

⁶⁹ „Aptauja: 61 % Latvijas iedzīvotāju 18–55 gadu vecumā ir jau pieraduši pie eiro”, *Focus.lv*, 01.07.2014, <http://www.focus.lv/business/euro-ieviesana/aptauja-61-latvijas-iedzivotaju-18-55-gadu-vecuma-ir-jau-pieradusi-pie-eiro>

vai kavējoši aspekti, atsaucoties uz ārējiem t. s. „krīzes impulsiem” – bieži vien sazobē ar šiem iemesliem, tos slāpējot vai aktivizējot.⁷⁰ Lūkojoties hronoloģiski – pirms Ukrainas krīzes Eiropas Savienības iedzīvotāju dienas kārtību politikas un ekonomikas kontekstā noteica t. s. „eirokrīze”, kas arī raisīja dažādu attieksmi pret eiro kā valūtu. 2013. gada nogalē vidēji eiro piekritēji bija vairāk nekā puse Eiropas iedzīvotāju (52 %, +1 procentpunkts salīdzinājumā ar 2013. gada pavasari). 21 dalībvalstī absolūtais respondentu vairākums atbalstīja eiro. Šis rādītājs visaugstākais bija Luksemburgā (79 %), Slovēnijā (78 %), Slovākijā (78 %), Igaunijā (76 %) un Somijā (75 %).⁷¹ Arī šos datus aplūkojot kvalitatīvā griezumā, pamatojoties uz Eirobarometra padziļinātajiem jautājumiem, atklājas interesants aspekts – arī saistībā ar ekonomikas un finanšu krīzi kopēja un vienota valūta tika skatīta kā papildu drošības līdzeklis (šoreiz tikai ekonomiskās drošības faktors – iepretim Krievijas agresijas gadījumam, kad eiro tiek skatīts kā ģeopolitiskās drošības faktors). Tieši pašā ekonomikas un finanšu krīzes plaukumā veiktā sabiedriskās domas aptaujā izteikti parādījās tendence, ka konkrētās krīzes risinājumu būs iespējams sasniegt, dalībvalstīm darbojoties saskaņoti (skatīt turpmāk esošo tabulu); vēl jo vairāk – par šo vienojošo elementu redzot eiro kā vienotu valūtu.

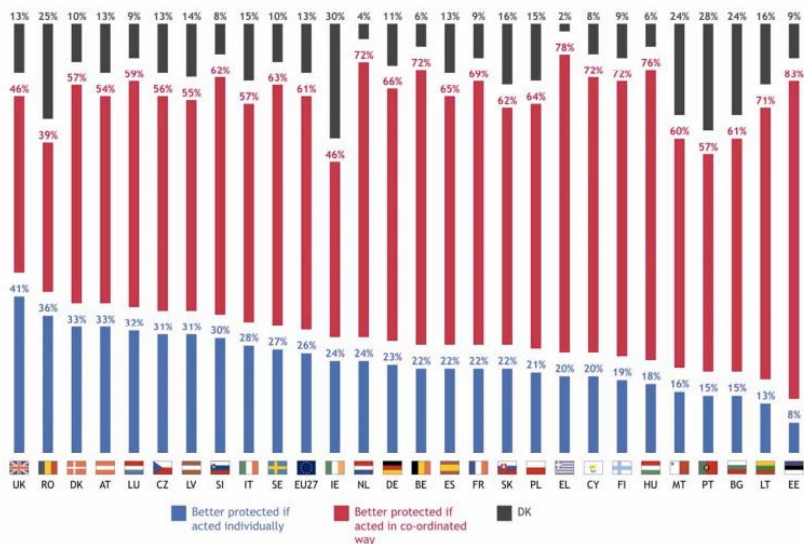
Ukrainas krīzes gadījums acīmredzami nav izņēmums – tas ir ārpolitiskais impulss, kas liek eiro kā valūtu skatīt citā gaismā, iespējams, griezumā, ko ikdienā sabiedrība nepiešķirtu valūtai. Latvijas sabiedrības gadījumā tas piešķir eiro papildu pozitīvu novērtējumu – ironiski – to novērtējuma šķautni, ko Latvijas valdībai savā komunikācijā neizdevās iedzīvināt.

Taujāti par politiķu darbu eiro pārejas kontekstā (šeit svarīgs ir verbālais nodalījums – valsts/valdība/politiķi, ietverot arī opozīcijas viedokli), praktiski visi respondenti norādīja uz jau minēto tēmas politizācijas aspektu, ko nevērtē pozitīvi no sava skatpunkta. Lai gan paši respondenti lieto savos izteikumus t. s. „populistisko terminoloģiju” un argumentāciju, ko eiro diskusiju ietvaros lietojuši politiķi, tomēr paši savā vērtējumā populisma faktoru politiķu nostādnēs respondenti identificē, vēl jo vairāk – identificē kā negatīvu. Tas acīmredzami būtu atsevišķa pētījuma temats – proti, cik ļoti vispār sabiedrību ietekmē politiskā diskursa definētie lielumi un vērtības un cik ļoti lielā mērā, galu galā, tā pati lieto šā diskursa elementus, lai gan pašpozicionējas kā izolējusies no tiem. Šādā griezumā raugoties, neapšaubāmi sabiedrības un politiķu saistība ir lielāka, nekā to abas diskursā iesaistītās puses spēj iztēloties.

⁷⁰ Milton Friedman, „The Euro: Monetary Unity to Political Disunity?” (Aug 28, 1997) in *Project Syndicate: The World's Opinion Page*, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-euro-monetary-unity-to-political-disunity>.

⁷¹ „Eirobarometra 2013. gada rudens aptauja: pieaug ticība ekonomikas atlabšanai”, *Eiropas Komisija*, 20.12.2013, <http://www.lvportals.lv/print.php?id=260054>

Question: QD5 Acting individually or co-ordinated on the crisis: preferences

Avots: „Eiropieši un ekonomikas krīze”, Standard Eurobarometer, 24.03.2009, skatīts 15.09.2014

http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/EB71-V2/eb71_crise_financiere_lv.pdf

Pārejas no lata uz eiro Latvijā pozitīvo/negatīvo seku izvērtējums sabiedrības skatījumā

Kā papildinformācija fokusgrupu intervijās par valdības un valsts komunikāciju pārejas no lata uz eiro kontekstā tika fiksēta arī kvalitatīva informācija par to, kāpēc sabiedrība uzskata eiro par labu vai sliktu valsts attīstībai kopumā. Šajā nodaļā minēti tikai tie aspekti, kas padziļināti atklāj jau sabiedrības aptauju kvantitatīvajos mērījumos fiksētos viedokļus vai arī atšķiras no tiem. Ar plašu kvantitatīvo datu klāstu var iepazīties sabiedrisko domu pētniecības centru mājas lapās, kā arī komercbanku veiktajās viedokļu aptaujās pirms/pēc eiro ieviešanās periodā. Attiecīgi no fokusgrupu intervijām un diskusijām iespējams pieņemt vairākus secinājumus par sabiedrības uzskatu un uztveres iedabu eiro ieviešanas kontekstā.

- Ciešā sasaistē ar iepriekšējā šā raksta nodaļā minēto ir fakts, ka pāri visam stāv eiro kā simbols Latvijas valdības izolācijai no sabiedrības jebkura lēmuma pieņemšanas kontekstā neatkarīgi no tā, ka faktiski pārejai no lata uz eiro demokrātiska procesa iezīmju trūkumu pārņemt nevar, taču sabiedrības apziņā veids, kā šis jautājums tika risināts, būtībā ir kļuvis par arhetipisku un simbolisku paraugu.

- Atkāpjoties no šā uzskata, un paraugoties dziļāk pa fokusgrupu diskusijās izmantotajām segmentētajām grupām, var konstatēt, ka vienjošais pozitīvais faktors, uz ko norāda visas grupas, ir iekļaušanās Eiropas Savienības kopējā ekonomiskajā sistēmā, ar to saprotot sabiedrības labklājības pieaugumu. Labklājības aspekts ir tas, ko saskata kā pozitīvu pat radikālākie eiro noliedzēji, piemēram, jeb pensionētās un konservatīvās sabiedrības daļas pārstāvji, eiro potenciāli sasaistot ar „Eiropas pensijām”; lai gan, protams, iepretim lata zaudēšanai, kas šai pašai grupai tiešā veidā saistās ar valsts neatkarības jēdzienu, šādi merkantīlie ieguvumi tiek pozicionēti kā sekundāri; taču kontekstā ar situāciju, kad eiro jau ir ieviests, loģisks būtu jautājums par ekonomiskās izaugsmes aspektu jebkurā komunikācijā.
- Citās respondentu grupās kā lielākie ieguvumi, protams, tiek minētas ērtības, ceļojot Eiropā, iespēja objektīvi salīdzināt cenas, kā arī skaidrāki kredītu ņemšanas nosacījumi saistībā ar procentu likmēm. Iespējams investīciju pieplūdums valstī tiek minēts kā faktors, taču ar piebildi, ka Igaunija jau, visticamāk, uz gada starpības rēķina atrodas privilēģētākā stāvoklī reģionā nekā parējās divas Baltijas valstis.
- Negatīvais aspekts saistās ar risku zaudēt savu valstiskumu / politisko neatkarību, kas respondentu skatījumā ir viens un tas pats. Vienlaikus tika novērotas zināmas pretrunas respondentu vērtību sistēmā, jo, taujāti par uzticību valsts un Eiropas Savienības iestādēm, respondenti secināja, ka vairāk tic Eiropas Savienības iestādēm nekā Latvijas Saeimai. Savukārt, atsevišķi vērtēti, šie pārvaldes līmeņi bez saistīšanas vienotā hierarhijā respondentiem šķiet abi vienlīdz neuzticami. Tādējādi pēc plašākām diskusijām fokusgrupas ietvaros eiro, kas sākotnēji tika vērtēts negatīvi, jo nozīmēja neatkarības zaudēšanu, tika atzīts par „iespējami pozitīvu”, ja ietvers stingrāku ES iestāžu kontroli pār Latvijas iestāžu patvaļu. Tāpēc brīžiem „šizofrēniska” un iekšēji pretrunīga viedokļa pozicionēšana absolūti iekļaujas arī lata pārejas uz eiro kontekstā.
- Kā negatīvs aspekts tiek norādīti arī inflācijas riski. Ņemot vērā arī iepriekš teikto, inflācijas faktors ir aspekts, kas tehniski ir vislielākais drauds sabiedrības uztverē gan pirms, gan pēc eiro ieviešanas dienas. Arī pēc tam, kad uzmanība vairāk tika pievērsta Ukrainas krīzei, nevis eiro diskusijām, respondentu uztverē inflācija saglabāja savu uzvarošo pozīciju pār negatīvajiem eiro ieviešanas aspektiem. No šā skatpunkta raugoties, atsevišķa valsts diskusija ar sabiedrību par inflāciju un tās nozīmi ekonomikas attīstībā pirms/pēc eiro ieviešanas periodā būtu noderīga, jo pretējā gadījumā pastāv risks, ka arī minimālu cenu pieaugumu sabiedrība sasaistīs ar valdības nespēju vadīt politiskos procesus, jo inflācijas ierobežošana un nosacītais „apsolījums” par cenu līmeņa saglabāšanu⁷² veido lielu daļu valdības

⁷² Līva Rauhvarģere, „Dombrovskis un eksperti: Eiro ieviešana inflāciju neietekmē”, *LTV Panorāma*, 08.10.2013, <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/dombrovskis-un-eksperti-eiro-ievieshana-inflaciju-neietekme.a67192/>

kredibilitātes (neatkarīgi no tā, kura un kāda valdība konkrētajā posmā ir pozīcijā, jo respondentu skatījumā tas ir otršķirīgi – visas valdības un to formas tiek uztvertas kā vienots veselums, ar ko respondenti saprot valsti, valdību, pārvaldi, arī valsts iestādes).

Tādējādi, izdarot kopsavilkumu par sabiedrības viedokli eiro ieviešanas kontekstā, pamatojoties uz „padziļinātu” sarunu ar sabiedrības pārstāvjiem (kas arī ir fokusgrupas metodes lielākā pievienotā vērtība), iespējams secināt, ka eiro un attieksme pret to ir lielā mērā tikai viens no simboliem, nesējiem, kanāliem (terminu šim fenomenam var piemeklēt daudzveidīgi – bet katrs no tiem ir objektīvi lietojams) sabiedrības neapmierinātības izrādīšanai ar Latvijas valdības darbības veidu un valdības un valsts komunikāciju kopumā. Pat eiro ieviešanas lielākais risks – inflācija – respondentu skatījumā cieši saistāms ar valdības darbībām šīs situācijas noregulējumā. Ja situācija netiks noregulēta, eiro atkal kalpos par katalizatoru vai impulsu – tikai šoreiz vēl lielākai neapmierinātībai ar valdības darbu un saskarsmes stilu ar sabiedrību.

Secinājumi

Pamatojoties uz fokusgrupu analīzi un vērtējot valsts un valdības komunikāciju pārejas no lata uz eiro kontekstā, kopsummā iespējams izdarīt vairākus secinājumus.

1. Valdības vēstījums tika noformēts pārāk šauri un tehniski – tam primāri vajadzēja novērst sabiedrības bažas par lēmumu pieņemšanas procesu eiro kontekstā – proti, svarīgāk par informatīvo aspektu eiro kampaņā bija pamatojošais aspekts – kāpēc eiro tiek ieviests šādā veidā. Pastarpināti, protams, eiro komunikācijas kampaņas ietvaros šis jautājums tika skarts, taču tam bija jāierindojas vēstījumu kodolā, nevis perifērijā, kā to pierāda fokusgrupu analīzes secinājumi.
2. Eiro ieviešanas jautājuma politizēšana un attiecīgi arī polarizēšana starp pozīciju un opozīciju ir respondentu vidū ārkārtīgi negatīvi novērtēts aspekts, kas mazina ticamību visām diskusijā iesaistītajām pusēm. Komunikācija būtu bijusi krietni sekmīgāka, ja intensīvāk tiktu iesaistītas trešās puses eiro ieviešanas skaidrošanā, taču ne politiskā kontekstā (piemēram, eksperti kopā ar politiķiem jebkurā mediju formātā).
4. Valdības komunikācijai pēc eiro ieviešanas nebija rekomendējama strauja intensitātes saglabāšana, bet tās transformēšana sabiedrības problēmjautājumu risināšanā eiro kontekstā – kā ekonomikas funkcionēšanas jaunajā monetārajā sistēmā skaidrojums (inflācijas kontekstā), eiro ģeopolitiskās nozīmes skaidrojums (drošības diskusiju kontekstā), pirms eiro ieviešanas solīto ieguvumu konstatācija un apstiprināšana sabiedrībai (valdības/valsts kredibilitātes kontekstā).

4. Ņemot vērā, ka sabiedrības uzmanība jau ir novērsta no lata pārejas uz eiro rakstā iepriekš minēto iemeslu dēļ, valdības komunikācijā tomēr nevajadzētu atkāpties no eiro debatēs ieskicētajiem lielumiem, jo eiro ir kļuvis par virkni arhetipisku simbolu:

- 1) simbols valdības autonomijai lēmumu pieņemšanā bez sabiedrības līdzdalības;
- 2) robežlīnija starp Eiropas valsti un valsti, kas bija ceļā uz to (vairāk par šo jau minētajā šā pētījuma nodaļā par eiro un ģeopolitiku);
- 3) simbols iespējamai valdības nespējai ticami prognozēt ekonomiskos/politiskos procesus (inflācijas konteksts; „būšanas Eiropas kodolā lēmumu pieņemšanā” konteksts).

Šie simboli paši par sevi sabiedrībā rezonansi izsaukt nevar – tie allaž var būtu tikai katalizatori. Tomēr, ja valdība savā komunikācijā „neapdrošināsies”, katrā turpmākajā problēmsituācijā Latvijas pāreja no lata uz eiro no politiskās komunikācijas viedokļa būs universāls neveiksmes simbols, kaut arī pats eiro ieviešanas fakts paralēli būs pieņemts un, iespējams, pat pozitīvi akceptēts sabiedrībā, kā tas ir Igaunijā. Tāpēc noslēdzošā rekomendācija, pamatojoties uz fokusgrupu analīzi periodā pirms un pēc lata pārejas uz eiro Latvijā, ir „neizlaist” eiro no komunikācijas redzes lauka saskarsmē ar sabiedrību un sekot līdzī pilnasinīgam un pilnvērtīgam valsts pievienošanās procesam monetārajai savienībai, protams, meklējot veidu, kā padarīt valsts komunikāciju iekļaujošu. Latvijas vēsturē pāreja uz eiro ir unikāls fenomens, kas attiecīgi – lai cik tas nebūtu izaicinoši –prasa arī neatlaidīgus, konsekventus un unikālus risinājumus šā fenomena „komunicēšanai” sabiedrībai un – pats svarīgākais – no sabiedrības arī atpakaļ valdībai.

NAUDAS MAIŅA LATVIJĀ.

20. GADSIMTA PIEREDZE

Valters Ščerbinskis

Ievads

Iepriekšējais gadsimts Latvijai ir bijis bagāts ar politiskajiem un ekonomiskajiem satricinājumiem, kas bieži nozīmēja arī to, ka radikāli mainījās politiskās iekārtas un pārvaldes formas. Nereti šim pārmaiņām līdzī nāca politiskā nestabilitāte, haoss, neskaidrība par nākotni. Naudas maiņas bieži ir notikušas svešu varu ietekmē, iebrucēju armiju klātbūnē. Tādējādi viss iepriekš pieredzētais, no vienas puses, sniedz bagātīgu materiālu analīzei finanšu jomas pētniekiem un tautsaimniekiem, no otras puses, – šo lēmumu politiskais konteksts un sabiedrības nostāja palīdz izprast arī valsts un nācijas nozīmi šajā procesā. Tāpēc šīs esejas mērķis ir aplūkot dažādās naudas maiņas Latvijas nesenaajā vēsturē, mēģinot rast kopīgās un atšķirīgās iezīmes no nemonētārā, netautsaimnieciska skatpunkta.

Kari, revolūcijas un naudas jucekļi

Laikposmā, sākot ar 1915. gadu, kad daļa Latvijas teritorijas nonāca Vācijas armijas okupācijā Pirmā pasaules kara laikā, turpmākajos gados vietējie iedzīvotāji pieredzēja īstu naudas un tās vērtības maiņas karuseli. Vācu okupācijas vara uz Kurzemi atveda Vācijas markas. Līdzās tām Liepāja un Jelgava izdeva pašas savus maksāšanas līdzekļus – papīra naudu, kurai vajadzēja palīdzēt segt ienākumus ievērojami pārniegušos izdevumus. Vienlaikus aprītē tika saglabāti un plaši izmantoti arī tā dēvētie ostrubļi. Jāsaka gan, ka kopumā šāds juceklis iedzīvotājiem radīja lielas grūtības norēķināties, nereti bija gadījumi, kad dažādo valūtu attiecības mainījās ļoti strauji un pavērās lielas iespējas iedzīvoties valūtu tirgotājiem. Kā norisinājās maiņas operācijas, savās atmiņās aprakstīja vēlākais Finanšu ministrijas ierēdnis A. Kārklis: „Smilšu ielā parasti pulcējās daudz žīdu – mainītāju, kas apturēja garāmgājējus ar saviem piedāvājumiem. Tieši uz ielas mainīšana nenotika. Tur staigāja apbruņots vācu zaldāts, kam bija uzdots sekot, lai mainīšana nenotiktu. Bet mainītājs ar Krievijas naudas zīmju īpašnieku uz ielas tikai vienojās par kursu. Pate naudas mainīšanas operācija notika „Biržas kafejnīcā” vai namu koridoros. Mainītāji sevišķi cienīja tumšos koridorus, kur bieži vien izdevās iedot lētticīgiem lauciniekiem vai nu mazāk, vai viltotas zīmes.”⁷³

Sarežģījumi radās ne tikai privātpersonām, rīkojoties ar naudu, bet, protams, arī lielākās tirdzniecības un uzņēmējdarbības operācijās. Kā norāda ievērojamais latviešu tautsaimniecības vēstures pētnieks Arnolds Aizsilnieks, Latvijas proklamēšanas laikā līdzās ostmarkām, ostrubļiem, Liepājas, Jelgavas parādzīmēm,

⁷³ Arnolds Aizsilnieks, „Latvijas tautsaimniecības vēsture. 1914.–1945.”, *Daugava*, 1968., 48., 49. lpp.

Krievijas cara laika rubļiem, Krievijas t. s. Domes naudai un kerenkām (Kerenska Pagaidu valdības laikā izdotajiem rubļiem) tautā visiecienītākie bijuši cara laika rubļi.⁷⁴ Viņš uzsvēra, ka Tautas Padome, proklamējot Latvijas neatkarību, naudai nav pievērsusi lielu uzmanību. Tas ir labi saprotams, ņemot vērā nestabilo situāciju un daudzās neskaidrības, kas bija saistītas ar valsts izveidošanas praktiskajiem darbiem. Ir skaidrs, ka Pagaidu valdības vadītāji saprata, cik nereāls būtu nekavējoties mēģinājums veikt radikālus regulējumus Latvijā funkcionējošajās naudas sistēmās. Tomēr bija skaidrs, ka šis jautājums ir tikai atlikts līdz piemērotākam brīdim.

Apstākļus, kādi bija radušies Neatkarības karā, ievērojami sarežģīja lielinieku sākotnēji uzvarošais gājiens. Tā rezultātā uz pusgadu lielā Latvijas daļā izveidojās Padomju Latvija, kurā ar radikāliem lēmumiem tika ārdīta agrākā ekonomiskā un sociālā struktūra. Vēsturnieks Jānis Šiliņš savā promocijas darbā par lielinieku režīmu Latvijā 1919. gadā rakstīja, ka lielinieku līderu vidū diezgan izplatīta bija ideja par atteikšanos no naudas kā maksāšanas līdzekļa. Viņi uzskatījuši, ka tirgus attiecības varēs veiksmīgi aizstāt ar maiņas attiecībām starp pilsētu un laukiem. Padomju valdības vadītājs Pēteris Stučka presē paudis uzskatu, ka drīzumā nauda vairs nebūšot vajadzīga: „Jo kam gan sociālismā būs vajadzīgas kerenkas vai cita nauda.” Tomēr, kā norāda J. Šiliņš, naudu kā maksāšanas līdzekli lielinieki ieņemtajā Latvijās daļā neatcēla, nosakot gan dažādus stingrus ierobežojumus skaidrās naudas aprītei.⁷⁵

Lai gan bija smags stāvoklis frontē (Pagaidu valdība bija atkāpusies uz Liepāju un nosacīti kontrolēja tikai Liepāju un tās apkārtni), būtisks pavērsiena punkts bija 1919. gada 29. janvāris, kad Pagaidu valdība pieņēma lēmumu izlaist Latvijas valsts kases zīmes, kas „pagaidām izpildītu naudas vietu” 22. martā valdība tomēr sāka izlaist naudas zīmes – Latvijas rubļus. Tas nozīmēja, ka no šā brīža Latvijas iedzīvotājiem visām iepriekšējām valūtām pievienojās vēl viena – nu jau jaunās nacionālās valsts naudas zīme Latvijas rubļa izskatā.

Latvijas rublis un lats

„Tautas Balss” 1919. g. 20. jūnijā ziņoja Valkas iedzīvotājiem, ka drīzumā Ziemeļlatvijā tikšot ieviesta Latvijas nauda marku vērtībā. Viena marka līdzināšoties vienam cara rublim, vienai igauņu markai un vienai somu markai. Zīmējumi naudas zīmēm jau esot gatavi.

Neapšaubāmi, ka Latvijas kavēšanās ieviest savu maksāšanas līdzekli bija saistīta gan ar sarežģītajiem militārajiem apstākļiem, gan arī grūto saimniecisko stāvokli, bet vispirms ar to, ka Latvijas Pagaidu valdībai kontrole pār savas valsts teritoriju 1919. gada pirmajā pusē bija visai nomināla. Tomēr tajā brīdī, kad dienas gaismu ieraudzīja Latvijas rublis, iedzīvotāji šo naudu uzņēma pragmatiski. Bieži

⁷⁴ Arnolds Aizsilnieks, „Latvijas tautsaimniecības vēsture. 1914.–1945.”, *Daugava*, 1968. ,112. lpp.

⁷⁵ Jānis Šiliņš, „Padomju Latvijas militārā un politiskā attīstība (1918. g. decembris–1919. gada jūnijs)”, Promocijas darbs, LU bibliotēka, 110. lpp.

vien, jo īpaši sākumposmā, daudzi vairījās no Latvijas rubļa, tam neuzticējās, uzskatot, ka Pagaidu valdības naudai nav pietiekama seguma. A. Aizsilnieks minēja gadījumus, kad veikalos pirms pirkuma izdarīšanas vispirms prasīts, ar kādu valūtu tiks veikts pirkums, un gadījumos, kad pircējs atteicis, ka maksās ar Latvijas rubļiem, pārdevējs norādījis augstāku cenu.⁷⁶

Sākotnēji Latvijas valsts izdevumi tika segti galvenokārt ar izlaistām valsts kases zīmēm. 1919. gadā no jūlija līdz decembrim 67,9 % izdevumu radīja jaunu maksāšanas līdzekļu drukāšana. Inflācija kāpa, un Latvijas rubļa vērtība zuda, līdz ar to arī iedzīvotāju uzticība Latvijas rublim kā maksāšanas līdzeklim. Tikai pakāpeniski, izmantojot arī administratīvas metodes, 1920. gadā izdevās panākt Latvijas oficiālās naudas vienības dominēšanu rēķinu kārtošā valstī.

1919. gada 9. novembrī laikrakstā „Latvijas Sargs” vēlākais ministru prezidents Ādolfs Bļodnieks rakstīja, ka viens no lielākajiem ļaunumiem, kas jāapkaro „ar visiem iespējamiem līdzekļiem, ir aizspriedums pret katru jaunu naudu, kura nāk apgrozībā, šinī gadījumā pret Latvijas rubli”. Pret Latvijas rubli vērsās gan spekulanti, gan „ļauņprātīgi mūsu naudas noniecinātāji”. Ā. Bļodnieks uzsvēra, ka Krievija ir dziļi iegūlusies cilvēku prātā kā varena, bagāta un liela un nāksies ilgi gaidīt, līdz pieradīsim pie patstāvības un brīvības. Raksta autors uzskatīja, ka ļaunuma sakne meklējama to cilvēku psiholoģijā, kuri pieraduši pie krievu naudas un nav viegli atradināmi no tās, jo īpaši tad, ja redzēja, ka „gudrais židiņš, kurš zemniekam ir lielākā autoritāte finanšu lietās, arī ņem labāk cara rubli nekā Latvijas”. Ā. Bļodnieks ieteica katram saprātīgam cilvēkam pirkt Latvijas naudu, jo līdz ar bermontiešu uzbrukuma likvidēšanu un valsts atbrīvošanu no ienaidniekiem Latvijas rubļa kurss celsies. Vēlākais ministru prezidents trāpīgi aizrādīja, ka spekulanti šo faktu labi apzinās un naudas mijēju kantoros Latvijas rubļa cena ceļas, lai gan cara naudai joprojām ir liela popularitāte tautā. Ļaudis cerot, ka Krievijā nāksot pie varas jauna valdība, kurai izdosies pacelt krievu rubļa vērtību, tomēr raksta autors neprognozēja drīzu Krievijas valūtas vērtības kāpumu starptautiskajos tirgos. Paralēles varēja vilkt ar Vāciju, kur draudēja spartakišu dumpji un citas nekārtības, kuras nepārprotami izraisīja naudas vērtības krišanos. Tāpēc raksta autors ieteica visiem atbrīvoties no krievu naudas: „To katrs var darīt bez zaudējumiem (..) Līdz ar to jūs glābsiet un sargāsiet savu valsti!”⁷⁷

Līdzīga satura raksts parādījās 1919. gada 11. novembra „Baltijas Vēstnesī”. Raksta anonīmais autors uzsvēra, ka katrai neatkarīgai valstij ir sava naudas sistēma un arī Latvijai tāda ir. Arī šajā rakstā ironiski tika pieminēti „mūsmāju cara rubļa cienītāji” un norādīts uz Krievijas naudas lielo skaitu un arī daudzajiem viltojumiem. „Šādi cilvēki, lietas īstā vārdā saucot, nav pilsoņa vārda cienīgi, jo ar saviem aplamiem uzskatiem un egoistisko rīcību tie ir valstij tieši kaitīgi. Sarausdami savā kaktā naudas kaudzes un nelaizdami to atkal apgrozībā, tie, pirmkārt, paralizē mūsu saimnieciskās dzīves atjaunošanu, jo, lai gan sēž uz daudz kapitāla, mūsu kredītiestādes ir tukšas

⁷⁶ Arnolds Aizsilnieks, „Latvijas tautsaimniecības vēsture. 1914.–1945.”, *Daugava*, 1968. 114. lpp.

⁷⁷ Latvijas Sargs, 1919. gada 9. novembris

no naudas un nevar palīdzēt pie tirdzniecības un rūpniecības atjaunošanas. Otrkārt, vērtēdams nesamērīgi augstu savu „cara” rubli, šāds „patriots” parasti zemu vērtē jauno Latvijas rubli, pielīdzinādams to savam „cariņam”, un liedzas to ņemt preti par valdības izsludināto oficiālo kursu, lai gan valdība cara rubli ir augstāki ietaksējusi, nekā tas patiesībā vērts.” Laikraksts „Latvijas Sargs” šā paša gada 5. novembrī pilsoņus, kas nelaiž pārdošanā savus lauku ražojumus par valsts naudu, skaidri un gaiši nodēvēja par tēvijas un dzimtenes nodevējiem. Un tādu, pēc raksta autora aplēsēm, laukos esot lielum lielais vairums.

Latvijas rubļi vēl nav „tāda droša pilnvērtīga nauda”, 1922. gadā, protestējot pret fiksēto kursu attiecībā pret franku, rakstīja „Valdības Vēstnesis”.

„Strādnieku Avīze” 1922. gada 12. martā rakstīja, ka Latvijas krāj- un kredītbanka saņēmusi pieprasījumu no Vācijas „Ditkonto Gesellschaft” pārvest uz Berlīni 600 000 Latvijas rubļu apmaiņai pret citu valūtu. Laikraksts apgalvoja: „Tas rāda, ka Latvijas nauda pamazām ārzemēs iekaro uzticību. Pieprasījumi ienāk arī no citām vietām. Sevišķi daudz Latvijas rubļu Krievijā, kur tos uzlūkojot par drošu valūtu.” Jānorāda, ka sabiedrībā arvien izteiktāk un izteiktāk izpaužas uzticība Latvijas naudas zīmēm. Liberālais Jelgavas laikraksts „Jaunais Zemgalietis” 1923. gada 15. novembrī jūsmīgi pārstāstīja kādas Itālijas avīzes labvēlīgo Latvijas rubļa vērtējumu un secināja: „Latvijas nauda tātad šodien ir vislabākā pasaulē.” Tomēr zināma skepse atsevišķās sabiedrības grupās turpināja saglabāties. Uzskatāms apliecinājums tai ir humoreska „Valūtas dejas skolā”. Ziņa informēja, ka Rīgas biržas kotācijas komiteja pilnā sastāvā atkāpusies no amata un ka to izraisīja Finanšu ministrijas un Biržas komitejas nesaskaņas par naudas kursiem. „Kā zināms, tad komitejā latvieši bija stiprā mazākumā un par Latvijas rubļa kursu lēma sveštauteeši.”⁷⁸

— “Dej tik, puisit rublit, dej!”

Kotācijas vīri smeļ, —

“Hopā, augšā! Hopā, lejā!

Kā mēs tevim diriģejam!..”

Rublits dej. Rublits lec.

Bet cik ilgi? Bet kāpēc?

Sirdī sāk tam dusmas most,

Sauc viņš: „Patronatus nost!”

Esmu lats. Ne’smu mazs.

Ko? Vaj dzirdat?! — Ak, kas tas:

Diriģentu rindas jūk —

Ko?... Ha! – diriģenti mūk!

⁷⁸ Svāri, 19.08.1921.

Šā humoristiskā izdevuma satīriskajos pantiņos atklājas tas, ko par Latvijas minoritāšu (šajā gadījumā komitejas locekļu vairuma – baltvāciešu) attieksmi pret Latvijas valūtu – un arī pret pašu Latvijas valsti – domāja latviešu vidusšķira. „Rublītis” dejoja un lēca pēc Biržas kotācijas komitejas pavēlēm, taču pienāca brīdis, ka Latvijas valūta nostiprinājās vēl vairāk, tika izveidots lats – un nu pantiņos minētie „patronāti” no komitejas muka prom.

Latvijas rubļa nomaīņa pret nacionālaku valūtas nosaukumu tika gaidīta jau laiku pirms lata parādīšanās. Jaunā valūta ieņēma būtisku vietu latviešu un Latvijas identitātē, kļūdamā par nozīmīgu tās elementu. Lats – līdzās ģērbonim, karogam un valsts valodai – kļuva par nozīmīgu valstiskuma simbolu. Attieksme pret nacionālo valūtu bieži vien bija saistīta ar attieksmi pret pašu valsti. 1922. gadā Finanšu ministrijas Kredīta departaments iedzīvotājiem ziņoja, ka izstrādāts likums, kurā paredzēta rubļu naudas zīmju izņemšana no valsts kases, un to vietā izlaižamas jaunas valsts kases zīmes 1, 2, 5, 10 un 25 latu vērtībā. Ziņojumā tika norādīts, ka jaunizlaižamo naudas zīmju kopsumma nedrīkst pārsniegt 48 miljonus latu.

Lats ļoti ātri ieguva popularitāti un atzinību tautā. Lielā mērā pateicoties tam darbam, ko pirms tam bija paveicis Latvijas rublis. Sabiedrība bija akceptējusi gan valsts naudas zīmes, gan arī pašu neatkarīgo valsti. Tomēr kāds lasītājs laikrakstā „Latvijas Sargs” 1928. gada 13. augustā sūdzējās, ka pagājuši jau seši gadi, bet joprojām var redzēt ar cara Krievijas rubļiem marķētas cenas. Neapmierinātais lasītājs norādīja uz Latvijas Sarkano Krustu, kas joprojām turpināja izmantot šo valūtu. Nelielajā rakstiņā tika izteikta cerība, ka valsts desmit gadu jubilejā šāda prakse tiks pārtraukta. Tas norādīja uz to, ka joprojām atsevišķās iedzīvotāju grupās bija nostalgija pēc „veco laiku zelta naudas”, kas gan 20. gadsimta 30. gados pakāpeniski izgaisa līdz ar atmiņām par „miera laika dzīvi” pirmskara Krievijā.

Okupācijas: padomju rublis un ostmarka

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā saskaņā ar Latvijas PSR Tautas komisāru padomes paziņojumu no 25. novembra līdz ar Latvijas latu kā maksāšanas līdzekli tika ieviesti padomju rubļi. Visi norēķini bija izdarāmi pēc kursa viens lats par vienu rubli. 1940. gada martā pēkšņi latu izmantošana no apgrozības tika izņemta.

Nav daudz tiešu liecību par iedzīvotāju noskaņojumu un attieksmi pret jauno valūtu. Tomēr ir divi apstākļi, kas mums ļauj nepārprotami izprast Latvijas sabiedrības nostāju. Pirmkārt, ir skaidrs, ka lielākā daļa latviešu uz 1940. gadā notikušajām pārmaiņām raudzījās dziļi negatīvi. Tādējādi viss, kas nāca līdz okupētājvalstij, proti, totalitārā sistēma ar visiem tās atribūtiem, tostarp naudas sistēmu, tika uztverts krasi negatīvi. Otrkārt, rublis un padomju saimnieciskā sistēma izrādījās vājš konkurents latam un neatkarīgās Latvijas relatīvajai pārticībai. Par spīti ideoloģiskai bravūrai padomju sistēmas trūkumi Latvijas

iedzīvotājiem spilgti bija redzami jau 1940. gada vasarā, kad notika pirmā saskaršanās ar PSRS realitāti.

Protams, arī vācu okupācijas vara nāca ar savu naudas maiņu. 1941. gada 31. jūlijā iedzīvotājus sasniedza ziņas, ka vācu karaspēka ieņemtajā teritorijā par likumīgiem maksāšanas līdzekļiem līdzās PSRS naudai kļuvušas arī vācu valsts markas zīmes: Vācijas valsts kredītkases zīmes () un vācu metāla siknauda – feniņi. Rubļa un marku pārrēķināšanas kursu noteica šādu: 10 padomju rubļi bija līdzvērtīgi vienai markai. Šķita, ka vācu okupācijas varai, tāpat kā okupētajās Austrumu teritorijās it visam, piemīt kaut kas neīsts, nevērtīgs. Tomēr kara apstākļos galvenais bija izdzīvošana. Ņemot vērā, ka vācu okupācijas režīma maksāšanas līdzekļi, gluži kā pirms neilga laika krievu okupācijas laikā, bija uzspiesta svešas varas nauda, sabiedrībai nācās ar to sadzīvot.

Pēc padomju okupācijas atjaunošanas Latvijas teritorijā atjaunojās arī rubļa darbība. Rublis diezgan sekmīgi pildīja vienīgās naudas vienības funkcijas krievu okupētajā Latvijā. Tomēr joprojām latviešu vēsturiskajā apziņā saglabājās atmiņas par neatkarīgo valsti, un tās spožo pastāvēšanas laiku daudzās ģimenēs apliecināja saglabātās latu monētas. Smagais un pievilcīgais sudraba lats, divlatnieks vai pieclatnieks paudzēm, kas bija dzimušas padomju okupācijas laikā, atgādināja par neatkarīgo Latviju. Nereti vēl pēc tam, kad kopš Latvijas neatkarības laikiem bija pagājuši jau 50 gadi, daudzās ģimenēs kā viens no retajiem apliecinājumiem tam, ka latviešiem reiz bija neatkarīga valsts, ar cieņu tika glabātas sudraba latu monētas.

Vēlreiz Latvijas rublis un beidzot atkal lats

20. gadsimta nogalē pasauli satricināja nopietnas ģeopolitiskas pārmaiņas. 80. gadu beigās sabruka PSRS un 1990. gadā Latvija atguva neatkarību. Jau 1990. gada 3. martā Amerikas latviešu laikraksts „Laiks” ziņoja par lata un santīmu atgriešanos. Latvijas Kultūras fonds bija izsludinājis sacensību Latvijas jaunās naudas zīmju un monētu zīmējumiem. Ar nosakumu „lats” papīra naudu bija paredzēts izdot 1, 2, 5, 10, 25, 50, 100 un 500 latu denominācijās. Latvijas naudas metāla monētas nosaukums bija „santīms”, un tika paredzēts sagatavot monētas 1, 2, 5, 10, 20 un 50 santīmu denominācijā. Bija skaidrs, ka atjaunotā, neatkarību atguvusi Latvija noteikti atgūs savu karogu, ģerboni un arī savas naudas zīmes – latus un santīmus. Laikam gan nevienam par to īpašu šaubu nebija.

Tomēr finansiālā un saimnieciskā realitāte 90. gadu sākumā izrādījās daudz skarbāka, nekā to sabiedrība bija spējusi iedomāties. Šaubas par to, kāds liktenis būs Latvijai ārpus PSRS saimnieciskās telpas, pastāvēja vēl ilgi pēc neatkarības atgūšanas. Tāpēc bija neticība arī savas valūtas sekmīgai pastāvēšanai. Tomēr līdz lata ieviešanai vajadzēja kādu laiku pagaidīt. Par pārejas perioda maksāšanas līdzekli tika izveidots Latvijas rublis. Daudzi neticēja Latvijas rubļa sekmīgai dzīvotspējai. Einars Repše, tā laika Latvijas bankas vadītājs, tika uzskatīts par jaunās valūtas

radītāju, bet valūta tautā tika dēvēta par „repšikiem” un atklāti izsmieta. Humora un satīras izdevums „Dadzis” 1992. gada 1. maijā ironizēja, ka „Einars Repše konvertēšot rubli”⁷⁹. Tomēr par spīti šaubām 1992. gada 7. maijā apgrozībā tika laists Latvijas rublis. Šā paša gada 13. martā „Latvijas Jaunatnē” rakstīja, ka naudas reformas laikā vienu pēc otras ieviest divas naudas vienības neesot lietderīgi, jo iedzīvotāji būs zaudējuši ticību nacionālajai valūtai un latam vairs neuzticēsies.

Latvijas rublis, gluži tāpat kā tā priekšgājējs Neatkarības kara laikā 80 gadus agrāk, pildīja svarīgu nacionālās valūtas stabilizācijas funkciju. Un tieši tāpat kā pirmais rublis pieradināja sabiedrību pie patstāvīgās valsts valūtas, turklāt – ne tikai pieradināja, bet arī radīja uzticības pamatus. Lielā mērā Latvijas Bankas un tās vadītāja veiksmīgā un pārdomātā politika nodrošināja finanšu sistēmas stabilitāti 90. gadu pirmajā pusē. 1998. gadā laikraksti ziņoja, ka nekādas daudz diskutētās lata devalvācijas nebūs. Saskaņā ar socioloģiskajām aptaujām Latvijā dzīvojošie cilvēki pārliecinoši savu uzticību latam vēlīgi atmaksāja ar uzticību pašam Latvijas Bankas prezidentam E. Repšem.⁸⁰ Tomēr tas nenozīmēja, ka sākumā ekstravagantais bankas vadītājs un tā radītie „repšiki” nesaņēma savu daļu tautas kritikas par šķietamo pārsteidzību.

Par spīti zināmā sabiedrības daļā valdošajai skepsei un par prieku sabiedrības vairumam 1993. gadā savas gaitas sāka atjaunotais Latvijas lats (27. maijā galīgi norisinās pāreja uz latiem un santīmiem, oktobrī rublis pārstāja būt par likumīgu maksāšanas līdzekli). Pāreja uz latiem bija ilgi gaidīts notikums, kas tika vērtēts kā nenovēršams solis. Pateicoties pakāpeniskajai naudas maiņai, var teikt, ka sabiedrības reakcijas dramatisms bija ievērojami mazāks, nekā pieņemot Latvijas rubli. Jānorāda, ka Latvijas lata labo reputāciju sabiedrībā nostiprināja ne tikai naudas zīmju gaumīgais izskats, bet arī naudas vērtība, kas tika konsekventi saglabāta līdz pat pārejai uz eirām⁸¹. Šaubas par Latvijas (un citu Baltijas valstu nacionālajām valūtām) bija arī ārzemēs. Kā raksta vēsturnieks Aldis Purs, daudzi gaidīja haosu un pēkšņu devalvāciju, tomēr ar stingru apņemšanos Latvijas nauda izrādījās stipra un izturīga.⁸²

Secinājumi

Ieskicējot naudas maiņas un sabiedrības attieksmes mijiedarbību 20. gadsimta Latvijā, jākonstatē, ka pēc Pirmā pasaules kara Latvijas iedzīvotāji ļoti bieži bija spiesti saskarties ar dažādām naudas sistēmām. Kari, revolūcijas un okupācijas noteica to, ka maksāšanas līdzekļi mainījās bieži, tiem bija ļoti dažāda uzticība un vērtība sabiedrības acīs.

⁷⁹ Dadzis, 07.05.1992.

⁸⁰ Latvija Amerikā, 24.10.1998.

⁸¹ Atsevišķi latviešu valodas aizstāvji pirms eiro ieviešanas centās panākt gramatiski pareizas (ar locījumu iespējām) valūtas nosaukšanu latviešu valodā. Diemžēl Eiropas iestāžu spiediena un politiķu nekonsekventas rīcības dēļ notika piekāpšanās šajā jautājumā.

⁸² Aldis Purs, „Baltic Facades. Estonia, Latvia and Lithuania since 1945”, *Reaktion Books*, 2012. 97, 141.

Ja svešās, okupācijas varas atnestās valūtas tika pieņemtas kā neizbēgams ļaunums, tad pirmā Latvijas rubļa liktenis lielā mērā bija saistīts ar Pagaidu valdības un Latvijas valstiskuma likteni. Pakāpeniski no sabiedrības neticības šai valūtai izauga pārliecība par to kā uzticamu, stipru maksāšanas līdzekli. Vēlākais lats kļuva par Latvijas valstiskuma neatņemamu simbolu un latviešu lepnumu tautas atmiņās 20. gadsimta otrajā pusē.

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijas rublis un vēlāk lats kļuva par pašsaprotamu neatkarīgās valsts elementu. Tomēr, līdzīgi kā neatkarīgās valsts pirmajos gados, arī pēc neatkarības atjaunošanas bija redzama zināma skepse un nepārlicinātība par savas valsts patstāvības viena stūrakmeņa – naudas sistēmas – dzīvotspēju.

Iespējams, līdzšinējo naudas maiņu būtiskākā ietekme saistībā ar pāreju uz eirām ir bijusi sabiedrības sagatavošana. Daudzās maiņas sabiedrībā ir radījušas priekšstatu par to, ka pat tik būtiska lieta kā nauda var pēkšņi mainīt savu izskatu un nosaukumu un tas nebūt nenozīmē dziļus satricinājumus sabiedrībā. Citiem vārdiem sakot – iepriekšējās maiņas latviešu sabiedrību paaudzēm ir pieradinājušas gan pie tā, ka nekas nav pastāvīgs, gan arī pie tā, ka jābūt gataviem no kaut kā šķietami tuva atteikties, lai turpinātu attīstību.

SECINĀJUMI UN KOPSAVILKUMS LATVIJAS EUROINTEGRĀCIJAI

Kārlis Bukovskis

Daudzšķautņainais zinātniskais pētījums „Eiro ieviešanas Latvijā politiskā dimensija” ir radījis jaunas iespējas Latvijas akadēmiskajai un pētnieciskajai kopienai, lēmumu pieņēmējiem un, visbeidzot, sabiedrībai kopumā palūkoties uz viena no plašāk apspriestajiem un vērtētajiem notikumiem Latvijas valsts vēsturē distancēti divu gadu periodā. Šis pētījums ir ļāvis izvērtēt Latvijas iedzīvotāju un politiskās elites savstarpējās mijiedarbības elementus, kas ir noveduši pie kvalitatīvi atšķirīgām attiecībām. Sākotnēji šķietamais ekonomiskais aspekts, kas bija naudas maiņa, ir atstājis paliekošu iespaidu arī uz sabiedriskajiem procesiem Latvijā. Pētījumi, kurus ir veikuši autori, ļauj palūkoties uz „eurointegrācijas” procesu kā kompleksu sabiedrisku parādību vēsturiskā un ģeopolitiskā plānā. Latvijas gadījumā ekonomiskie izaicinājumi, nepieciešamība izpildīt iestāšanās kritērijus eirozonā bija ilglaicīgs un sarežģīts process, kurš vienmēr arī tiks saistīts ar finanšu un ekonomikas krīzes pārvarēšanu un budžeta konsolidācijas pasākumiem. Taupības režīms, kas tika noteikts ne tikai Latvijas valsts iestādēm, bet atstāja tiešu iespaidu arī uz visiem Latvijas iedzīvotājiem nodokļu pārmaiņu, pastāvīgās emigrācijas, bezdarba vai algu samazinājuma veidā, paliks kā viens no būtiskiem elementiem eurointegrācijas politiskajā dimensijā.

Vispirms jau jānorāda, ka kopš diskusijām un informatīvās kampaņas par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai iedzīvotāju iesaiste ES procesos ir bijusi ļoti zema. Ārpolitikas jautājumi, jo īpaši saistībā ar Krieviju un tās attiecībām ar kaimiņvalstīm, ir biežākās ārpolitiskās tēmas, kas tiek apspriestas Latvijas medijos. Vienlaikus ES jautājumi sporādiski parādās mediju virsrakstos un visbiežāk saistās ar Latvijai būtiskākajiem jautājumiem, nevis konsekventu ES politiku un likumdošanas iniciatīvu izvērtēšanu. Proti, latviešu valodā raidošajos medijos visbiežāk un intensīvāk tiek aplūkoti ieguvumi vai zaudējumi, ko Latvijai sniedz daudzgadu budžets, jaunās Eiropas Komisijas apstiprināšana Latvijas kandidātu kontekstā, Eiropas Parlamenta vēlēšanas un ievēlēto deputātu skandalozākie sniegumi, atsevišķi Latvijai neizdevīgi lēmumi u. c. Tādējādi Latvijas iedzīvotāju informētība un iesaistīšana ES procesos notiek visnotaļ neregulāri un pamatojas tikai uz Latvijas interešu aizstāvēšanu ES, nevis, piemēram, ES institucionālās uzbūves, regulējamo jautājumu vai pieņemto lēmumu izvērtēšanu pirms vai pēc to izstrādes. Šāda lēmumu pieņēmēju un mediju pieeja, proti, ka sabiedrība tiek piesaistīta tikai „defensīvā ES jautājumu izskatīšanā”, ne tikai pazemina sabiedrības informētības līmeni par ES kopējiem procesiem un organizācijas nepieciešamību, bet arī izraisa kritiskas reakcijas par katru notikumu. Tas atkal skaidri izpaužas arī Latvijas eurointegrācijas diskusijās.

Iedzīvotāju bieži kritiskais viedoklis un reakcija uz valdības komunikāciju par labu eirozonai bija ne tikai sekas atsevišķa referenduma nerīkošanai par eurointegrācijas jautājumu. Tās bija arī ilgas pēc līdzdalības lēmumu pieņemšanas procesā par jautājumiem, kas caurvij Latvijas politisko, ekonomisko un arī institucionālo piederību jau vēsturiskā perspektīvā. Sabiedriskā viedokļa klātnesība lēmumu pieņemšanā par ES jautājumiem, kas, daudzuprāt, jo īpaši eurointegrācijas laikā, izpaudās kā klaja iedzīvotāju viedokļa ignorēšana, atstās turpmāko iespaidu arī uz sabiedrības atbalstu un piederības izjūtu valstij. Proti, demokrātiskās sabiedrībās iedzīvotāju apziņai, ka viņi var ietekmēt politiskos procesus, ka viņu bažas tiek uzklausītas, ir fundamentāla vieta piederības konkrētajai valstij un politiskajai sistēmai izpausmē. Iedzīvotāju atsvešināšanās no valsts un tās varas, valsts pamešana vai tendencioza kritizēšana ir cieši saistītas ar iedzīvotāju vēlmju un interešu uzklausīšanu un ņemšanu vērā. Un šis ir būtiski gan valsts „lielo”, gan „mazo” politisko un ekonomisko jautājumu risināšanā un izlemšanā.

Eurointegrācijas kontekstā iedzīvotāju bažas un kritika bija ne tikai tieši saistītas ar eiro valūtas ieviešanas ekonomiskajiem apsvērumiem. Tādi argumenti kā eirozonas nestabilitāte, eiro ieviešanas izmaksas mazajiem uzņēmumiem vai inflācijas draudi bija bieži dzirdami eurointegrācijas diskursā. Atbildes argumenti, piemēram, salīdzinot eirozonai pievienojušās un nepievienošās valstis, ka „(..) Latvijas gadījumā ir jāņem vērā fakts, ka mūsu tautsaimniecība ir ļoti maza un atvērta, [kas] nozīmē, ka ilgtermiņā tās attīstības potenciāls noteikti būs atkarīgs no panākumiem starptautiskajā tirdzniecībā,”⁸³ bieži bija nepietiekami praktiski, lai pārliecinātu vairumu iedzīvotāju. Tādēļ tikai gandrīz pēc gada, atskatoties uz 2013. gada bažām un procesiem, var redzēt, ka, piemēram, inflācijas draudi ir izrādījušies nepatiesi: „Oktobrī gada inflācijas lielums sasniedza vien 0,7 %, bet 12 mēnešu vidējā inflācija bija 0,5 %.”⁸⁴ Šie rādītāji gan nav bijuši saistīti tikai ar pašiem eiro ieviešanas tēriņiem, bet arī to, ka Krievijas un Ukrainas konflikts bija devis papildu grūdienu pazeminātām degvielas cenām arī Latvijā, Krievijas ieviestā pārtikas produktu embargo radītajam spiedienam uz ražotāju noteikto cenu pazemināšanu, vai to pašu psiholoģisko efektu, ko radīja nominālā lielākas valūtas ieviešana un cenu pārrēķināšana kopumā.

Rezultātā sadzīvīskie ekonomiskie un politiskie argumenti par inflāciju vai suverēnas monetārās politikas vai valūtas zaudēšanu bija termini, ko visbiežāk lietoja lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju. Rezultātā sabiedrības bailes no nezināmā, ko nesīs eurointegrācija, kopā ar virkni no citām valstīm aizgūtiem pret eiro argumentiem un saukļiem⁸⁵, kā arī neapmierinātība ar politiku neieklausīšanos sabiedrības pretestībā radīja situāciju, ka neilgi pirms eiro ieviešanas, 2013. gada

⁸³ Igors Kasjanovs, „Eiropas Savienības valstis bez eiro – vairākas. Iemesli un situācijas – atšķirīgas”, *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. Rīga: Latvijas Politologu biedrība, 2013, Nr. 1., 73. lpp.

⁸⁴ Daina Paula, „Eiro ieviešanas ietekme uz cenām – vēl zemāka par prognozēto”, *Delfi.lv*, 17.11.2014., <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/daina-paula-eiro-ieviesanas-ietekme-uz-cenam-vel-zemaka-par-prognozeto.d?id=45231008#ixzz3IQMDMnb3>

⁸⁵ Tādi saukļi kā „Latvija iegādājas pēdējo biļeti uz Titāniku” bija izmantoti arī, piemēram, Igaunijas eiro ieviešanas procesā.

oktobrī, tikai 40 % Latvijas iedzīvotāju neiebilda pret eurointegrācijas procesu vai atbalstīja to. 2014. gada oktobra statistika jau liecināja, ka „55 % Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka ir labi, ka pastāv iespēja norēķināties ar eiro”⁸⁶. Šis atbalsta pieaugums attiecīgi ir saistāms ne tikai ar eiro un tā ieviešanas pozitīvo aspektu iepazīšanu, bet arī kaimiņos esošās Lietuvas sekošanu Latvijas piemēram jau 2015. gada 1. janvārī, kā arī ģeopolitiskajiem un drošības izaicinājumiem, ar kuriem jāaskaras Baltijas, Ziemeļeiropas un Austrumeiropas valstīm.

Ģeopolitiskie elementi ir viena no centrālajām tēmām, kas tika aplūkota saistībā ar Latvijas dalību eirozonā. Loģika šim ir faktā, ka gan eurointegrācija kopumā, gan eurointegrācija Latvijai nekad nav pamatojušās tikai ekonomiskos apsvērumos, bet vispirms jau politiskos vai ģeopolitiskos. No mazas valsts ārpolitikas un drošības aspekta raugoties, „piesiešanās” draudzīgām lielvalstīm vai integrācija starptautiskās politiskās un ekonomiskās struktūrās ir stratēģiska izvēle. Līdzīgi arī Latvija tradicionāli ir redzējusi dalību ES un tās integrācijas līmeņos kā valsts neatkarības nodrošināšanas līdzekli. Attiecīgi arī eurointegrācijas diskusijās ģeopolitiska Latvijas piederība Eiropas Savienības kodolam tika norādīta kā viens no nozīmīgākajiem faktoriem. No 2014. gada rudens perspektīvas atskatoties uz ģeopolitiskajām pārmaiņām, kas ir notikušas Eiropā pēdējā gada laikā, var skaidri redzēt, ka integrācija eirozonā ir bijusi papildu psiholoģiskā komforta avots. Vienlaicīgi, raugoties no iespējami dziļākas integrācijas daudzu ātrumu Eiropas kodolā aspekta, Latvija ir nodrošinājusi sev klātesību un ietekmes iespējas tādās formācijās kā *ē* un *ν*, kas aptver tikai eirozonas dalībvalstis. Un īpaši jau ieilgušo eirozonas finanšu un ekonomisko grūtību ietvaros ir radījusi papildu mehānismus valstij piedalīties būtiskāko lēmumu pieņemšanā. Vēl vairāk, Latvijas dalība eirozonā nodrošina arī Latvijas pārpozicionēšanos plašākā pasaules finanšu sistēmā vai ģeoekonomiskā kārtībā. Proti, Latvija ir kļuvusi piederīga un lemtiesīga valsts vienai no pasaules lielākajām valūtām. Tas attiecīgi ietekmē arī trešo valstu skatījumu uz Latvijas politisko un ekonomisko rocību ne tikai no potenciālo tiešo ārvalstu investīciju viedokļa, bet arī no politiskās kaulēšanās skatpunkta. Vēl vairāk šis aspekts izpaužas Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē kontekstā, kur, būdama eirozonas dalībvalsts, Latvija daudz plašāk spēj piedalīties lēmumu pieņemšanā tieši ekonomikas un finanšu jautājumos, nekā būdama ārpus eirogrupas esoša prezidentūra.

Publikācijas zinātnisko pētījumu autori, sīki izvērtējot politisko dimensiju Latvijas eurointegrācijas procesā, formulē virkni secinājumu, kas būtu jāņem vērā lēmumu pieņēmējiem ne tikai kā fakts, bet arī to tālejošo seku izpratnei, kuras ir atstājuši 2013. gada procesi. Tie arī sīkāk skaidro jau iepriekš minētos vispārīgos secinājumus. Vispirms jau autori Andris Sprūds un Mārtiņš Daugulis apstiprina, ka eurointegrācijas kontekstā ir konstatējamas ģeopolitiskās

⁸⁶ Delfi.lv, „EK: Latvijā eiro atbalsta 55 %; Igaunijā otri lielāki vienotās valūtas „fan” eirozonā”, *Delfi.lv*, 27.10.2014., http://www.delfi.lv/bizness/biznesa_vidē/ek-latvija-eiro-atbalsta-55-igauņija-otri-lielaki-vienotas-valutas-fani-eirozona.d?id=45146888#ixzz3lQwGTT5i

paradigmas pārmaiņas, kas izpaužas ne tikai Krievijas un Ukrainas konflikta kontekstā, bet arī vēsturiskā Latvijas ģeopolitiskā piederībā Eiropas Savienībai. Autori izvirza ideju par „ekonomisko NATO”, kur ekonomiski spēcīgāko valstu interese saglabāt savu ekonomisko ietekmi un eiro valūtas lielā nozīme globālajā ekonomikā sekmē arī visu pārējo eirozonas dalībvalstu spējas ilgtermiņā izturēt un uzturēt, piemēram, ekonomiskās sankcijas pret Krieviju. A. Sprūds un M. Daugulis skaidri secina, ka Latvijas sabiedrībā kopš Krievijas un Ukrainas konflikta aizsākuma ir „iespējams runāt par eiro uztveres paradigmas maiņu – no tīri ekonomiska līdzekļa tas ir ierindojies drošības un ģeopolitisko apsvērumu kategorijā”. Šajā kontekstā skaidri var redzēt, ka pētījuma novērojumi būtu atšķirīgi, Ukrainas un Krievijas konfliktam neattiecoties vai notiekot bez Krievijas militāro aktivitāšu pieauguma, jo īpaši Baltijas jūras reģionā. Dalība eirozonā attiecīgi tiktu diskutēta vairāk ekonomisko, nevis ģeopolitisko apsvērumu kontekstā.

Ģeopolitiskie aspekti acīmredzot ir ietekmējuši arī parlamentāro partiju un sabiedrības mijiedarbību eurointegrācijas procesā. Šis secinājums izriet no autoru Ilgas Kreituses, Simonas Gurbo un Elizabetes Vītolas secinājumiem, ka politiskās partijas 12. Saeimas priekšvēlēšanu retorikā neatskatījās uz eurointegrācijas procesu un neatgriezās pie retorikas, kas pavidēja 2013. gadā attiecībā uz eiro ieviešanas atlikšanu vai referenduma rīkošanu par šo jautājumu. Opozīcija nekritizēja politiskos oponentus, jo īpaši valdošo koalīciju, par eurointegrācijas procesa negatīvo ietekmi uz ekonomiku vai Latvijas politisko situāciju. Sprotams, ka šāda kritika jaunajos ģeopolitiskajos apstākļos tikai mazinātu konkrētā kritiķa popularitāti, jo dalība eirozonā jau tika sasaistīta ar Latvijas drošību un piederību Eiropas Savienībai. Otrs skaidrojums, ko arī atspoguļo nodaļas autoru secinātais, ir tāds, ka politiskās partijas nevēlas priekšvēlēšanu laikā iedziļināties ārpolitiskajos jautājumos, aprobežojoties ar klasiskām frāzēm par atbalstu Latvijas dalībai ES un NATO. Vienlaikus autores arī norāda uz ārpolitisko vai ES aktualitāšu nozīmi priekšvēlēšanu programmās. Proti, politiskās partijas tiecas debatēs diskutēt par aktuālajiem jautājumiem un izvairīties no laika un enerģijas ietilpīgiem ārpolitikas jautājumu skaidrojumiem visa sasaukuma gaitā. Šis atkal ne tikai atsvešina Latvijas iedzīvotājus no ES jautājumiem, bet arī uztur un sekmē skatījumu uz Latviju kā marģinalizētu valsti globālajā un pat Eiropas kartē.

Savā pētījumā par valsts un valdības komunikāciju ar sabiedrību eurointegrācijas laikā Mārtiņš Daugulis jau atkal secina, ka izraudzītā komunikācija ir bijusi neveiksmīga. Daudzu kļūdainu pieņēmumu dēļ arī komunikācija radīja tieši izteiktāku sabiedrības kritiku un atsvešināšanos no eiro ieviešanas jautājuma. Proti, autors norāda, ka valdības vēstījums lielā mērā tika iesprostots jautājumā, kādēļ pievienošanās eirozonai notiek bez referenduma, salīdzinoši sasteigti un bez pienācīgas un savlaicīgas jautājuma diskutēšanas sabiedrībā. Turklāt pētījuma rezultāti liek secināt, ka politisko partiju centieni izmantot

sabiedrības noskaņojumu politiskajās cīņās vēl vairāk ir mazinājuši uztveri par eurointegrācijas pozitīvo ietekmi uz valsts interesēm. Līdzīgi arī autors secina, ka pēc 2014. gada 1. janvāra daudz pozitīvāki būtu bijuši arī valdības centieni skaidrot sasniegto rezultātu un pirms iestāšanās izteikto solījumu apstiprināšanās gan attiecībā uz inflāciju, gan attiecībā un ģeopolitiskajām pārmaiņām. Pretējā gadījumā jau šobrīd var redzēt, ka eurointegrācijas ceļš ir atstājis sakāpinātas negatīvas emocijas daudzu iedzīvotāju vidū saistībā ar šā soļa pareizību. Tostarp daļai sabiedrības eiro turpinās asociēties ar simbolu valdības un sabiedrības distancētai lēmumu pieņemšanā, kā arī valdības nespējai precīzi analizēt un prognozēt pat tādu lēmumu pieņemšanu, kam ir valsts piederībai, ekonomiskajai nākotnei un vēsturiskam solim piekrītošs raksturs.

Šis vēsturiskais elements ir noslēdzošā šīs publikācijas daļa. Valters Ščerbinskis savā pētījumā izvērtē vēsturisko perspektīvu naudas maiņai Latvijā 20. gadsimtā, norādīdams paralēles arī ar eurointegrācijas procesu. Sabiedrībā nacionālā valūta un tās maiņa vienmēr saistīsies ar vēsturisku un simbolisku parādību. Nacionālā valūta lats pēc Pirmā pasaules kara radītajām „monetārajām jukām” pierādīja sevi kā stabilu un patstāvīgu valūtu starpkaru periodā. Tas arī noteica gadu desmitiem ilgo pieķeršanos Latvijas sabiedrībā latam kā valsts monetārās stabilitātes simbolam un Latvijas nacionālai valūtai kā neatkarības sastāvdaļai. Līdzīga stabilitātes simbola nozīme, lai arī sākotnēji skeptiski, tomēr tika piešķirta modernās Latvijas latam, ko ieviesa pēc inflācijas vajātu valūtu reformām. Tomēr papildus V. Ščerbinska secinājumam, ka „līdzšinējo naudas maiņu būtiskākā ietekme saistībā ar pāreju uz eirām ir bijusi sabiedrības sagatavošana”, lata nomaiņas pret eiro kontekstā ir jāsecina, ka eiro ieviešana tomēr nozīmēja leģitīmās valdības un nacionālā parlamenta lēmumu, kas turklāt iezīmēja pāreju uz globālā sistēmā stabilu un pieprasītu valūtu, nevis radīja jaunu sajukumu. Vēsturiskā pieredze un emocijas tādējādi nebija galvenais diskusiju objekts un noteicošais faktors. Lai gan psiholoģiskā pieķeršanās latam bija īpaši redzama pirmskrīzes laikā, tomēr ekonomiskās lejupslīdes radītās problēmas bija mazinājušas uzticību latam, jo arī eiro atbalstītāju skaits bija no 23 procentiem 2007. gadā pieaudzis līdz 30 procentiem 2010. gadā pirms rekordzemā kritiena jau pēc krīzes 2012. gada augustā – 13 %⁸⁷. Tādējādi latam ir bijusi piešķirta simboliska nozīme eurointegrācijas diskusiju laikā, tomēr praktiskā lietojamība un nodrošināšanās pret nacionālās ekonomikas vājumu izrādījās arīdzan spēcīgi pretargumenti, kas mudināja valsts valdību un vēlāk arī Latvijas iedzīvotājus mainīt to sākotnējo pieķeršanos.

Tieši šā jaunā faktora parādīšanās, ģeopolitiskās pārmaiņas, kā arī politisko partiju un varas apzināta distancēšanās no sabiedrības ārpolitiskos un ES jautājumos radīja šo unikālo un neatkārtojamo mainīgo kombināciju, kas asociēsies ar eurointegrācijas jeb eiro valūtas ieviešanas procesu Latvijā.

⁸⁷ Delfi.lv, „Eiro ieviešanai rekordzems atbalsts pēdējo astoņu gadu laikā”, *Delfi.lv*, 14.09.2012., <http://www.delfi.lv/news/national/politics/eiro-ieviesanai-rekordzems-atbalsts-pedejo-astonu-gadu-laika.d?id=42671404#ixzz3JRqbNYTn>

Dalība eirozonā nostiprināja Latvijas piederību Eiropas Savienībai un tās kodolam, radīja papildu makroekonomisko un politisko drošību. Un tādēļ tieši šobrīd, kad Latvija kopš neatkarības atgūšanas ir sasniegusi praktiski visus tās ārpolitiskos mērķus, valstij ir iespēja veltīt resursus iekšpolitisko, drošības un sociālekonomisko mājasdarbu izpildei un sava politiskā un ekonomiskā tēla Eiropā un pasaulē pilnveidošanai.

PIELIKUMI

PIELIKUMS NR. 1

Datu tabula/viedokļu aptauja Rīgas Stradiņa universitātes pētījumā „Eiro ieviešanas Latvija politiskā dimensija” vajadzībām, Rīga 2013/14.

Patērētāju/ dzīviesitāļu grupa	Pārējas uz eiro kopējais konteksts	Pārējas uz eiro politiskais konteksts	Pārējas uz eiro kultūri-identiskais konteksts	Pārējas uz eiro ekonomiskais konteksts	Piezīmes par viedokļu maiņu pirms un pēc Latvijas pārējas uz eiro	Eiro Latvijas nacionālo interešu kontekstā	Negatīvais eiro kontekstā	Positīvais eiro kontekstā
OpenMinded/ Raksturjoms: Vērtības – individualitāte; intelektuālā bagātināšanās; zināšanas, darbs, kas sniedz gandarījumu; mīcības kosmopolitisms un humāns domāšanas veids; brīvs no aizspriedumiem, sociāli atbildīgs. Demogrāfija: jauni, neprecējušies, zem 40 gadiem; "baltais aplakšlīnis vai vadītāji/ profesionāļi; augsts izglītības līmenis; augsti ienākumi.	Eiro ir visnotaļ abalstāms un pārēja uz to ir loģisks Latvijas solis, jo veicina kopību un sabiedrības integrāciju Eiropas kontekstā. Tomēr sabiedrībai jāpiedāvās eiro pārējas detaļu izdiskutēšanai. Eiro "projekts" jāveido "no apakšas", nevis no augšas. Ipaši izceļams ērtums, kas rodas ceļojot pa citām eirozonas valstīm.	Politiskā ziņā pievienošanos eiro zonai ir atgriešanās atpakaļ Eiropā. Visas, kas veicina Latvijas piederību Rietumiem, ir veicināms sabiedrības komunikācija par ieviešanas detaļām ir "klusā", taču pilsoņa pienākums ir arī pašam interesēties par noteikotiem procesiem, un informācija ir pieejama.	Pasule ir atvērta un moderna, un jāspēj sekot jaunākajām tendencēm arī šajā jomā. Ari eiro ieviešana, ja jaunums, kas būs labs, domājams, attīstība līdzās citiem palīdzēs arī latviskī attīstīties. Mūsu pašu vērtību saglabāšana ir mūsu rokās. Līdzīgi, kā "Latvijas garša" – mums jāatrod ceļš, kā savu nacionālo padarīt caur atvērta pasules prizmu – ja eiro palīdz mūs uzņēmiem, tas ir labs. Ari dzimiskais eiro iespējams padarīt "latvisku".	Kopš pievienošanos ES Latvijā ir notikusi tikai ekonomiskā augšupeja, neskatoties uz vietējām krīzēm utt. Domājams ciešākā integrācija valstīs zona nesīs arī interešu vado ekonomisko attīstību.	Vienīgais atšķirīgais viedoklis par Latvijas pārējas uz eiro, pirms un pēc eiro ieviešanas, OpenMinded grupai saistās ar papildnodrošinājumu Latvijas piederībai, Ukrainas krīzes kontekstā. Šī grupa atzīmē, ka jābūt jebkārtas diskusijas par eiro ieviešanas derīgumu/ nederīgumu ir zaudējās jēgu tieši Krievijas agresijas kontekstā.	Latvijas nacionālās intereses ir "neizkrist no moderno valstu" aprītes – eiro ir kā viens no garantiem, ka Latvija atrodas "veiksmīgāko valstu klubā" – esot tājā Latvijai un latviešiem ir jādarbojas aktīvi pašiem, taču no "vides" viedokļa attīstībai – eiro bija nepieciešams kompetenti "atvērts" negatīvais.	Eiro riski saistās ar eirozonas stabilitāti kopumā. Šajā jomā savā komunikācijā valdība varēja būt "gādīgāka" un norādīt arī uz negatīvajiem sekām. Attiecīgi, negatīvi ir tas, kas oficiālajā valdības retorikā, netika gana kompetenti "atvērts" negatīvais.	Latvijas pievienošanos eirozonai paver jaunas iespējas gan kā vienotā Eiropas tirgus dalībniekiem, gan kā lēmuma pieņēmējiem Eiropā.
Advertiser/ Raksturjoms: Vērtības – dzīve kā izaicinājums, piedāvājums, izklāde, fokuss pašiem uz sevi, statusa izrādīšanās, daudzveidīga dzīve. Demogrāfija: pilna laika studenti un jauni neprecējušies zem 30 gadiem, kas strādā balsto aplakšlīni darbu; vidējais izglītības līmenis; vidēji/ augsti ienākumi.	Maz intereses par eiro kontekstu kopumā. Priekšrocības, ko sniedz ceļošana tiek skatītas pozitīvi, taču diskutējot par valdības komunikāciju eiro kontekstā, ir izteikti noraidīši pret valsti kā tādu.	Kritiku izsaka kā pozīcijai – jo tās abas veido informatīvo lauku, kas nav spējjs Adventurer grupu sasniegt. Politika šīs grupas skatījumā ir tik "tāla" lieta, ka tā paūz nezīpratni, kā vispār tiek vērtēti arī konkrēti fokusgrupu pētījuma ietvaros – jo sabiedrībai taču nav "nekašas teikšanas", un interesešanās par politiku ir laika tēršana.	Šajā grupā maz Adventurers grupai nav sīkblūmdu pret eiro – jo latvisko kultūru un identitāti viņi redz kā tikpat masvārģu, kā iesaistīti politikā. Kā galvenais uzstādījums – ja eiro ieviešana veicina mobilitātes iespējas Eiropā, veicina konkurētspēju – tad tā ir laba lieta.	Latvijas ekonomiskā izaugsme nav atkarīga no eiro ieviešanas/ neieviešanas, bet gan no tā, cik aktīvi katrs darbosies. Eiro ieviešanas rezultāti, Adventurers skatījumā, tāpat būs sabiedrības grupas, kas cietīs, un būs sabiedrības grupas, kas iegūs. Kurai sabiedrības grupai piederēt, tā ir katra paša izvēle, caur savu izvēlto darbības modeli.	Pārējas kontekstā nekas nav mainījies – kā bija tā ir. Vienīgais, kas novērojams – cenas noteikās jomas ir pieaugušas, Eiro nevis tāpēc, ka ievieš eiro, bet jo eiro ieviešanas fakts tiek izmantots, lai nepamatoti gūtu pelņu.	Šī grupa nespej skaidri formulēt, kas viņu ir nacionālās intereses – attiecīgi arī sniegt savu redzējumu par eiro un LV nacionālajām interesēm, tai ir problemātiskā. Vienīgais, kas izstrādāties, ir individa autonomija, kā pamats sabiedrības interesēm, taču ar eiro tam saistās nav.	Cenu paaugstinājums; un pat šai patērētāju grupai – informācijas trūkums lieto eiro ieviešanas dienai.	Viegļāk nodarboties ar uzņēmējdarību, palielinās individa mobilitāte.
Organics/ Raksturjoms: Vērtības – daba un tās aizsardzība; postmaterialisms; atbildība pret sabiedrību; saglabāšana pārbaudītas parāžas; tradīcijas; kultūralā skaidrība. Demogrāfija: pāri ar vecākiem bērniem, "tukšās ligzdas", 36-70 gadi; visi izglītības un ienākumu līmeņi.	Kopumā par eiro kontekstu Organics grupa attiecas neitrali vai pozitīvi. Saskaņā to kā daļu no lielā vēsturiskā procesa, kas nāk kopšli ar sabiedrības attīstību un Latvijas atgriešanos "uz kartes". Zīmōši ES aktualitātes – tāpēc arī pozitīvi par eiro, jo eirokrīzes ir šķietami beigusies. Masvārģa eiro konteksta merkantīlā puse – jo skata to vairāk vēsturiski politiskā kontekstā. Norāda uz politiskā pārvēldes līmeņa attīstīanos no cilvēkiem, un, neapšaubāmi, saskaņā tajā negatīvu aspektu. Balda no kultūras identitātes zaudēšanas.	Izteikti akcentē kvalitatīvas diskusijas trūkumu pirms pārējas uz eiro. Ipaši sasnāti uzver vienvirziena informatīvās plūsmas jeb propagandas aspektu – jo katrai lietai ir gan pozitīvais, gan negatīvais izziemes – negatīvo iezīmju neaizvēšana no valdības puses, šai pusei ir kritisks aspekts, kopumā eiro vērtē labi, bet valdības darbu – pilnīgi parēji.	Eiro tiek skatīts kā identitātes apdraudējums – jo pēc būtības pārēja uz eiro ir virzība uz valstu novienādošanu, kas ietver arī risku par vilkmes spēku arī tautu novienādošanai. Vienīgā grupa, kas izmanto PSRS salīdzinājumu ar ES tā radikālākā izaugsme, un eiro ir pākāpiens ceļā uz to. Šīs grupas respondenti uzver, ka identitāte tiek apdraudēta jebkurā gadījumā pasule kas ir virzīta globalizācijas virzienā, un tikai apzīnāta "atpakaļ kustība" (domāts – nacionālisms); ir iespēja saglabāt savu identitāti uz kopējā fona. Tajā pašā laikā, skata eiro kā neizbēgamu lietu.	Eiro ir tikai katalizators valsts konkurētspējai – ja valsts pati nevedos savu tautsaimniecību pārdomāti, tad eiro kā maksāšanas līdzeklis nēk nēmaina. Kritiski nēk nēmaina, jo savus novērojums balsta, galvenokārt, valsts iekšējā tirgus vērtējuma.	Grupa, kas savā veidā ir iekšējā prertunģa. No vienas puses kritizē laida zudumu, bet no otras puses saredz to kā neizbēgamību. Otra prertuna: eiro redz kā labu lietu papildus drošības nodrošināšanā, taču ES sankciju mehānismu pret Krieviju – kā bejdzīgu provokāciju. Savā zinātas liēcinā, ka šī grupa ekonomiku strikti nodala no politikas; pirmo redzot kā globalizācijas neizbēgamu dinamiku; otro – kā nepārdomātu un nepareizi virzītu procesu.	Latvijas interesēs ES ietvaros kopumā būtu viennozīmīgi saglabāt savu nacionālo identitāti, kā arī spēju un ticību noteikt savu dzīvi un pārvēldīt to caur pieejamo politiskā sistēmu. Vienlaikus Latvijas interesēs ir pasargāt savu ražotāju, ja nepieciešams, pat izmantojot protekcionistiskas metodes (grupas pārstāvji min piemērus, kur citas ES dalībvalstis dara to pašu, un norāda, ka protekcionisms nav nekā anti-eiropieisks, bet gan valstu bieži izmantota politika, kuru Latvija vēl nav iemācījusies pienācīgi izmantot). Vai eiro kalpos vai nekalpos nacionālajām interesēm, ir atkarģs no tā, kā politiskais līmenis virzīs Latvijas tautsaimniecību un aizstāvēs Latvijas vietu Eiropas Savienībā.	Latvija zaudēs savu nacionālo identitāti, spēju ietekmēt valsts ekonomiku; vēl jo skeptiskāki par to, kā eiro ideja tika pasniegta – kā neizbēgamība).	Drošības aspekts tomēr pastāv, jo (un arī kā pirmā min) šo izvēli tieši Organics grupa – izvēle ir starp Krieviju un ES; eiro ir labs ietvaris – tikai paraleli ar nodomu jāstrādā pie nacionālās valsts saglabāšanas.

<p>Rational/Realists/ Rakturojums: Vērtības – ticība nākotnei; ambīcijas strādāt sabiedrības labā; cītīga darba novērtēšana; "iekļaušanās" – vēlme saglabāt savu kultūralo skaidrību iepretīm āriešiem spēkiem; intelektuāla bagātināšanās. Demogrāfija: pāri ar vecākiem bērniem; augsts izglītības līmenis, augsti ienākumi; interese kā iekrāt un investēt naudu.</p>	<p>Kā jau grupa, kas atrodas nosacīti pa vidu vērtību sistēmā starp visām pārējās patērētāju grupām, Rational-Realists saskata pozitīvo eiro konteksta liela mēra mīnot līdzīgus argumentus kā cita grupas – ar uzsvāru uz ekonomisko ieguvumu ilgtērmiņa. Šai grupai specifisks ir tiesi "pielāgošanās" termina uzsvēršana (ari attiecībā uz esošo LV politiku Eiropas Savienības ietavos); kas norāda, ka bāzes vērtību sistēmā respondenti neuskata par ikdienišķu proaktīvu LV rīcību ES. Eiro skata kā faktoru no kura nebija iespējams izvairīties, un tāpēc jāizmanto pozitīvas iespejas no tā, īpaši neanalizējot, kā būtu, ja paliktu lats.</p>	<p>Politiskā ziņā Rational Realists absolūti saprot eiro ģeopolitisko, ekonomisko nozīmi, taču akcentē, ka negatīvi vērtē valdības komunikāciju eiro ieviešanas kontekstā – paši respondenti gan nāk ar atzinumu, ka diez vai so komunikāciju būtu iespējams veidot citādi, jo pārāk ātri runāt par eiro nebūtu auglīgi, bet šajā gadījumā tomēr ir novērtējums, ka eiro komunikācija sākusies par vēlu. Tāpēc arī negatīvs vērtējums valdības darbam – pārāk novēlota rīcība.</p>	<p>Akcentē arī Krievijas draudus jau pirms Ukrainas krīzes konteksta, turklāt vēl jo vairāk, protams, arī pēc. Tāpēc šī grupa Latvijas pāreju uz eiro saskata kā valstiskās identitātes saglabāšanas un nostiprināšanas līdzekli.</p>	<p>Materiāla ziņā eiro nāktu par labu Latvijas attīstībai – tā uzskata šī grupa. Vienlaikus gan tiek norādīts, ka ekonomiskā attīstība būs iespējama tikai tad, ja attīstīsies Eiropas Savienība kopumā. Principā, LV būs pilnībā atkarīga no ES "līktena" – ja ES līmenī būs augšupeja – tā būs ari Latvijai, ja pretēji – tad "grims" arī Latvija (būtu labi, ja būtu plāns B šādām gadījumam, norāda grupas pārstāvji). Attiecīgi it kā izjūt nostalgiju par protekciozismu un neatkarību, bet reizē apzinās, ka mūsdienā apstākļos tas nav iespējams.</p>	<p>Respondenti šajā grupā neredz nekādu pārsteigumus pēc eiro ieviešanas. Cenu paaugstinājumu tie izjūt tāpat kā citas grupas, taču uzsver, ka ir bijuši tam gatavi. Ukrainas krīzes gadījumus tikai pastiprina vīnu "eiro kā drošības līdzeklis" loģiku, kas bija aktīva jau pirms eiro ieviešanas.</p>	<p>Latvijas intereses ir maksimāli aizstāvēt savas nacionālās intereses. Nacionālās intereses šajā skatījumā ir valsts spēja gan izdarīt patstāvīgas politiskās izveles, gan iegūt ekonomiskos ieguvumus – vismaz līdz šim eiro ir veicinājis abus šos principus (nav novēroti aspekti, kas licinātu par pretējo), tāpēc kalpo valsts interesēm.</p>	<p>Negatīvais eiro aspekts ir Latvijas pilnīga atkarība no kopējās ekonomiskās sistēmas, jaunas Eiropas ekonomiskās krīzes gadījumā. Kā respondentu grupai, kas domā, kur investēt brīvos līdzekļus, tiesī stabilitātes faktors ir izšķirīgs. Atbalsta tādu valdības politiku, kas veicinās eiro stabilitāti kopumā.</p>	<p>Skaidra pozicionēšanās "uz kartes" ģeopolitiskā izpratnē.</p>
<p>Settled/ Rakturojums: Vērtības – dzīvi nosaka pagātnē; tradīcijas, cieņa pret seniekiem; orientācija uz drošu uzticību, pānkumi, ieradumi; ģimenes pasargāšana; miers un iekšēja harmonija; morāla sabiedrība (atdarīšanas/ atmaksas sabiedrība); taupība, godīgums. Demogrāfija: pensijas vecuma cilvēki pēc 50 gadiem; precējusies vai atraitņi; zemākais izglītības līmenis; zemākais/ vidējais ienākumu līmenis.</p>	<p>Eiro ieviešana tiek vērtēta negatīvi – līdzās valdības komunikācijai par to, līdzās identitātes zaudēšanai un kopējai ģeopolitiskajai situācijai. "Lata zaudēšanu" šī grupa saskata kā izteiktu zaudējumu un valstiskā statusa iedragāšanu. Loti izteikti apele pie sadarbzinājuma aspekta.</p>	<p>Šī grupa jūtas pastāvīgi ignorēta no valdības puses, kā ir objektīvi ekonomiski vismazizsargātākā – tāpēc eiro ieviešana nav izpētījums, kurā valdība tiek kritizēta; taču skaidrības pēc jāpiezīmē – ka Latvijas pāreja uz eiro un valdības darbības vērtējums izteikti negatīvi gaismā, nav izņemums – pārsvarā visi ar valdību saistīti jautājumi tiek vērtēti šajā respondentu grupā intelektīti negatīvi.</p>	<p>Mēs viennozīmīgi turpināsim zaudēt savu nacionālo identitāti, ja tas turpināsies tāji pašā virzienā, kā tagad. No vienas Savienības ārā, citi iekšā.</p>	<p>Izdevīgums aiziet postā līdz ar pašmāju ražotāju. Mēs esam tikai noieta tirgus vecajam Eiropas valstīm – un eiro tikai to veicina.</p>	<p>Pēc eiro ieviešanas respondenti šajā grupā jūt izteiktu cenu sadarbzinājumu. Eiro tiek minēts kā jēmsls arī elektrības cenu paaugstinājumam u.c. politiskā/ekonomiskā neapmierinošiem faktoriem. Ukrainas problēmātika un eiro kā drošības aspekts šajā grupā netiek savstarpeji saistīti.</p>	<p>Šīs grupas skatījumā Latvijas interesēs ir protekciozisma politika, līdz ar to attieksme pret eiro ir izteikti skeptiska.</p>	<p>Latvijai zaudēs vēl vairāk savu produktu, ražošanas, politiskās pastāvības kas gulu gala novedīs pie valsts izrušanas.</p>	<p>Eiro kā pozitīvs faktors tiek skatīts tikai tajos gadījumos, kad tas nāktu komplekti ar labklājības īmeņa paaugstināšanos. No komunikācijas viedokļa, tiesī šis grupas dēļ eiro komunikāciju nevajadzēja izbeigt pēc eiro ieviešanas, bet vēl pēc tam akcentēt ekonomiskos ieguvumus, jo grupa ir merkantīli noskaņota. Paši respondenti akcentēja neatkarīgu ekspertu trūkumu – šis faktors bija aktuāls praktiski visās respondentu grupās – to viedokļu par eiro pauzēju deficīts, īepretīm valdības un Latvijas Bankas pārstāvjiem, un ari opozīcijas politīkiem.</p>

<p>Demanding/ Raksturjoms: Vērtības: Dzīve nozināmā uzņemties pienākumus; atbalsta tradīcijas; spēģis grupa izceļ ētiska apziņa – sociālo tolerance, internacionālisms; interpersonāli komunikācija; disciplinētība personības un valsts līmenī. Demogrāfija: vadītāji/ profesionāļi, arī penijas vecuma. Uzņēmumu vadītāji. Augsts izglītības līmenis, vīdēji/augsti ienākumi.</p>	<p>Kopumā ļoti ziņošā grupa par eiro ieviešanas jautājumiem – interesei seko līdzī esošajai ES attīstībai, uzvertot norādes "more Europe" virzienā. Prizma, caur kādu tiek skatīts Eiropas politikas procesu ir pārsvarā ekonomiskā.</p>	<p>Saskata eiro konkretā Latvijas izredzes pārliecinošāk ieteikmē kopējo Eiropas politiku. Norāda, ka, lai kāda būtu valsts sistēma, valsts un tās iedzīvotāji ir tie, kuriem jācinās un jāizstrādā savas intereses – neviens cits to viņu vietā nedarīs. Katrā ziņā dod priekšroku eiro, ja tā valsts ir spējīga palielināt savu konkurētspēju, kā arī stabils eiro kopumā palēina ES konkurētspēju globālajā tirgū. Norāda, ka atbalstāms ir faktors, ka Es kļūst politiski vienotāka – jo šī "vienošanos" jebkā gadījumā būs ar izlīdzināšanas raksturu – LV pieļidzinās "uz augšu".</p>	<p>Diskutējot par LV identitātes jautājumi eiro kontekstā Demanding respondentu grupa vairāk skāts uz to, ka LV jebkā "pasules pilsou" acim. Tiek norādīts uz to, ka LV jebkā "mūzejiskām vērtībām" mūzejiskā vidē, nevis mūsdienu dinamiskā pasaulē ar eiro vai bez, kas sevi apvienos elastību un retizē rūpēanos par "mūzejiskām vērtībām" mūzejiskā vidē, nevis mūsdienu dinamiskā pasaulē. Vislabāk LV identitāti ES ietvaros varēs aizsargāt caur LV ražojumiem, kultūru un mākslu, kam arī jābūt konkurētspējīgām. Eiro ir tikai līdzeklis, nevis identitātes pamatlielums.</p>	<p>Eiro šis respondentu grupas skatījumi ir veicināošs faktors LV ekonomikas izaugsmei, uzņēmējdarbības vides drošībai un ar to saistītiem faktoriem. Eiro noteikti risina LV kā valsts problēmas, kas pašlaik ir kapitāla trūkuma dēļ.</p>	<p>Šī grupa nonāk zināmā konfliktā ar respondentu grupām, kas akcentē identitātes un kultūras jautājumus, jo tai tie šķiet mazsvarīgi un kopējā ekonomiskā ieguvuma fona. Šī grupa ir pragmatiska, tā ne turvredzīgi merkantila, jo tās interesēs ir ilgtermiņa attīstība. Ņemot vērā, ka Demanding grupas izises pārsvarā abi darbojas eksporta jomā, eiro virziens tiek caurumā atbalstīts praktiski jebkā iniciatīvā. Pēc eiro ieviešanas un eksporta tirgus ierobežošanas Krievijas virzienā. Demanding vēl jo vairāk atbalsta eiro, vispār neakcentējot negatīvos aspektus – ne valdības komunikācijā, ne vispār konceptuāli.</p>	<p>Šīs grupas pārsvarīgi norāda uz nepieciešamību stiprināt vienoto ES tirgu, jo eiro paver iespējas Latvijai. Eksports ir Latvijas nacionālo interešu centrālā ass.</p>	<p>Eiro riski saistās ar kopējo eirozonas stabilitāti. Taču esot ārpus eirozonas, Latvijas ekonomika tāpat būtu gādājama.</p>	<p>Eksporta šķērslu novēršana vienotās valsts kontekstā ir lielākais ieguvums un pārējais ir sekundāri lieli.</p>
<p>Dreamers/ Raksturjoms: Vērtības – narcisms, matēriālisms; jaunlīgās dzīves stils; daudzveidīga dzīve kopā ar radīšiem cilvēkiem; individualisms; skaistums. Demogrāfija: studenti un pilnu laiku strādājošie; neprecējušies, bet dzīvo kopā; vīdēji izglītības līmenis; vīdēji/augsti ienākumi.</p>	<p>Par eiro un ar to saistītajām konsekvencēm neinteresējas. Apolītiskā grupa, kas formulē viedokli draugu lokā, kas arī ir apolītiski. Attiecīgi kopumā eiro uzvert kā nedisputējamu faktoru, kas "vienkārši notika".</p>	<p>Nav īpaša viedokļa vai domu par politisko komunikāciju. Vienīgais, ko akcentēta bija sociālo tīklu iespējami lielā loma eiro komunikācijā.</p>	<p>Identitātes jautājums skar vienīgi tīkāl šo grupu, lai nebūtu ierobežota viņu pašizpausme. Respondentem nav priekšsta par to, kā eiro ilgttermiņa varētu ietekmēt valsts un sabiedrības attīstību, taču, ja eiro paplašina robežas (jebkā šī jēdziena izpratnē), grupa par to pozitīvi.</p>	<p>Eiro kontekstā ekonomiskā ziņā Dreamers grupa ir ārkārtīgi maza izpratne par to, kas varētu mainīties. Vienlaikus viņi seko viegli komunikācijām uskatam – ja turīgās valstīs šo vēlas un iet šajā virzienā, arī Latvijai vajadzētu, jo "viņas jau zina, ko dara". Atšķirībā no citām grupām, īpaši konservatīvi noskaņotajām, ar ko Dreamers nonāk konfliktā diskusijas laikā, viņi tic, ka polītiski/ekonomiskā sistēma nav ļauna un turīgām valstīm attīstot kādu sistēmu arī pārējie būs ieguvēji (iepretim citām grupām, viņi nav zero-sum game piekritēji).</p>	<p>Tipiski šīs grupas pārstāvji citas grupas raksturo kā "naivus", taču viņu grupas pozitīva izzieme ir pozitīva attieksme pret ES kopumā un attīstību. Šai grupai vēlams nodot informāciju caur "mēs varam, mēs esamieģim; ja citi ir laimīgi, mēs arī būsim" utt., informatīvo vēstījumu. Šī grupa nav jāpārliecina, ka kaut kas ir labs, ko atzist eksperti – viņi tāpat tam tic. Vienīgi, ka viņus neinteresē nekas cits ārpus "lielajam lietam" un cilvēka pašpārliecināšanās un personības meklējumiem. Attiecīgi arī Ukrainas krīzi šī grupa īpaši akcentē, jo pēc dabas ir pacifisti – taču viņu izpratnē drošības situācija Latvijā nekādā veidā nekorēlē ar eiro ieviešanu.</p>	<p>Latvijas intereses būtu sekot citu Eiropas Savienības valstu piemēram – zaudētāji šeit nav iespējami.</p>	<p>Šai respondentu grupai nav negatīva vērtējuma, taču tā fleksibili "piekļāvās" citu grupu negatīvajam vērtējumam.</p>	<p>Ja citām Eiropas valstīm ir eiro, tad arī Latvijā no tā iegūs.</p>
<p>HomeBodies/ Raksturjoms: Vērtības – saistību un pienākumu pildīšana, lai sasniegtu turību un materiālo drošību. Statusa attīstība, publiskais tāls sabiedrības aci. Gimenes pasargāšana. "Mājsaimnieku hobiji", TV skatīšana. Demogrāfija: Strādnieku šķiras ģimenes vecumā no 26-55 gadiem ar vairākiem bērniem; Zemi/vīdēji ienākumi.</p>	<p>Aiz Settled otro skeptiskāk noskaņotā grupa (kas skaidrojams ar to spēģio piesaisti klasiskajiem medijiem, kas izteikti proponē eirotizēt un ar to pāstrāpjami arī eiroskepticisms. Teorētiskās ilgttermiņa prognozēs vai iespējamības eiro kontekstā neinteresēti. Ukrainas krīzes kontekstā bieži pauž krīvis mediju pasargāšanu, kas vēl vairāk pastiprina Eiropas, tai skaitā eiro, kritisko vērtējumu.</p>	<p>Polītiskā ziņā ļoti negatīva attieksme pret eiro, kas balstās pret esošo Eiropas konceptu un eiro krīzi, kā arī kritiku esošajai valdībai un eiro procesam kopumā. Polītiskā atsvešinātības sajūta ir tā, kas caurvij šīs grupas kopējo attieksmi pret pārvaldību jebkā tās formā.</p>	<p>Attiecībā uz Latvijas identitātes zaudēšanu, saglabāšanu eiro pastiprināšanu eiro problematikas ietvaros, šai respondentu grupai ir samērā pretrunīgi viedokļi. No vienas puses jebkāris izmaiņās tiek skatīts kā drauds Latvijas identitātei – līdz eiro ieviešanai respondentu grupa to uzvert kā absolūti bīstamu, nepieļaujumu un nevajadzīgu draudu stabilitātei). No otras pusēs, pēc eiro ieviešanas šī grupa eiro vērtē kā neatņemamo stabilitātes sastāvdaļu. Būth šīs grupas identitātes apziņa lielā mērā balstās netaimības un paredzamības ass. Attiecīgi, ja eiro, eirozona būs stabila, eiro vērtējums būs netrāls vai mēreni negatīvs – ja spēle ienāks nestabilitātes, neparedzamības faktors – eiro un pāreja uz to tiks vērtēti kā izteikti negatīvi.</p>	<p>Ekonomiskā ziņā respondentu attieksme pret eiro ir līdzīga attieksmei pret LV identitātes lomu eiro diskusijas ietvaros – galvenais ir stabilitāte (gana piezēmētā līmenī – kā cenu kāpums, kredītlīkmeju procentu netaimības, nekustamā īpašuma tirgus stabilitāte, algu stabilitāte).</p>	<p>Kopumā grupas bažas un argumentācija ir saprota – bieži vien šīs respondentu grupas pārstāvji ir ar mājokli kredītiem, uzturami ģimēni un stabilitātes jautājumiem algotā darbi (ne uzņēmējdarbībā). Attiecīgi viņi jūtas apdraudēti no jebkā pārmaiņu puses, jo pārmaiņas primāri apsej ar stabilitātes zudumu un lielu iespējamību zaudējumiem, kas viņiem interesē ne tikai ar risku sev, bet arī ģimēni un dzīvei kopumā. pēc eiro ieviešanas, norīstot pārmaiņu aspektam diskusiju tēlpi, šīs grupas vērtējums eiro pakāpeniski uzlabos.</p>	<p>Latvijas intereses eiro kontekstā HomeBodies respondentu grupa identificē cieši ar savas grupas interesēm (atšķirībā no citām grupām, kas spēģ distanctēties individa/ valsts interešu griezumā). Līdz ar to Latvijas interesēs būtu sasniegt vislielāko materiālo labumu un stabilitāti, izmantojot eiro kā līdzekli.</p>	<p>Neprognozējama jebkā tā izpausmē ir slihta. Pārēja uz eiro nodrošināja "neprognozējamas sajūtu" divu gadu garumā, kas spēģ respondentu grupas loģikā ir ārkārtīgi negatīvs faktors.</p>	<p>Paradoksalī, bet pēc pārējas uz eiro, ar laiku šī grupa varētu izveidot savu ierobežotību, ja to saenkuros kopā ar stabilitātes un ilgtermiņa pārdzīvošanas faktoru. Valdības darbu vērtē kritiski, jo tā nesēja nokomunicēt tieši "netaimības aspektu".</p>

*** Fokusgrupu atlase - 3 personas no katra dzīvesstila segmenta, kas izvēlētas pēc nejaunas atlases principa. Kopskaits intervētajām personām - 90. Dzīļā intervija diskusija - 3 stundas (9 cilvēki grupa). Dzīvestilšu segmentācija, balstoties uz GfK Roper kategorizāciju.

PIELIKUMS NR. 2

7.–11. Saeimā ievēlēto partiju priekšvēlēšanu programmās minētais par ES, NATO un jautājumiem, kas attiecas uz eiro ieviešanu.

Partija/partiju apvienība	7. Saeima	8. Saeima	9. Saeima	10. Saeima	11. Saeima
	1998. gads	2002. gads	2006. gads	2010. gads	2011. gads
	TP24+LC21+ TB/LNNK17+ TSP16+ LSD14+ JP8	JL26+ PCTVL25+ TP20+ZZS12+ LPP10 TB/LNNK7	TP23+JL18+ ZZS18+ SC17+ LC/LPP10+ TB/LNNK8+PCTVL6	V33+SC29+ ZZS22+ VL/TB/LNNK8+ PLL8	SC31+ ZRP22+V20+ VL/TB/LNNK14+ ZZS13
LSDA	Strādāsim, lai iestātos ES un NATO. Attiecību uzlabošana ar NVS.	-	-	-	-
Tautas saskaņas partija	Jāratificē Eiropas konvencija par minoritāšu tiesību aizsardzību.	-	-	-	-
Latvijas Ceļš	Stingri par iekļaušanos ES un NATO! No Tautas frontes līdz ES – tas ir Latvijas ceļš!	N/A	Ar ES fondu palīdzību stimulēsim Latvijā eksportu veicinošu ražošanu. Novirzīsim būtisku ES fondu daļu mazāk attīstītajiem reģioniem. Par valsts interesēm atbilstošu ES struktūrfondu sadali un izmantošanu. Maksājumu izlīdzināšanu starp Latvijas un ES zemniekiem. Stiprināsim Latvijas kā NATO valsts aizsardzības spējas. Panāksim, ka ES enerģētikas politikā tiks ņemtas vērā Latvijas intereses.*	-	-
TB/LNNK	Droša nākotne tikai kopā ar Eiropas valstu tautām un ES. Drošības prioritāte – NATO	Iekļaut Latviju NATO. Efektīva ES līdzekļu piesaiste vides un reģionu attīstības programmās.	N/A	-	-
Tautas partija	Mēs uzticamies Andrim Šķēlem kā vadītājam. „Lai ir kārtība!”	Iestājoties ES, pieprasīsim subsīdijas zemniekiem.	Nozīme būs tam, kā izlietosim Eiropas atbalsta līdzekļus. Nodrošināsim ES fondu mērķtiecīgu un valsts ilgtermiņa interesēm atbilstošu apguvi. Liela daļa MP A. Kalviņa un ārlietu ministra A. Pabriņa izcīnīto ES fondu līdzekļu var nesasnīgt Latviju. Tad zaudējumi būs mērāmi miljardos eiro.	-	-
PCTVL	N/A	Līdztiesīgu ražošanas un realizācijas noteikumus ar ES valstīm.	Nodrošināsim darba algu un sociālo garantiju paaugstināšanu līdz Eiropas līmenim.	-	-

Jaunais Laiks	-	Aizstāvēt Latviju Eiropā. Veicināsim vietējo ražošanu patēriņam.	Par ES standartiem atbilstošu Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeni! Zemi nodokļi un ES fondi aktivizēs uzņēmējdarbību un radīs jaunas darbavietas. Lauksaimniecības un lauku infrastruktūras attīstībai izmantosim ES finansējumu. Latvijas autoceļi, pateicoties lietderīgam valsts budžeta līdzekļu un ES fondu izlietojumam, tiks atjaunoti straujāk.	-	-
Latvijas Pirmā partija	-	Ārpolitikas prioritātes dalība NATO un ES.	Ar ES fondu palīdzību stimulēsim Latvijā eksportu veicinošu ražošanu. Novirzīsim būtisku ES fondu daļu mazāk attīstītajiem reģioniem. Par valsts interesēm atbilstošu ES struktūrfondu sadali un izmantošanu. Maksājumu izlīdzināšanu starp Latvijas un ES zemniekiem. Stiprināsim Latvijas kā NATO valsts aizsardzības spējas. Panāksim, ka ES enerģētikas politikā tiks ņemtas vērā Latvijas intereses.*	-	-
Zaļo un Zemnieku savienība	-	Atbalstīsim iestāšanos NATO. Iestājoties ES, prasīsim vienlīdzības principu ieviešanu, nepieļaujot nevienlīdzīgas konkurences apstākļus mūsu preču ražotājiem.	Nodrošināsim ES finansējuma efektīvu izmantošanu. Atbalstīsim integrāciju ES un NATO struktūrās, kā arī ES veidošanos par integrētu saimniecisku, monetāru un kopējās drošības sistēmas valstu savienību. Nepieļausim, ka valsts iestādes izvirza pārspīlētas un diskriminējošas prasības ES direktīvu ieviešanā.	Progresīvāks nodoklis no LVL 1000. Neapliekamais minimums, nekustamais īpašums ES līmeni – godīgu konkurenci.	Attīstīta sociālā sistēma, efektīva bezmaksas neatliekamā palīdzība. Autoceļi, pašvaldības pašas lemj par ES līdzmaksājumu izmantošanu.
Vienotība	-	-	-	Sasniegt tautsaimniecības izaugsmi par 20 %. Nodrošināt 1,1 milj. darbavietu. Sagatavot Latviju dalībai eirozonā. (Pacelt izglītības kvalitātes līmeni vīrs Eiropas vidējā.)	Dzīļāka integrācija ES un NATO. Ieviest eiro 2014. gadā. Stingra fiskālā disciplīna. Radīt jaunas darbavietas. Attīstības banka ražošanas atbalstam.
Saskaņas Centrs	-	-	Latvijas uzņēmēju aizstāvis ES un pasaulē, inovāciju virzītājs un nodokļu vides un atkaīšu sistēmas sakārtotājs. ES fondi prioritāri jāvirza uzņēmējdarbības, izglītības un veselības aizsardzības attīstībai depresīvajos reģionos.	Mežonīgā kapitālisma vietā sociāli atbildīgu ekonomiku –valsts radīs darbavietas. Īpašā uzmanība tirdzniecībai ar Krieviju.	Jāatliek iespējamā pāreja uz eiro. Nodokļu brīvdienu uz trim gadiem jaunajiem uzņēmumiem.
VL/TB/LNNK	-	-	-	N/A	N/A
Reformu partija	-	-	-	-	Nodokļu progresivitāte, samazinājums. Neatkarīgā Latvijā dzimušiem bērniem – pilsonību.

* LC/LPP apvienotais saraksts.

Rīgas Stradiņa universitāte

Adrese: Dzirciema iela 16, Rīga, LV-1007, Latvijas Republika, rsu@rsu.lv

www.rsu.lv

Rīgas Stradiņa universitātes desmit fakultātēs tiek realizētas bakalaura, maģistra, doktora, profesionālās, kā arī tālākizglītības programmas. 1998. gadā izveidotā Eiropas studiju fakultāte ir valsts pārvaldes, diplomātijas, pasaulē konkurētspējīgas uzņēmējdarbības, biznesa vadības, mārketinga un reklāmas speciālistu izaugsmes vieta. Eiropas studiju fakultāte aktīvi iesaistās arī pētnieciskajā darbā, sadarbībā ar citiem pētniecības institūtiem Latvijā. Aizvien lielāku popularitāti Rīgas Stradiņa universitātes augsti kvalitatīvā izglītība gūst ārvalstu, jo īpaši Eiropas Savienības, studentu vidū.

Latvijas Ārpolitikas institūts

Adrese: Pils iela 21, Rīga, LV-1050, Latvijas Republika, liia@liia.lv

www.lai.lv

Latvijas Ārpolitikas institūts tika izveidots 1992. gadā Rīgā kā bezpeļņas organizācija, kam uzdots sniegt Latvijas lēmumu pieņēmējiem, ekspertiem un plašākai sabiedrībai analīzi, ieteikumus un informāciju par starptautiskajiem procesiem, reģionālās drošības jautājumiem, ārpolitikas stratēģiju un izvēles iespējām. Institūts ir neatkarīga biedrība, kas veic pētījumus, izdod publikācijas, kā arī rīko lekcijas, seminārus un konferences, kas saistītas ar starptautiskās politikas jautājumiem.